

XIV. évfolyam 3. szám

HATÁRRENDÉSZETI

TANULMÁNYOK

2017/3. KÜLÖNSZÁM

B U D A P E S T

- 2017 -

**A MAGYAR RENDÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSASÁG
HATÁRRENDÉSZETI TAGOZAT
TUDOMÁNYOS, SZAKMAI KIADVÁNYA**

Szerkesztő bizottság:

Dr. Gaál Gyula, Görbe Attiláné Dr. Zán Krisztina, Dr. Gubicza József,
Prof. Dr. Fórizs Sándor, Dr. habil. Varga János, dr. jur. Vas Gizella,
Dr. Horpácsi Ferenc

Szakmai lektor:

Prof. Dr. Fórizs Sándor

Szerkesztette:

Dr. habil. Varga János

A megjelent publikációk szerzői vélemények, melyek nem feltétlenül
esnek egybe a szerkesztő bizottság megközelítésével.

Felelős kiadó:

Dr. Varga János ny. határőr ezredes
Magyar Rendészettudományi Társaság
Határrendészeti Tagozat Elnöke

HU ISSN 2061-3997 (Online)

Tartalom

Előszó	4
Varga János: A "Kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása" projekt aktualitása, célja és megvalósításának keretei.....	5
Székely Zoltán: Az Europol szerepe a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozásában.....	21
Varga János – Kui László: A kiskorúak jogellenes külföldre vitele megakadályozásának helyzete Magyarország schengeni külső határain	26
Székely Zoltán: Kiskorúak jogellenes külföldre vitelének jogi aspektusai	46
Farkas Johanna: A kötődés szerepe és jelentősége a személyiségfejlődésben.....	97
Farkas Johanna: A fejlődéslélektan történeti vonatkozásai	117
Varga János – Kui László: A határrendészeti szervek tevékenysége a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása érdekében.....	135

BBA-2.4.2-2015-00003 számú projekt

Előszó

A kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása bonyolult összetett társadalmi probléma. Megoldásában több szervezet is szerepet bír, s ezek között a rendőrségnek és különösen a határrendészeti szervezeteknek is konkrét feladatai vannak. Fontos a határrendészeti feladatokat ellátó magyar rendőrök kiképzése arra, hogy felismerjenek, megelőzzenek és megakadályozzanak minden ilyen esetet. Az intézkedési helyzetekben önálló és felelős döntéseik meghozatalára van szükség.

A Határrendészeti Tanulmányok 2017/3. különszáma a Nemzeti Közszerológati Egyetem „Kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása” című, BBA-2.4.2-2015-00003 számú projekt támogatásával készült abból a célból, hogy a társadalom, s különösen a határrendészeti tudományos és szakmai közélet számára is elérhetővé tegye a projekt eredményeit. Ez mellett segítse elő a határrendészek ilyen irányú felkészítéséhez szükséges tananyagok elkészítését, a továbbképzések résztvevőinek tanulását megkönnyítse. Az egész életen át való tanulás szükségességének hangsúlyozásával támogassa minden rendőr önképzés keretében folyó önálló elmélyült tanulását is, járuljon hozzá jogalkalmazó készségének, intézkedéstaktikai és együttműködési kompetenciájának fejlődéséhez.

(a szerkesztő)

BBA-2.4.2-2015-00003 számú projekt

A "Kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása" projekt aktualitása, célja és megvalósításának keretei¹

1. Problémafelvetés

A kiskorúak határátlépésének ellenőrzése napjainkban is speciális rendészeti problémaként van jelen és végrehajtására különleges szabályok vonatkoznak.

A probléma bonyolultsága abban is megnyilvánul, hogy a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének több megjelenési formája lehetséges. A vizsgálat egy lehetséges szempontja, hogy a jogellenes magatartás milyen körülmények között jelenik meg. Ezek közül a projekt a következő fő területekre összpontosít:

- határon átnyúló családjogi ügyek;
- emberkereskedelem;
- illegális migráció.

2. A képzés szerepe a probléma megoldásában

Az Európai Bizottság az ENSZ gyermekjogi egyezményében megállapított normákra alapozza a kísérő nélküli kiskorúakkal kapcsolatos eljárásokat. A menekültügyre, a bevándorlásra és az emberkereskedelemre vonatkozó uniós jogalkotási és pénzügyi eszközök mindegyike foglalkozik a kísérő nélküli kiskorúak sajátos helyzetével és biztosítják jogaik hathatós védelmét. Az uniós közös megközelítés az Európai Unió Alapjogi Chartájába és az Egyesült Nemzetek Szervezete gyermekjogi egyezményébe foglalt gyermekjogokra, és kiváltképpen „a gyermek mindenk felett álló érdeke” elvének tiszteletben tartására épül. Ennek az elvnek elsődleges szemponttá kell válnia a gyermekekkel kapcsolatos valamennyi hatósági intézkedés során. Lényeges, hogy minden védelemre szoruló gyermek hozzájusson a védelemhez, függetlenül bevándorló jogállásától, állampolgárságától vagy más háttérétől, és

¹ A tanulmány a Nemzeti Közszolgálati Egyetem „Kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása” című, BBA-2.4.2-2015-00003 számú projekt támogatásával készült.

hogy az összes gyermeket elsősorban gyermekként kezeljék.² Megerősíti azt az elvet, hogy „a biztonsági kihívásokra adott rendészeti válaszok nem nélkülözhetik a képzés terén tett reakciókat sem.”³ A tagállamok határrendészeti hatóságai számára meghatározott eljárásokon túl kiemelt figyelmet fordít az azokat végrehajtó személyi állomány képzésével kapcsolatos követelmények meghatározására is.

A nemzeti jogban közvetlenül érvényesülő Schengeni Határellenőrzési Kódex előírása alapján a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a határőrök szakképzett és megfelelően kiképzett szakemberek legyenek, figyelembe véve a határőrök⁴ számára a 2007/2004/EK rendelettel létrehozott, az Európai Unió Tagállamai Külső Határain Való Operatív Együttműködési Igazgatásért Felelős Európai Ügynökség (FRONTEX) által kidolgozott egységes alaptantervet. A tantervnek különleges képzést kell tartalmaznia a kiszolgáltatott helyzetű személyekre, például a kísérő nélküli kiskorúakra és az emberkereskedelem áldozatait érintő helyzetek felismerésére és kezelésére vonatkozóan.⁵ Az alaptanternv adaptációja a magyar határőrök, majd a rendőrök képzésében is megtörtént.

Az Európai Határőrizeti Rendszer (EUROSUR) végrehajtására és irányítására vonatkozó kézikönyv az alapvető jogok védelme és a migránsok életének megmentését elősegítő intézkedések között hívja fel a figyelmet arra, hogy az összes érintett nemzeti hatóság határőreit és személyzetét képezni kell arra, hogy hogyan azonosítsák és kezeljék a gyermekeket és a kiszolgáltatott helyzetben lévő személyeket, és hogyan segítsék őket abban, hogy hozzájussanak a megfelelő védelmi vagy segítségnyújtási intézkedésekhez. A személyzetet tájékoztatni kell a nemzeti áldozatkezelési mechanizmusokról és arról, hogy miként kell megőrizni a határon elkövetett bűncselekmények bizonyítékait egy jövőbeni lehetséges jogi eljárás számára.⁶

² A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK ÉS A TANÁCSNAK A kísérő nélküli kiskorúakról szóló cselekvési terv (2010 – 2014). Brüsszel, 2010.5.6. COM(2010)213 végleges.

³ Varga János: Biztonsági kihívások — képzési reakciók. Gaál Gyula — Hautzinger Zoltán (szerk): Pécsi Határőr Tudományos közlemények. Pécs, 2013. 87-92.

⁴ „határőr”: olyan tisztviselő, aki a nemzeti joggal összhangban a határátkelőhelyen, az államhatáron vagy az államhatár közvetlen közelében teljesít szolgálatot, és aki e rendelettel és a nemzeti joggal összhangban határ-ellenőrzési feladatokat végez. Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/399 rendelete (2016. március 9.) a személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről (Schengeni Határellenőrzési Kódex). VII. melléklet .

⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/399 rendelete (2016. március 9.) a személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről (Schengeni Határellenőrzési Kódex). 16. cikk (1).

⁶ MELLÉKLET a következőhöz „A BIZOTTSÁG AJÁNLÁSA az európai határőrizeti rendszer végrehajtására és irányítására vonatkozó gyakorlati kézikönyv (EUROSUR-kézikönyv) elfogadásáról”. Strasbourg, 2015.12.15.

Az országos rendőrfőkapitány utasítása az emberkereskedelem kezelésével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtásáról norma szinten is meghatározza, hogy „az emberkereskedelem áldozatainak hatékony azonosítása érdekében gondoskodni kell az áldozatokkal kapcsolatba kerülő, valamint a megelőzési területen tevékenykedő állomány rendszeres képzéséről annak érdekében, hogy képesek legyenek felismerni, megfelelő bánásmódban (különös tekintettel a másodlagos viktimizáció elkerülésére), védelemben részesíteni, továbbá segítő szervezetek irányába közvetíteni az áldozatokat.”⁷

Az emberkereskedelem elleni irányelvhez és az Emberkereskedelem Felszámolását Célzó Európai Stratégiához kapcsolódó, valamint az emberkereskedelem elleni küzdelemről szóló 2008-2012 közötti nemzeti stratégiát felváltó 4 éves stratégiai tervdokumentum intézkedéseinek összefoglalása során a képzés két helyen a Nemzeti Közsolgálati Egyetemet is érintette:

- az A.1.2. intézkedés: Képzési anyagok, modulok kidolgozása és széles körben való hozzáférhetővé tétel.

Felelős: Nemzeti Közsolgálati Egyetem. Partner: KIM, érintett intézmények tagjai.

- az A.1.3. intézkedés: Képzések a hatékony áldozatazonosításhoz és megfelelő áldozatirányításhoz szükséges ismeretek és készségek elsajátítása céljából.

Felelős: BM (a képzések megszervezéséért) EMMI, KIM, NGM, BM, Rendőrség (a képzésen résztvevők biztosításáért). Partner: KÜM, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, civil szervezetek.⁸

A téma a határrendészeti kutatások számára új kihívást jelent.⁹ Aktualitásából, valamint a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Karának Határrendészeti Tanszékének rendeltetéséből, tudásbázisából és az oktatói állomány kompetenciáiból táplálkozott a 2014-ben első alkalommal kidolgozott pályázati beadvány.

C(2015) 9206 final. 2.4.5. fejezet.

⁷ 13/2014. (V. 16.) ORFK utasítás a prostitúcióval összefüggő jogsértések és az emberkereskedelem kezelésével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtásáról. 2. rész h).

⁸ Az emberkereskedelem elleni irányelvhez és az Emberkereskedelem Felszámolását Célzó Európai Stratégiához kapcsolódó, valamint az emberkereskedelem elleni küzdelemről szóló 2008-2012 közötti nemzeti stratégiát felváltó 4 éves stratégiai tervdokumentum. 69.

http://emberkereskedelem.kormany.hu/download/a/1c/a0000/Emberkereskedelem%20elleni%20nemzeti%20strat%C3%A9gia%202013-2016_kiadv%C3%A1ny.pdf Letöltés: 2017. május 28.

⁹ Varga János: A határrendészeti kutatások új kihívásai. Gaál Gyula & Hautzinger Zoltán (szerk): Pécsi Határőr Tudományos közlemények. Pécs, 2011. 195-204.

3. A "Kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása" projekt

A sikeres BBA-2.4.2-2015-0003 pályázatot követően a Nemzeti Közszolgálati Egyetem 2017-ben támogatási szerződést kötött Magyarország Belügyminisztériumával (Támogató Hatóság), melyben vállalta, hogy a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Határrendészeti Tanszéke (NKE) a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozásához szükséges ismereteket tudományos kutatással feltárja és összesíti, abból a külső határon szolgálatot teljesítő határrendészek feladatainak megfelelő tananyagot készít és azt külön szervezett képzés keretében oktatja. A projekt kódneve: BBA242.

A projekt konkrét célja annak kutatása és feltárása, hogy jogszabályi szinten milyen rendelkezések vonatkoznak a kiskorúak határforgalom-ellenőrzésére (igazoltatására), az előírások gyakorlati alkalmazása hogyan valósul meg, milyenek az eljárásrendek a hazai és nemzetközi (schengeni tagállamok) vonatkozásában, figyelemmel az átkelőhely típusokra is. Fontos célként fogalmaztuk meg annak feltárását, hogy a szelektív és differenciált határforgalom-ellenőrzés során milyen gyakorlati eljárásrendnek van létjogosultsága, amely garantálni képes a tömegellenőrzés során kiskorúak sérelmére elkövetett gyerekkereskedelem/emberkereskedelem biztonságos kiszűrését és megakadályozni áldozattá válásukat. A projekt részleteiről további információk érhetők el a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karának honlapján.¹⁰

A célokhoz kapcsolódóan meg kell jegyeznünk azt, hogy a kiskorúak jogellenes külföldre vitele gyakran van összefüggésben a belső határokon történő határellenőrzések megszüntetésével. Tekintettel arra, hogy a Belső Biztonsági Alap profilja a schengeni külső határookra összpontosít, a jelen projekt nem foglalkozik a gyermekek schengeni térségen belüli mozgásával kapcsolatos kérdésekkel, jóllehet itt is van példa határon átnyúló családi ügyekre, a gyerekkereskedelemre, a gyermekrablásra és az illegális migrációra.¹¹

A projekt nyitókonferenciájára 2016. november 24. –én került sor a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karán. A résztvevők között üdvözölhettük a Határrendészeti

¹⁰ http://rtk.uni-nke.hu/kutatas-es-tudomanyos-elet/bba-2_42-projekt Letöltés: 2017. június 12.

¹¹ A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a tagállamok külső határait átlépő gyermekekkel kapcsolatos követelményekről. Brüsszel, 2013. 8. 2. COM (2013) 567 final.

Tanszék Tanácsadó Testületének tagjait, a határrendészeti szolgálati ág országos, területi és helyi vezetőit, a Magyar Rendészettudományi Társaság Határrendészeti Tagozatának tagjait is, így a még a projekt korai időszakában lehetőség volt a megrendelő szakmai igények pontosítására is.

A nyitókonferencián megtörtént a projekt szakmai bemutatása és előadások hangzottak el az embercsempészet és emberkereskedelem aktuális kihívásairól, illetve a szülői felügyeleti jogról és szerepéről a kiskorúak külföldre utazásában.¹² Több szakértő kiemelte, hogy a 2015 novemberében életbe lépett Határforgalom-ellenőrzési Szabályzat kifejezett rendelkezéseket tartalmaz azokra az esetekre, amikor kiskorúak határátlépésére kerül sor, s ezért pótolhatatlan megvizsgálni azt, hogy az új technológia milyen módon érvényesül, és milyen módon lehet a képzés révén tovább fokozni annak hatékonyságát.

2017. január-április hónapjaiban külföldön és belföldön tanulmányoztuk a téma gyakorlati végrehajtását és a schengeni külső határon elhelyezkedő határrendészeti kirendeltségeken, a rendőrkapitányságok határrendészeti osztályain, valamint a határátkelőhelyeken készített kérdőíves felméréseket, helyszíni interjúkat is magukban foglaló kutatásokat végeztünk.

A tanulmányutak előzetes eredményeit a 2017. május 18-ai tematikus workshop keretében mutattuk be, s az ott jelenlévő elméleti és a gyakorlati szakemberek további szempontokat és javaslatokat adtak a részletes feldolgozáshoz. Ez alkalommal meghatároztuk a projekt keretében végzett kutatások eredményeit bemutató tanulmánykötet fő témáit, szerkezetét és a rögzítettük a kidolgozás időnormáit. Megvitattuk a tervezett képzés programját és előkészítettük a validált kutatási eredményeket is magukba foglaló hagyományos és e-learning tananyagok kidolgozását is.

A képzés célcsoportja a rendőrség határrendészeti végrehajtó szolgálatot ellátó állományából az állományilletékes parancsnok által kijelölt és biztosított 240 fő rendőr lesz. Részükre egyhetes, 40 tanórát magába foglaló tanfolyamszerű képzést tervezünk hat csoportban:

1. 2017. szeptember 18-22. (pilot képzés)
2. 2017. november 13-17.

¹² <http://rtk.uni-nke.hu/karunkrol/hirek?tag=konferencia> Letöltés: 2017. június 12.

3. 2017. november 20-24.
4. 2017. november 27-december 01.
5. 2018. január 08-12.
6. 2018. január 15-20.

A pilotképzés után a tapasztalatokat részletesen feldolgozzuk, s ennek alapján a képzés programját szükség esetén pontosítjuk. A képzésen résztvevő rendőrök biztosítására javasoljuk, hogy azon elsősorban a multiplikátorok vegyenek részt, s rájuk alapozva az új ismeretek a helyileg szervezett továbbképzési rendszerben minden rendőr számára átadhatóak lesznek. A szolgálatellátás szempontjait, valamint a határrendészeti végrehajtó szolgálatot ellátó rendőrök létszámát figyelembe véve egy tanfolyamon egy szervezeti egységtől 1-2 fő részvétele célszerű.

A pályázat benyújtásakor még nem volt előre látható, hogy a tömeges méretű migráció rendőrségi kezelése a rendőrség személyi állományát milyen nagymértékben fogja igénybe venni. Egyértelmű kockázatként prognosztizálható a felkészítésre berendelni tervezett állomány váratlan, előre nem látható szolgálati elfoglaltsága, ami miatt a tervezett képzési időpontban esetleg nem tudnak részt venni az oktatáson. A kockázat kezelése érdekében lehetővé kívánjuk tenni a felkészítés e-learning rendszerben történő végrehajtását.

A záró konferenciát és projektzárást 2018.02.28-ig tervezzük megvalósítani.

A projektzárással azonban nem fejeződnek be a téma további művelésével és gondozásával kapcsolatos feladataink, hisz kedvező lehetőségeket látunk arra, hogy ezt a fontos képzést akkreditáljuk a rendőrségi és a belügyi továbbképzési rendszerbe.

A Nemzeti Közszerződési Egyetemen folyó oktatás több irányú hasznosítási lehetőséget kínál. A határrendészeti szakmai tantárgyakba természetes módon illeszthetőek az új ismeretek. A képzési portfóliót szabadon választott tantárggyal is bővíthetjük. Sőt, a képzés tárgyát alkalmasnak tartjuk arra is, hogy a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozásában szereppel bíró további közszerződési szervezetek munkatársai számára is átadjuk a kutatás során megszerezett új ismereteket az egyetemen folyó közigazgatási továbbképzésekbe illesztve.

Melléklet: Képzési Terv.

Irodalomjegyzék:

- Az emberkereskedelem elleni irányelvhez és az Emberkereskedelem Felszámolását Célzó Európai Stratégiához kapcsolódó, valamint az emberkereskedelem elleni küzdelemről szóló 2008-2012 közötti nemzeti stratégiát felváltó 4 éves stratégiai tervdokumentum. http://emberkereskedelem.kormany.hu/download/a/1c/a0000/Emberkereskedelem%20elleni%20nemzeti%20strat%C3%A9gia%202013-2016_kiadv%C3%A1ny.pdf Letöltés: 2017. május 28.
- Az emberkereskedelem kockázati profiljainak kézikönyve. A FRONTEX kiadványa. A magyar nyelvű kiadás készült az Országos Rendőr-főkapitányság Rendészeti Főigazgatóság Határrendészeti Főosztályán. Fordította: dr. Vas Gizella r. ezredes. KORLÁTOZOTT TERJESZTÉSŰ.
- A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK ÉS A TANÁCSNAK A kísérő nélküli kiskorúakról szóló cselekvési terv (2010 – 2014). Brüsszel, 2010.5.6. COM(2010)213 végleges.
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/399 rendelete (2016. március 9.) a személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről (Schengeni Határellenőrzési Kódex).
- „A BIZOTTSÁG AJÁNLÁSA az európai határőrizeti rendszer végrehajtására és irányítására vonatkozó gyakorlati kézikönyv (EUROSUR-kézikönyv) elfogadásáról”. Strasbourg, 2015.12.15. C(2015) 9206 final. 2.4.5. fejezet.
- 13/2014. (V. 16.) ORFK utasítás a prostitúcióval összefüggő jogsértések és az emberkereskedelem kezelésével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtásáról. 2. rész h).
- http://rtk.uni-nke.hu/kutatas-es-tudomanyos-elet/bba-2_42-projekt Letöltés: 2017. június 12.
- A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a tagállamok külső határait átlépő gyermekekkel kapcsolatos követelményekről. Brüsszel, 2013. 8. 2. COM (2013) 567 final.
- Varga János: A határrendészeti kutatások új kihívásai. Gaál Gyula □ Hautzinger Zoltán (szerk): Pécsi Határőr Tudományos közlemények. Pécs, 2011. 195-204.
- Varga János: Biztonsági kihívások — képzési reakciók. Gaál Gyula — Hautzinger Zoltán (szerk): Pécsi Határőr Tudományos közlemények. Pécs, 2013. 87-92.

KÉPZÉSI TERV

Kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása

2017.

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM RENDÉSZETTUDOMÁNYI KAR HATÁRRENDÉSZETI TANSZÉK

1. **A képzés megnevezése:** Kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása.
2. **Célcsoport:** A rendőrség határrendészeti végrehajtó szolgálatot ellátó állományából az állományilletékes parancsnok által kijelölt és biztosított 240 fő rendőr.
3. **A képzés célja,** hogy a képzésen résztvevő rendőrök:
 - 3.1. Ismerjék meg a kiskorúak jogellenes külföldre vitelével kapcsolatos helyzetet, értsék meg a feladat fontosságát.
 - 3.2. Ismerjék meg a kiskorúak jogellenes külföldre vitelével kapcsolatos nemzetközi, uniós és hazai jogszabályokat.
 - 3.3. Ismerjék meg a gyermekkereskedelem sajátosságait, kockázati profiljait, a határellenőrzési végrehajtó szolgálat ellátása során a kiskorú áldozatok azonosításával, védelmével és irányításával kapcsolatos lehetőségeket.
 - 3.4. Szerezzenek ismereteket a kiskorúak kormeghatározásával, az életkorra vonatkozó gyanúok tisztázásával kapcsolatban.
 - 3.5. A határellenőrzés során a kiskorú áldozatok másodlagos viktimizációjának elkerülése.
 - 3.6. Ismerjék meg a határellenőrzés során kialakult legjobb gyakorlatokat és módszereket, amelyek alkalmasak általánosításra és egységesítésre.
 - 3.7. Legyenek képesek a határrendészeti hatósági eljárások speciális szabályainak, módszereinek alkalmazására és követelményeinek érvényesítésére.
 - 3.8. Fejlődjenek intézkedéstaktikai és együttműködési kompetenciáik, bővüljenek ismereteik a megfelelő viselkedési módokról, a várható reakciókról az áldozatok és a bűnelkövetők részéről.
4. **A képzés módszertana:**
 - 4.1. A képzésen a felnőttképzés és a rendőri szakmai továbbképzés komplex módszerei kerülnek alkalmazásra. Az előadásokra gyakorlatias szemlélettel, PowerPoint támogatással kerül sor. Az egyes foglalkozásokon a frontális munka nem haladhatja meg az 50 %-ot.
 - 4.2. A határrendészeti jogalkalmazó foglalkozásokon alkalmazott módszerek:
 - 4.2.1. Szerepjáték: 2 db kötött történetű szerepjáték:
 1. szülő felügyelettel, családi jogállással összefüggő jogellenes külföldre vitel;

2. emberkereskedelemmel, embercsempészéssel, államhatárral összefüggő más bűncselekmény keretében történő jogellenes külföldre vitel.

4.2.2. Esettanulmányok feldolgozása:

1. zöldhatáron kiskorú tiltott határátlépése, vagy az Ideiglenes Biztonsági Határzár átlépése;
2. határátkelőhelyen kiskorú átlépése, szülői felügyelet tisztázása;
3. határátkelőhelyen felfedett elbújtatott kiskorú;
4. mélységi ellenőrzés keretében felfedett, belső határon kifelé szállított kiskorú;

4.2.3. A módszertan szakmai elemei:

1. belső határon ellenőrzés visszaállításkor;
2. határátkelőhelyen;
3. határátkelőhelyek közötti terepszakaszokon;
4. mélységi ellenőrzésben;
5. idegenrendészeti eljárásban;
6. büntetőeljárásban (hamis közokirat, más tettenérés);
7. lakossági bejelentés kezelése;
8. nemzeti hatóságokkal együttműködés;
9. nemzetközi együttműködés;
10. kiskorú meghallgatásának sajátosságai.

5. Az oktatásért felelős oktatási szervezeti egység megnevezése: Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Határrendészeti Tanszék

6. Oktatók:

6.1. A képzésért felelős oktató neve, beosztása, tudományos fokozata:

6.1.1. Dr. habil Varga János PhD ny. hőr. ezredes, egyetemi docens;

6.2. Oktatók:

1. Dr. PhD Farkas Johanna;
2. Kui László c. r. alezredes, tanársegéd;
3. dr. jur. Székely Zoltán r. őrnagy, tanársegéd.

6.3. Oktatásszervező:

6.3.1. Oláh Norbertné.

7. A képzés ideje:

1. 2017. szeptember 18-22. (pilot képzés);
2. 2017. november 13-17;
3. 2017. november 20-24;
4. 2017. november 27-december 01;
5. 2018. január 08-12;
6. 2018. január 15-20.

8. A tanórák száma: 34.

9. A képzés logisztikai biztosítása:

9.1. A képzés helye, szállás: Gregersen ART Point. 1093 Budapest, Lónyay utca 31.

Tel.: +36 1 781 6193; gregersenartpoint@gmail.com; www.gregersenartpoint.com;
www.facebook.com/gregersenartpoint.

9.2. Étkezés: A projekt költségvetésből reggeli és ebéd biztosított. A reggeli a szállodában, a 2 fogásos menü ebéd a szálloda melletti Claro Bisztróban lesz.

9.3. Utazás: Az utazás költségét a küldő szerv biztosítja, vagy a résztvevőket a helyszínre és a tanfolyam végén visszaszállítja.

10. A képzés tematikája:

10.1. A kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozásával kapcsolatos elvek. (Dr. Varga János)

A képzés célja, tartalma, módszere és az értékelés rendje. A kiskorúak jogellenes külföldre vitelének célja, okai, megakadályozásának helyzete és lehetőségei. Az emberkereskedelem felszámolására irányuló európai uniós stratégia. Az Európa Tanács Gyermekjogi Stratégiája, 2016-2021:

10.2. A kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozásával kapcsolatos jogi alapok. (dr. jur. Székely Zoltán)

A gyermekek jogainak védelmét biztosító nemzetközi egyezmények. A kiskorú külföldre utazásának jogi feltételei Magyarországon és a közös nemzetközi követelmények. Az állam feladatai a gyermekek külföldre utazásának felügyeletében, különös tekintettel a határellenőrzésre és a nemzetközi együttműködésre. A szülői felügyelet joga és szerepe a külföldre utazásban, a

szülők jogai és kötelességei. A gyermekek védelmét szolgáló büntetőjogi, szabálysértési és közigazgatási normák, a megsértés esetén alkalmazható szankciók.

10.3. Kiskorúak jogellenes külföldre vitele megakadályozásának helye az integrált határigazgatás rendszerében. (Dr. Varga János)

Az integrált határigazgatás rendszere. A megjelenési formák a határőrizetben és a határforgalom-ellenőrzésben. Határrendészeti kockázatelemzés és profilalkotás. A rendőrség lehetősége és feladata az áldozatazonosításban, áldozatirányításban, áldozatvédelemben és áldozatsegítésben. A nyílt információgyűjtés jelentősége és feladatai a határellenőrzés során. A határrendészeti és bűnügyi szolgálati ág együttműködése.

10.4. A kiskorúak kormeghatározása a határellenőrzés és az idegenrendészeti eljárás során. (Dr. Farkas Johanna)

A megbízható személyazonossági okmánnyal nem rendelkező kiskorúak kormeghatározásának problémái és lehetőségei. Szakmai módszertani ajánlások a kísérő nélküli, magukat kiskorúnak valló migránsok életkor meghatározására. Az életkori sajátosságok felismerése, következtetés a mentális és pszichés állapotra.

10.5. Az áldozatvédelem elveinek érvényesítése a kiskorúakkal kapcsolatos rendőri intézkedések és eljárási cselekmények során. (Dr. Farkas Johanna)

A kötődés szerepe és jelentősége a személyiségfejlődésben. A különböző életkori szakaszokban meglévő jellegzetességek felismerése. A kiskorúval való kapcsolat létesítése, fenntartása és a bizalmi légkör kialakításának módszerei. Az életkori sajátosságok megjelenése megterhelő helyzetekben. A traumatikus és krízishelyzetben alkalmazott technikák alkalmazása.

10.6. Az első vonalas határforgalom ellenőrzés lehetőségei a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozásában. (Kui László)

A határrendészeti szervek tevékenységére vonatkozó speciális szabályok és ajánlások a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása érdekében. A speciális szabályok gyakorlati végrehajtásának szakmai követelményei, módszerei a határforgalom ellenőrzés első vonalában végrehajtott minimum és alapos ellenőrzés során. A határrendészek taktikai kockázatelemzésének és

intézkedéstaktikai felkészültségének jelentősége, tartalma és végrehajtásának sajátosságai.

10.7. A második vonalas határforgalom ellenőrzés lehetőségei a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozásában. (Kui László)

Az elkülönített helyen végrehajtott ellenőrzés végrehajtásának szabályai és lehetőségei, intézkedések megerősített SIS találat elérése esetén. A kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozásával kapcsolatos tapasztalatok és jó gyakorlatok.

10.8. A rendőri szervek szervezeten belüli és más szervekkel való együttműködése a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása céljából. (dr. jur. Székely Zoltán)

Az együttműködés meghatározása, típusai, fajtái és elvei. A határrendészeti kirendeltség szolgálati személyei közötti együttműködés követelményei. A határátkelőhelyen és a határátkelőhelyek közötti terepszakaszokon megvalósuló együttműködés. A rendőri szervezetek közötti feladatmegosztás és együttműködés követelményei. A nem rendőri és a nem kormányzati szervezetekkel való együttműködés területei, lehetőségei.

10.9. A rendőri szervek nemzetközi együttműködése a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása céljából. (dr. jur. Székely Zoltán)

A nemzetközi együttműködés jelentősége és lehetőségei. A Prümi Egyezmény által nyújtott lehetőségek és az Európai Unión belüli rendőri együttműködés. A Délkelet-Európai Rendőri Együttműködési Egyezmény által biztosított eszközök. A nemzetközi együttműködésben központi szerepet játszó Nemzetközi Bűnügyi Együttműködési Központ tevékenysége. A rendőrség személyi állománya nemzetközi együttműködési kompetenciáinak erősítése.

10.10. Szülői felügyelettel, családi jogállással összefüggő jogellenes külföldre vitel megakadályozása. (dr. jur. Székely Zoltán, Dr. Varga János)

Módszertani szerepjáték.

10.11. Emberkereskedelemmel, embercsempészéssel, államhatárral összefüggő más bűncselekmények keretében történő jogellenes külföldre vitel megakadályozása. (dr. jur. Székely Zoltán, Dr. Varga János)

Módszertani szerepjáték.

10.12. A kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozásával kapcsolatos tapasztalatok feldolgozása. (Dr. Varga János)

1. zöldhatáron kiskorú THS vagy IBH átlépés;
2. határátkelőhelyen kiskorú átlépése, szülői felügyelet tisztázása;
3. határátkelőhelyen felfedett elbújtatott kiskorú;
 - 3.1. befelé irányban magyar á.p. által elbújtatott 12 év alatti;
 - 3.2. befelé irányban nem magyar á.p. által elbújtatott 12 év alatti;
 - 3.3. kifelé irányban elbújtatott 12 év alatti;
4. határterület mélységében felfedett, kiskorú sérelmére elkövetett emberkereskedelem gyanúja.

11. A foglalkozáson való részvétel: A képzésre vezényelt rendőr köteles a foglalkozáson résztvenni. A távollétet a hiányzást követő első foglalkozáson kell igazolni. A rendőr köteles az előadás anyagát beszerezni, abból önállóan felkészülni.

12. A képzésen elsajátított ismeretek ellenőrzésének rendje: Komplex feladatlap megoldása.

13. A képzés követelményei: A foglalkozásokon való részvétel, amit a foglalkozásvezetők naponta vezetett jelenléti íven tartanak nyilván, továbbá a komplex feladatlap legalább elégséges szintű megoldása.

14. A követelményeket teljesítő rendőrök a képzés sikeres elvégzéséről tanúsítványt kapnak.

15. Tananyag:

15.1. Kötelező irodalom:

Kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása. Határrendészeti Tanulmányok 2017/3. száma (tervezett tanulmánykötet).

Kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása. (Tervezett tansegédlet).

15.2. Ajánlott irodalom:

Csupor Zoltán, Molnár Ákos, Nagy Sándor, Székely Zoltán (Szerk.: Varga János): Határrendészeti esettanulmányok gyűjteménye. Egyetemi jegyzet, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Budapest, 2015. ISBN 978-615-5527-19-7

Varga János: A nemzetközi együttműködés lehetőségei az illegális migráció rendőrségi kezelésében. Hautzinger Zoltán (szerk): Migráció és rendészet. Budapest: Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat, 2015. (ISBN 978-963-12-3721-4). 231-240.

Melléklet: Tanórarend

Tanórarend

	1. nap	2. nap	3. nap	4. nap	5. nap
09:00-10:30		3.1. téma: A kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozásának helye az integrált határigazgatás rendszerében. Határőrizeti vonatkozások. <i>Dr. Varga János</i>	6. téma: Az első vonalas határforgalom ellenőrzés lehetőségei a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozásában. <i>Kui László</i>	10. téma: Módszertani szerepjáték (1). <i>dr. jur. Székely Zoltán, Dr. Varga János</i>	Ellenőrző foglalkozás. <i>Dr. Varga János</i>
10:30-10:45					
10:45-12:15	Bevezető foglalkozás. 1. téma: A kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozásával kapcsolatos elvek. <i>Dr. Varga János</i>	3.2. téma: Áldozatazonosítás, áldozatirányítás, áldozatvédelem, áldozatsegítés. <i>Dr. Varga János</i>	7. téma: A második vonalas határforgalom ellenőrzés lehetőségei a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozásában. <i>Kui László</i>	11. téma: Módszertani szerepjáték (2) <i>dr. jur. Székely Zoltán, Dr. Varga János</i>	Értékelő foglalkozás, tanúsítványok átadása. <i>Dr. Varga János</i>
12:15-13:15	Szünet				
13:15-14:45	2.1. téma: A kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozásával kapcsolatos jogi alapok. <i>dr. jur. Székely Zoltán</i>	4. téma: A kiskorúak kormeghatározása a határellenőrzés és az idegenrendészeti eljárás során. <i>Dr. Farkas Johanna</i>	8. téma: A rendőri szervek szervezeten belüli és más szervekkel való együttműködése. <i>dr. jur. Székely Zoltán</i>	12/1. téma: Esettanulmányok feldolgozása. <i>Dr. Varga János</i>	
14:45-15:00	Ebédszünet				
15:00-16:30	2.2. téma: A kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozásával kapcsolatos jogi alapok. <i>dr. jur. Székely Zoltán</i>	5. téma: Az áldozatvédelem elveinek érvényesítése a kiskorúakkal kapcsolatos rendőri intézkedések és eljárási cselekmények során. <i>Dr. Farkas Johanna</i>	9. téma: A rendőri szervek nemzetközi együttműködése. <i>dr. jur. Székely Zoltán</i>	12/2. téma: Esettanulmányok feldolgozása. <i>Dr. Varga János</i>	

Az Europol szerepe a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozásában¹³

1. Bevezetés

A kiskorúak jogellenes külföldre vitele az integrált határigazgatás, a nemzeti és uniós határbiztosági rendszerek, valamint a határon átnyúló emberkereskedelem elleni küzdelemben részt vevő hatóságok feladatkörének szemszögéből határolja körbe azokat a jogellenes cselekményeket, melynek részeként, céljából vagy eredményeképpen egy kiskorú átlépi egy ország – például Magyarország – államhatárát.

Az Europol-t a bel- és igazságügyi együttműködés pillérjén belül nemzetközi szervezetként, Európai Rendőrségi Hivatal néven hozták lére 2009-ben, majd 2016-ban mandátumát kiterjesztették és európai uniós ügynökséggé alakították, új teljes neve Bűnüldözési Együttműködés Európai Unió Ügynöksége, az Europol rövidítést megtartotta. Feladatai közé tartozik a nemzetközi bűnszervezetek elleni küzdelem, elsősorban információk gyűjtése, elemzése és tagállamok közötti cseréje révén.

A kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozására irányuló képzést megalapozó kutatás tervezése során három külföldi tanulmányút látszott szükségesnek. Egy az Interpolhoz, egy az Europolhoz és egy a Terre des Hommes civil szervezethez, az első két szervezetnél a nemzetközi információcsere és bűnügyi együttműködés tanulmányozása, utóbbi esetben a „Sweetie” nevű projekt megismerése céljából. Még a tervezés elején felmerült, hogy a FRONTEX, mint az uniós integrált határigazgatásért felelős ügynökség miért nem szerepel a potenciális tanulmányi úti célok között. Ennek az oka nagyon egyszerűen az, hogy a kutatás definíciójából adódóan új ismeretek megszerzésére és a meglévő ismeretek rendszerezésére, összefüggések keresésére irányuló tevékenység.¹⁴ Túlzás nélkül állítható, hogy a kutatásban részt vevő határrendészeti szakértők a FRONTEX és az uniós integrált határigazgatás rendszerét ismerik, rendszeresen vesznek részt FRONTEX műveletekben és más közös munkákban. Ebből adódóan a figyelem inkább a határrendészeti szolgálati ág által alig ismert területek felé irányult, azzal a hipotézissel, hogy a nemzetközi,

¹³ A tanulmány a Nemzeti Közszerológálati Egyetem „Kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása” című, BBA-2.4.2-2015-00003 számú projekt támogatásával készült.

¹⁴ Gócze, István: A tudományos kutatás módszerei. In: *Hadtudományi Szemle*, 2011/3, p. 157-166.

illetve uniós bűnügyi információcsere, elemző-értékelő munka és együttműködés, valamint a civil szervezetek erőfeszítéseinek ismerete képes kiegészíteni a meglévő, illetve a belföldi tanulmányutak során megszerzett ismereteket, segíteni azok rendszerezésében, esetleg az eltérő szempontból történő vizsgálat révén új összefüggéseket feltárni.

A Támogatási Szerződés elbírálásakor a Támogató Hatóság úgy ítélte meg, hogy a projekt költségvetésének terhére három helyett csak egy külföldi tanulmányút finanszírozható. A tanulmányút céljának a projekt szakmai vezetése végül az Europol-t választotta, mivel a legszorosabb kapcsolat az együttműködés terén — rendőrségi szinten — az Europol tekintetében áll fenn. Így az Interpolnál tervezett tanulmányút elmaradt, pótlására nem került sor.

A civil szervezetek bevonására vonatkozó elgondolás átdolgozásra került, külföldön tevékenykedő civil szervezet helyett olyan belföldi civil szervezet, a Névtelen Utak Alapítvány került bevonásra, amely emberkereskedelem és prostitúció külföldre vitt áldozatainak felkutatásával és hazahozatalával foglalkozik. Közreműködésükkel nem reprezentatív felmérést végeztünk hazahozott volt áldozatok között, akiket kiskorúként jogellenesen vittek külföldre, ami részben pótolta a globális hálózattal rendelkező Terre des Hommes civil szervezettől várt adatokat.

A projekt keretében végrehajtott tanulmányút arra kereste a választ, hogy van-e kapcsolódási pont a határellenőrzés és az Europol tevékenysége között, milyen lehetőségek vannak a jövőbeli együttműködésre a kiskorúak jogellenes külföldre vitele elleni küzdelemben.

2. A külföldi tanulmányút végrehajtása, kutatási kérdései és módszertana

A rendelkezésre álló lehetőség maximális kihasználása érdekében a külföldi tanulmányútra vonatkozóan végrehajtási terv készült. A terv értelmében a 3 napos kiutazást 2 fő angolul jól beszélő határrendészeti szakértőből álló delegáció hajtotta végre, 2017.01.23-2017.01.25 között. Az úti cél az Europol hágai központja (Eisenhowerlaan 73, 2517 KK The Hague, The Netherlands [2517 Hága, Eisenhower sugárút 73, Hollandia]) volt. A kutatókat a látogatás során az Europol Magyar Összekötő Iroda vezetője fogadta.

A látogatás során az elsődleges cél a kiskorúak sérelmére elkövetett emberkereskedelem leküzdésére az egyes tagállamok által alkalmazott gyakorlati eljárásrendek megismerése, az Europol által ajánlott legjobb gyakorlati eljárási mechanizmusok, követendő példák gyűjtése volt.

Másodlagos célok:

- amennyiben az Europol készített képzési anyagot ezen a területen és az szolgálati célra felhasználható, annak átvétele;
- kiskorúaknak más bűncselekmények keretében történő jogellenes külföldre vitelére vonatkozó, Europol által ismert bűnügyi helyzet tanulmányozása (pl. emberrablás, kiskorú elhelyezésének megváltoztatása, embercsempészás, közokirat-hamisítás – nem csak úti okmányok tekintetében), különös tekintettel a magyar áldozatokra és elkövetőkre, illetve a Magyarországon átvezető útvonalak felderítési lehetőségeire;
- amennyiben az Europol készített felmérést az uniós tagállamok körében ezen a területen, az eredményeknek az átvétele;
- esettanulmányok és elemzőfájlok (AWF)¹⁵ megismerése, amelyek segíthetnek az áldozatok felismerésére irányuló képzés megalkotásában;
- releváns statisztikai adatok gyűjtése.

A kutatást a delegált szakértők megfigyelés és interjúk révén végezték, melyeket forráskutatás útján szerzett ismeretekkel és saját empirikus tapasztalataikkal vetettek össze. Az Europol-hoz kapcsolódó jogforrások ez alkalommal is feldolgozásra kerültek, de célszerűségi szempontból jelen tanulmány nem ismétli meg azokat, mivel már szerepelnek a másik, szakpolitikáról és jogi környezetről szóló tanulmányban.

3. A látogatás tapasztalatai

Az első napon a kutatócsoportot fogadó irodavezető tájékoztatót tartott az Europol és az Europol Magyar Nemzeti Összekötő Iroda feladatairól, működéséről és az információcsere kihívásairól. A kutatók megismerték az információcserére használt SIENA rendszert¹⁶ és néhány konkrét példán keresztül értékelték a projekt céljára történő alkalmazhatóságát. Az irodavezető elmondása szerint általános tapasztalat, hogy magyar hatóságok részéről viszonylag kevés megkeresés érkezik.

A kutatók bemutatták a „Kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása” c. projektet, hangsúlyozva a képzés fontosságát, a határforgalom-ellenőrzés jellegéből és a képzés célcsoportjából adódó speciális igényeket (útlevélkezelők, szakértők, szolgálatirányítók).

¹⁵ AWF: Analysis Work File – elemzőfájl, azaz adott ügycsoporttal, elkövetői körrel kapcsolatban metaadatok kinyerésére alkalmas adatkészlet, legtöbbször egy vagy több relációs adatbázisfájl tartalmaz.

¹⁶ SIENA: Secure Information Exchange Network Application – minősített adatok cseréjére is alkalmas, biztonságos számítógépes hálózati alkalmazás.

Másnap két Europol fókuszponti csoporttal (a specializált bűnügyi alosztályoknak megfelelő egységek) egyeztettek: a gyermekek szexuális kizsákmányolása elleni csoporttal (FP TWINS) és a szervezett bűnözés elleni műveleti csoporttal (FP PHOENIX).¹⁷ Az FP TWINS szervezetén belül három szakértővel végeztek strukturálatlan interjút (konzultációt). SILVIU-GEORGE CRISAN az áldozatazonosítással foglalkozik, bemutatta az ICSE¹⁸ platformot és a Griffeye képelemző alkalmazást. Mindkét megoldás a jövőben esetleg alkalmazható lehet a határon ellenőrzés alá vont kiskorú személyek fényképének elemzéséhez annak kiszűrésére, hogy esetleg van-e közöttük olyan kiskorú, aki korábban már szerepel internetre feltöltött gyermekpornográfiát tartalmazó képeken. JULIEN MANGEOT a csoport kiberfelderítéssel foglalkozó szakértője az IBM i2 elemző szoftver segítségével szemléltette az elemzési munkafájlok (AWF) alkalmazását, a vizuális megjelenítést. KATARZYNA STACIWA műveleti szakértő pedig tájékoztatást tartott a potenciálisan kapcsolódó európai és nemzeti szintű projektekről, továbbá felajánlotta, hogy a többi tagállam előtt ismerteti a mi projektünket, így, ha van hasonló projekt, akkor lehetőség nyílik az eredmények kölcsönös megosztására.

A nap utolsó találkozájaként az FP PHOENIX emberkereskedelem elleni műveleteinek szakértőjével, MOLNÁR ANGELIKÁVAL került sor egy interjúra, aki számos hasznos információt adott át a célcsoportokról, jellemző indítékokról és a kapcsolódó tagállami együttműködés és információcsere helyzetéről. Az átadott információk számos eleme egybehangzott a kutatók határrendészeti tapasztalataival.

4. Következtetések és javaslatok

Az Europol-nál tett látogatás legfontosabb következtetése az volt, hogy ismeretlen okból a magyar rendőrök nem vagy csak alig használják az Europol információcserélő szolgáltatásait. A nyelvtudás hiányát, mint okot az Europol Magyar Összekörő Iroda jóvoltából kizárhatjuk, hiszen a fordítási feladatokat a csapat ellátja. Sokkal inkább valószínűsíthető, hogy az Europol szolgáltató jellegének és a pontos eljárásrendnek ismeretlen volta okozza az alacsony számú megkeresést.

Másodsorban az Europol kiterjesztett mandátuma, megváltozott szerepe valószínűleg szintén ismeretlen még a magyar rendőrök többsége számára.

¹⁷ FP: Focal Point – fókuszponti csoport, egy-egy kiemelt ügytípussal foglalkozó csoport. A „TWINS” és a „PHOENIX” nem mozaikszavak, hanem a csoportok „fedőnevei”.

¹⁸ ICSE - International Conference on Software Engineering – a szoftvermegoldást létrehozó tudományos műhely megnevezése

Harmadsorban az Europol által nyújtott információk az információcsere sebességéből és irányultságából adódóan csak akkor tudnak a határellenőrzés szempontjából érdemi segítséget nyújtani, ha valamilyen okból a határátlépésre jelentkező kiskorú feltartóztatásra kerül, ellenkező esetben nagyon kicsi az esélye, hogy időben válasz érkezzen.

A tanulmányút alapján a kutatók az alábbiakat javasolták:

- készüljön egy rövid tananyagrészt, hogy mikor és milyen célból lehet és érdemes bevonní az Europol-t a kiskorú határátlépéssel összefüggő ellenőrzéseinél, illetve ez milyen eljárással történik;
- a határrendészeti szolgálati ág és az Europol törekedjen előzetes információcserére, mert a kiskorú határátlépését általában csak megfelelő mennyiségű háttérinformáció előzetes ismeretében lehet megakadályozni.

Irodalomjegyzék

- Gócze, István: A tudományos kutatás módszerei. In: *Hadtudományi Szemle*, 2011/3, p. 157-166.

A kiskorúak jogellenes külföldre vitele megakadályozásának helyzete Magyarország schengeni külső határain¹⁹

(A schengeni külső határátkelőhelyeken végrehajtott tanulmányutak tapasztalatainak feldolgozása²⁰)

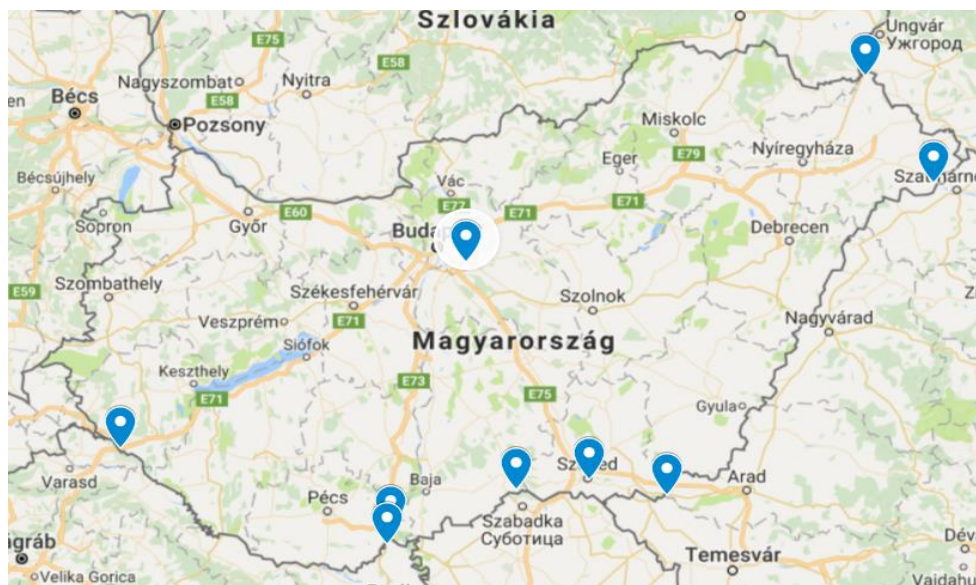
1. A tanulmányutak ideje és helyszíne

A BBA-2.4.2-2015-0003 számú, "Kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása" című projekt keretében, a pályázat kutatási szakaszában Magyarország schengeni külső határátkelőhelyein terepkutatást hajtottunk végre négy ütemben:

- 2017. február 16-18 között a Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság Nagylak és Szeged Határrendészeti Kirendeltségein, valamint a Bács-Kiskun Megyei Rendőr-főkapitányság Kelebia Határrendészeti Kirendeltségén;
- 2017. március 10-12 között a Szabolcs-Szatmár- Bereg Megyei Rendőr-főkapitányság Záhony és Csenger Határrendészeti Kirendeltségein;
- 2017. március 29-31 között a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság Mohács Rendőrkapitányságon és a Zala Megyei Rendőr-főkapitányság Nagykanizsa Rendőrkapitányságon;
- 2017. április 27-én a Repülőtéri Rendőr Igazgatóság Határrendészeti Osztályán.

¹⁹ A tanulmány a Nemzeti Közszolgálati Egyetem „Kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása” című, BBA-2.4.2-2015-00003 számú projekt támogatásával készült.

²⁰ A schengeni külső határátkelőhelyeken végrehajtott tanulmányutak tapasztalatainak feldolgozását első alkalommal dr. jur. Székely Zoltán hajtotta végre a BBA 2.4.2-2015-00003 számú projekt „Kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása” 2017. május 18-ai workshopján „Bel- és külföldi tanulmányutak” című ppt. előadásában.

1. sz. ábra: A kutatás helyszínei. Szerkesztette: dr. jur. Székely Zoltán.

A nyolc helyszín kiválasztását az indokolta, hogy ezek rendelkeznek az ukrán, a román, a szerb és a horvát határszakaszok, valamint a budapesti Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér legnagyobb forgalmú határátkelőhelyeivel, s egyben a jogsértő cselekményeket elkövető személyek mozgása szempontjából legaktívabb útvonalak is itt haladnak át az államhatáron.

2. A helyszíni felméréssel érintett határviszonylatok általános határrendészeti helyzete

A magyar–ukrán viszonylat határátkelőhelyein 2016. évben összesen 6 739 989 fő lépte át az államhatárt, amely jelentős, 24%-os növekedést jelent az előző év hasonló időszakához képest. Illegális migrációhoz kapcsolódó jogellenes cselekmény 4132 esetben került felfedésre, amely 31%-os növekedést jelent az előző évhez képest.²¹ Az illegális migrációval összefüggésben a viszonylatban két jellemző elkövetési módszer alakult ki:

- a közúti határátkelőhelyeken úti okmány tekintetében elkövetett közokirat hamisítás, illetve a járművekben történő megbújás;
- zöldhatáron át elkövetett tiltott határátlépések.

Az első módszer esetében jellemzőbben a járművek utasterében, vagy az utasok között, letakarva próbálják az embercsempészek elrejteni a csempésztett személyt (jellemzően 1-1

²¹ Forrás: ORFK határrendészeti helyzetkép. Letöltés: http://www.police.hu/sites/default/files/hatarrendeszet_hk_2016_12.pdf (Letöltve: 2017. június 27.) A továbbiakban ismertetett számszaki adatok szintén az ORFK határrendészeti helyzetképéből kerültek kiemelésre.

főt), illetve a csempésztett személyek nem rendelkeznek a beutazáshoz szükséges érvényes dokumentumokkal.

A második módszernél az embercsempészek jellemzően harmadik országbeli állampolgárokat próbálnak meg bejuttatni az ország területére a zöldhatáron át. Jellemző az ún. „bedobásos” módszer, amely során az embercsempészek lekísérik az államhatár ukrán oldaláig az illegális migránsokat, majd útba indítják Magyarország felé őket, valamilyen éjszaka is jól látható tereptárgyat megadva követendő iránynak számukra. A migránsokat előzetesen kioktatják, hogy elfogásuk esetén milyen fedőtörténetet adjanak elő, illetve milyen módon tudják félrevezetni az eljáró hatóságok tagjait. Mindemellett a határterület bűnügyi fertőzöttsége magas, jellemző a magyar és az ukrán állampolgárok részéről a jövedéki termékek csempészése és a szervezett bűnelkövetési módszer. Jelen kutatás szempontjából fontos tényező a határforgalomban, hogy az ukrán határőrizeti szervek állampolgárságtól függetlenül szigorúan ellenőrzik a határátlépésre jelentkező kiskorú személyeket.

A magyar–román viszonylat határátkelőhelyein 2016. évben összesen 23 838 365 fő lépte át az államhatárt, amely országos szintet tekintve a legmagasabb adat a viszonylatok között. Az előző évnek a hasonló időszakához képest ebben a viszonylatban is jelentős, 28%-os növekedés következett be a határforgalomban. Illegális migrációhoz kapcsolódó jogellenes cselekmény 6122 esetben került felfedésre, amely 6%-os növekedést jelent az előző évhez képest. A magyar – román viszonylatban különösen a magyar–szerb viszonylatban bevezetett intézkedések terelő hatásaként növekvő tendencia indult el az illegális migrációhoz kapcsolódó jogellenes cselekmények terén.

Jellemző elkövetési módszerek:

- Tiltott határátlépés zöldhatáron, amelynek során a migránsok a gyalogos határátlépést követően tömegközlekedési eszközökre, vagy a korábban már jogszerűen belépett embercsempészek járműveibe szállva kívánnak az ország mélységébe jutni. A magyar területen végrehajtott ellenőrzések során fokozott figyelemmel szükséges ellenőrizni a román rendszámmal ellátott taxikat és kisbuszokat. A gyalogosan közlekedő illegális migránsok többsége a határátkelőhelyeket megkerülve, vagy a magyar-román államhatáron átvezető újonnan épült műutak mentén kísérelnek meg Magyarországra bejutni.

- Személygépkocsiban, tehergépjármű rakterében, autóbuszban és annak vontatmányában (utánfutójában) történő megbújás, gépjárműre felkapaszkodás módszere. Általánosságban megállapítható, hogy sok esetben a személyek utaztatása több országon keresztül valósul meg, a megbújításokra esetenként már Törökországban, illetve Bulgáriában is sor kerülhet.
- Teher- és személyszállító vonatszerelvényeken történő megbújás, amely mára már visszaszorulóban van. Az illegális migránsok Romániában várakozó nemzetközi szerelvényekre feljutva, a szállítmány között elrejtőzve kíséreltek meg Magyarország területére bejutni.
- Közokirat-hamisítás elkövetése. A közokirat-hamisítást elkövető személyek döntő többsége a határátkelőhelyeken át kíván Magyarország területére bejutni, utánczott, hamis, vagy hamisított okmányokkal.

Mivel Romániában virágzik a gyermekkereskedelem, amelynek áldozatait kolduttatás és szexuális jellegű kihasználás céljából próbálják Nyugat-Európába juttatni, a magyar–román viszonylatban a határrendészek kiemelt figyelmet fordítanak a nem megfelelő szülői hozzájárulással rendelkező kiskorúak ellenőrzésére, amelyet egyébként a román határrendészeti szervek az ukránokhoz hasonlóan szigorúan végeznek.

A magyar–szerb viszonylat határátkelőhelyein 2016. évben összesen 10 394 222 fő lépte át az államhatárt, amely országos szintet tekintve a viszonylatok között a román viszonylat után a második legmagasabb adat. A magyar–szerb viszonylatban az előző év hasonló időszakához képest „mindössze” 14%-os növekedés következett be a határforgalomban, azonban ez a kisebb növekedés is több mint 1 300 000 főt jelent. Illegális migrációhoz kapcsolódó jogellenes cselekmény 21 231 esetben került felfedésre, amely 90%-os csökkenést jelent az előző évhez képest.

A viszonylatot érintő illegális migrációs folyamatokat tekintve mindenki számára közismertté váltak a 2015-től bekövetkezett, elsősorban zöldhatárt érintő tömeges méretű illegális migrációs folyamatok, amelyek során naponta több ezer fő lépte át a határt engedély nélkül, vagy meg nem engedett módon. 2015. évben a viszonylatban összesen 209 918 fő esetében került felfedésre illegális migrációhoz kapcsolódó jogellenes cselekmény, amely 334%-os emelkedést jelentett 2014-hez képest. A tömeges illegális migrációs folyamatokra adott egyik

– szintén közismert – válasz a rendészeti állomány létszámának nagymértékű növelése mellett a határőrizeti célú ideiglenes biztonsági határzár (a továbbiakban: IBH) telepítése és a határőrizeti rendszerbe történő integrálása, valamint az IBH-hoz kapcsolódó jogszabályi szigorítások volta. Az IBH telepítését és a viszonylat lezárását követően a tömeges méretű illegális migrációs folyamatok azonnal a magyar–horvát viszonylat felé fordultak, és ott a magyar–horvát viszonylat 2015 októberében történt lezárásáig álltak fenn.²² Mivel a nyugat-balkáni migrációs útvonalon zajló illegális migrációs folyamatok továbbra sem szűntek meg teljes egészében, további lépések történtek az IBH komplex határvédelmi rendszerré (KHR) történő fejlesztésére és ez a fejlődési folyamat jelenleg is zajlik. Az elkövetési módszerek tekintetében az IBH telepítését követő első időszakban jellemzővé vált, hogy az embercsempészek csak az IBH-ig kísérték a nagy létszámú (akár 50-100 fős) csoportokat, majd ott az IBH-t átvágva segítettek a Magyarországra történő bejutásban, a határzáron átjutott személyek pedig megpróbálták minél gyorsabban mélyszégi területre jutni. Tömegessé váltak a kerítés átvágások, akár egy időben több ponton is a kerítés átlépésével, vagy csak a szándék színlelésével, a hőkamera kezelők és a járőrszolgálat figyelmének megosztása és az élőerő egy adott kerítésszakaszról történő elvonása érdekében. További elkövetési módszerként jelent meg kisebb létszámú migráncsoportok látványos mozgatása a figyelést segítő eszközök látóterének egy adott pontján szintén figyelem és erő elvonási céllal, majd egy másik ponton megkísérelték a nagy létszámú csoportok IBH-n való átjuttatását.²³

2016. január hónaptól ismételten emelkedni kezdett a tiltott határátlépést elkövetők száma, de a 2016 júliusában hatályba lépett jogszabályi változásoknak²⁴ köszönhetően drasztikus csökkenés állt be, viszont ismételten megjelentek az embercsempész személyek a határterületen, mivel a migránsok embercsempészek segítségének igénybevételével akartak kikerülni a jogszabályban rögzített, határvonaltól számított 8 km-es sávból és elkerülni azt, hogy a 8 km-es sávon belül történő feltartóztatásuk esetén visszakísérésre kerüljenek az IBH szerb terület felőli oldalára. Azonban emellett is magas volt a feltartóztatott és az IBH

²² Kui László (2016): A magyar határőrizet technikai támogatásának aktuális helyzete. Határrendészeti Tanulmányok 2016. évi 1. szám, Magyar Rendészettudományi Társaság Határrendészeti Tagozat, Budapest, p. 122-124.

²³ Balla József-Kui László (2017): A határőrizeti célú ideiglenes biztonsági határzár és határőrizetre gyakorolt hatásai, Hadtudományi Szemle 2017. X. évfolyam 1. szám, p. 227.

²⁴ A határon lefolytatott menekültügyi eljárás széles körben való alkalmazhatóságának megvalósításához szükséges törvények módosításáról szóló 2016. évi XCIV. törvény

túloldalára visszakísért személyek száma, amely azt mutatta, hogy a határszakasz illegális migrációs fertőzöttsége továbbra is magas.

Ebben az időszakban a tiltott határátlépés során alkalmazott módszerek jelentősen változtak. A nagyobb létszámú migráns csoportok helyett kisebb, 3-15 fős csoportok jelentek meg, akik vagy egyénileg az IBH átvágásával, vagy embercsempész segítségével próbáltak meg illegálisan Magyarországra jutni. Az esetek nagy részében az embercsempészek vágják el a kerítést, ezzel utat nyitva a migránsoknak.

Az illegális migrációs folyamatokkal kapcsolatos következő változást az IBH második vonalának kiépítése és komplex határvédelmi rendszerként történő továbbfejlesztése, valamint a határon lefolytatott menekültügyi eljárás széles körben való alkalmazhatóságának megvalósításához szükséges törvények módosításáról szóló 2016. évi XCIV. törvény hatályba lépése hozta. Az új jogszabály tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet időszakában eltörölte a 8 km-es sávhatárt, az intézkedő rendőr az ország egész területén feltartóztathatja és a határvédelmi létesítmény legközelebbi kapuján kikísérheti a jogellenesen tartózkodó külföldieket, ha nem merül fel egyéb bűncselekmény gyanúja.²⁵ Mindezek együttesen azt eredményezték, hogy napjainkra átlagosan 0-5 fő között mozog az elfogott migránsok száma, amely mellett lecsökkent az IBH-n átkísért személyek száma is, ami a határőrizeti rendszer hatékonyan működését támasztja alá.^{26 27}

A magyar–horvát viszonylat határátkelőhelyein 2016-ban összesen 5 781 498 fő lépte át az államhatárt, amely 8%-os növekedést jelent az előző évnek a hasonló időszakához képest. Illegális migrációhoz kapcsolódó jogellenes cselekmény 534 esetben került felfedésre, amely 100%-os csökkenést jelent az előző évhez képest. A viszonylat határrendészeti-operatív helyzetét alapvetően meghatározta az a tény, hogy az az illegális migráció egyéb irányába esik, ezért az illegális migrációval összefüggő jogellenes cselekmények száma rendkívül alacsony volt egészen 2015. szeptember 15-ig, a magyar–szerb viszonylat lezárásáig. Ahogy korábban már említésre került, a magyar–szerb viszonylat lezárását követően az illegális

²⁵ A határőrizeti területen lefolytatott eljárás szigorításával kapcsolatos egyes törvények módosításáról szóló 2017. évi XX. törvény 11.§.

²⁶Forrás: <http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/hatarinfo/elfogott-migransok-szama-lekerdezes> (Letöltve: 2017. június 28.)

²⁷ Forrás: ORFK határrendészeti helyzetkép. Letöltés: http://www.police.hu/sites/default/files/hatarrendeszet_hk_2016._12.pdf (Letöltve: 2017. június 27.)

migráció iránya azonnal a magyar–horvát viszonylat felé fordult, amely azt eredményezte, hogy a viszonylatban 2015-ben 186 847 fővel szemben történt illegális migrációval összefüggő jogellenes cselekmény elkövetése miatt intézkedés, amely kiemelkedően magas, 481%-os növekedést jelentett a megelőző évhez képest. Természetesen ez a szám is jelentősen lecsökkent a bevezetett intézkedések hatására, a 2016. évi összesített adat már csak 534 fő, 2017. májusig pedig 165 fő, amely nem a zöldhatáron, hanem döntően a határátkelőhelyeken került felfedésre, amelyből adódóan az embercsempész tevékenység sem jellemző a viszonylatban.

A Repülőtéri Rendőr Igazgatóságot tekintve megállapítható, hogy 2016-ban szintén jelentős (3 885 579 fő) határforgalom került lebonyolításra, amely a Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtérre érintette. Illegális migrációhoz kapcsolódó jogellenes cselekmény 108 esetben került felfedésre, amely 74%-os csökkenést jelent az előző évhez képest.

A kutatás szempontjából releváns tényezők rövid összefoglalása az egyes viszonylatok határrendészeti-operatív helyzete alapján:

- Mindegyik viszonylatban magas (a magyar–szerb és a magyar–román viszonylatban kiemelkedően magas) a határforgalom nagysága, amely magában hordozza azt a kockázatot, hogy a kiskorúakat illegálisan külföldre juttatni szándékozó személyek kihasználhatják ezt a helyzetet, különösen a nagy forgalmú nemzetközi határátkelőhelyeken. Mivel a közúti határátkelőhelyeken az embercsempészet szempontjából egyébként is jelen lévő elrejtési módszer a csempésztett személyek járművekben, szállítmányokban történő elrejtése, illetve a hamis, hamisított, utánzott okmányok felhasználása, ezeket a módszereket szintén alkalmazni tudják a kiskorúakat illegális külföldre juttatásával foglalkozó személyek, bűnszervezetek. A magas mértékű határforgalom szempontjából kockázati tényezőt jelent az is, amikor családi összetűzéssel, családjogi vitával összefüggésben az egyik szülő, vagy gondviselő a másik fél hozzájárulása nélkül próbálja a kiskorút külföldre vinni, amelyre nagyobb esély van a nagy forgalmú határátkelőhelyek túlterhelt ellenőrzési rendszere mellett. Ez a fajta kockázat nem jelentkezik súlyozottan a Repülőtéri Rendőr Igazgatóságon, mivel a légitársaságoknak is kötelező az utasok és okmányaik ellenőrzése, amely önmagában egyfajta erős szűrő tényezőt jelent.

- A határforgalommal összefüggő további kockázati tényező, hogy Ukrajnában és Romániában magas az emberkereskedelemmel összefüggő, kiskorúak sérelmére elkövetett jogellenes cselekmények száma, emiatt az ilyen jogellenes cselekményeket elkövető személyek és bűnszervezetek számára kézenfekvő megoldás, hogy a magyar–ukrán és a magyar–román viszonylat határátkelőhelyein kíséreljék meg áldozataikat Nyugat-Európába juttatni. Ebben az esetben, ha a schengeni külső határszakaszokon végrehajtott határforgalom-ellenőrzés során nem sikerül felfedni a jogellenes cselekményt, a schengeni területre belépve megnövekszik a sikeres elkövetés veszélye, mivel a belső határokon a határforgalom-ellenőrzés felszámolásra került.
- A második nagyobb kockázati tényező a zöldhatárt érintő illegális migrációs folyamatokban rejlik. Bár 2016-ra a tömeges méretű illegális migrációs folyamatok megszűntek, azonban az azt megelőző időszakban feltehetően magas volt azoknak a kiskorúaknak a száma, akik nem a törvényes gondviselő kíséretében kerültek Európába, mivel az illegális migránsok okmányokkal általában nem rendelkeztek, és a kiskorúak esetében nem történt ujjnyomatvétel, a bemondott adatok alapján kerültek ellenőrzésre. Ezen a téren a fenti okok miatt a látencia sem becsülhető meg. Mivel a zöldhatárt érintő illegális migrációs folyamatok sokkal kisebb mértékben, de napjainkban is jelen vannak a magyar–horvát viszonylat kivételével valamennyi viszonylatunkban, továbbra is kiemelt figyelmet szükséges fordítani a zöldhatáron át érkező kiskorúak ellenőrzésére. Mindez az miatt is szükséges, mert a magyar–ukrán viszonylatban már a 2000-es években is alkalmazott módszer volt az embercsempészek részéről, hogy a kisebb létszámú migráns csoportokba is osztottak be kiskorúakat, függetlenül attól, hogy a csoport tagja volt-e szülő vagy rokon, azt remélve, hogy így nagyobb eséllyel kapja meg a menekültstátuszt a csoport valamennyi tagja.

3. A helyszíni felmérések módszertana²⁸ és tapasztalatai

Az interjú a társadalomtudományokban kidolgozott és alkalmazott módszer, amelynek során a kutató és a válaszadó személyesen találkozik és a kutató a kutatott téma szempontjából releváns kérdések sorozatát teszi fel. Az interjú alanyának válaszai olyan adathalmazt

²⁸ A módszertan kidolgozásában nagy mértékben támaszkodtunk Kerezi Klára és Héra Gábor az NKE Rendészettudományi Doktori Iskola levelező doktori képzése során tartott előadásaira.

képeznek, amelyet a kutató későbbi időpontban elemezni tud, illetve a kutatást alátámasztó, interjúkból nyert adatok bármikor reprodukálhatók.

A kutatás során alkalmazott interjúk a félig strukturált interjú típusba tartoznak. Az interjúkban egységes, meghatározott típusú kérdések követték egymást, a kérdések sorrendjétől nem tértünk el, amely alkalmas a tartalom standardizálására és a válaszok befolyásoltságának kiküszöbölésére, illetve az egyes válaszok könnyen számszerűsíthetők. Mindezek a strukturált interjú fő ismérvei, azonban a kutatás során ettől annyiban tértünk el, hogy az interjúk során igyekeztünk olyan társas helyzetet teremteni, amelynek során figyelemmel kísértük az interjúalanyok válaszain kívül a saját empirikus tapasztalatokról szóló beszámolókat, illetve az egyéni véleményeket is, valamint az interjúban szerepeltettünk olyan teljesen nyitott jellegű kérdést is, amely arra irányult, hogy az interjúalany ismertessen bármilyen egyéb, a témával kapcsolatos véleményt, javaslatot. Ez a fajta kérdésfeltevési logika bizonyos mértékben nehezítette a feldolgozást, ugyanakkor ezzel a módszerrel kétségtelenül több és jobban használható adatot nyertünk, mint egy teljesen strukturált interjú során, illetve egyaránt lehetővé tette a kvalitatív és kvantitatív szemléletű kutatást.

A kutatás konceptualizáló szakaszában a háttérkutatások során nyert információk birtokában azt a hipotézist állítottuk fel, hogy a kiskorúak illegális módon történő külföldre juttatása valós és komoly veszélyt jelent, magas látencia jellemzi, illetve az ezzel szembeni határrendészeti fellépés eszköztára nem kellően kiforrott, amelyhez módszertani segítség szükséges a határrendészeti állomány részére.

A kutatás empirikus szakaszában kerültek végrehajtásra a határrendészeti állománnyal lefolytatott interjúk, amelynek során törekedtünk a lehető legszélesebb állománykategória bevonására a beosztott határrendészekről kezdve a hatósági, vizsgálói feladatokat ellátókon keresztül az alparancsnoki állományig.

Az értelmezési szakasz során végeztük el a háttérkutatások és az interjúk során nyert adatok összegzését, a tájékoztatási funkció pedig a projektben tervezett tanulmányokban és a végrehajtandó képzésekben valósul meg.

Az interjúkkal végzendő felmérés előkészítése során a mintavételi populáció nagyságát az Országos Rendőr-főkapitányság Rendészeti Igazgatóság Határrendészeti Főosztálya által rendelkezésre bocsátott, az útlevélezéző szolgálatot ellátó határrendészeti állomány létszámára vonatkozó nem nyilvános adatok alapján határoztuk meg.

A reprezentatív felvételhez szükséges mintavétel nagyságának meghatározása során a Morris Hamburg által publikált alapvető modern statisztikai formulát alkalmaztuk: $x=Z(c/100)2r(100-r)$; $n=N \cdot x/((N-1)E^2+x)$; $E=\sqrt{[(N-n)x/n(N-1)]}$. A formulában N a mintavételi populáció, Z a válaszok száma, r a hasznos válaszok száma (a mi esetünkben nem alkalmaztunk olyan ismétlést, mint például a CPI tesztben), így $r=Z$, c a bizonyossági szint, n a szükséges válaszok száma és E az elviselhető hibahatár. Az x behelyettesítési változó, a képlet alkalmazását segíti. A 10%-os hibahatár engedése mellett 95%-os válaszadói bizonyosság megkövetelésével szükséges mintavételi számot a válaszadók száma jelentős mértékben meghaladta, így a felmérés eredménye reprezentatívnak tekinthető a határátkelőhelyeken dolgozó határrendész tiszthelyettesek tekintetében.

A felmérésre készített interjú kérdőívet a kutatásban résztvevők közösen készítették el, s többfordulós egyeztetés után lett véglegesítve. A 30 kérdés 4 csoportba helyezhető el:

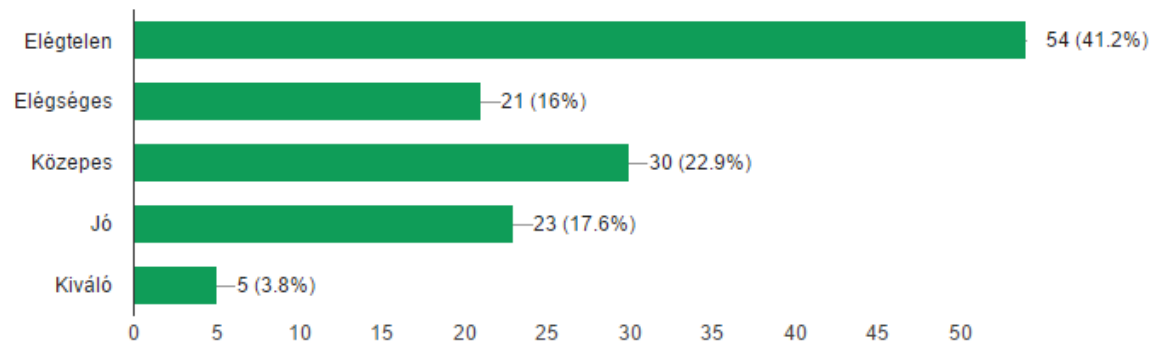
- a populáció megoszlására vonatkozó kérdések;
- a határrendészeknek a speciális feladatok végrehajtásához szükséges képzettségének felmérésére irányuló kérdések;
- a végrehajtó szolgálatban megszerzett személyes tapasztalatok felmérésére irányuló kérdések;
- a nyitott kérdések a szabad válaszlehetőség biztosítására.

A nyílt, félig zárt és zárt kérdéseket vegyesen tartalmazó kérdőív (lásd az 1. számú mellékletben) papír alapon és on-line is rendelkezésre állt. A kitöltés névtelen volt, a konkrét szolgálati helyre vonatkozóan sem gyűjtöttünk információt. Az helyszíni kutatás során 5 kutató 10 nap alatt készítette el a strukturált interjút a határforgalom-ellenőrzését végrehajtó állománnyal. (Mindehhez szükséges volt 2051,3 km utazás, 21,6 óra gépjárművezetés és 6 különböző szálláshelyeken eltöltött éjszaka.)

Néhány példa a kutatás indokoltsága szempontjából legfontosabbnak tartott kérdésekre és az azokra adott válaszokra:

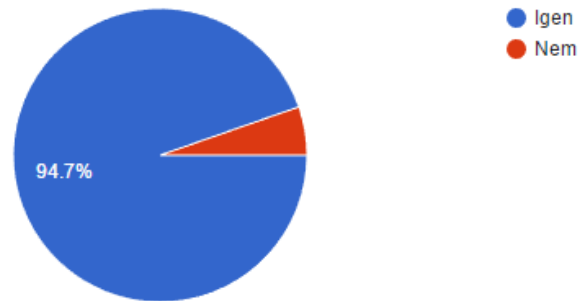
Hogyan értékeli saját felkészültségét a kísérő nélküli kiskorúak biztonságos ellenőrzése terén (osztályzat)?

131 responses

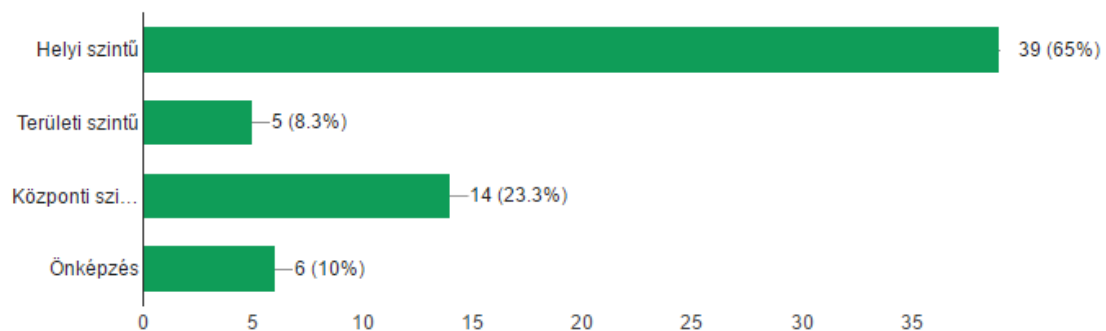
Szükségesnek tartja-e emberkereskedelemmel, és a kísérő nélküli kiskorúak határátlépésével kapcsolatos továbbképzések/utánképzések végrehajtását?

131 responses

Ha szükségesnek lája a képzések végrehajtását, milyen keretek között venne ezen részt?

60 responses

Legfontosabb kvalitatív megállapítások

- A látencia okaként az emberkereskedelmet, annak kvalifikált módszerekkel való végrehajtását, a szervkereskedelmet, a prostitúciót, a tudatlanságot jelölték meg.
- Felmerült az is, hogy a gyerekek részére is kiállított úti okmányokban lévő fénykép csak rövid ideig alkalmas a megbízható személyazonosításra.
- Külföldi kiskorú esetén a kapcsolattartókon keresztül is lassú, nehézkes az ellenőrzés, valamint az, hogy a Határellenőrző és Regisztrációs Rendszer (HERR) nem tárolja az uniós állampolgárok átlépési adatait.

- A megkérdezett állomány nem rendelkezik a szükséges elméleti ismeretekkel, amelyek birtokában megfelelő tartalmú ellenőrzést tudna végrehajtani, ha kiskorú személy jelentkezik határátlépésre.
- Nincs olyan képzési, továbbképzési rendszer, amely segítené ezt a tevékenységet, illetve nem rendelkeznek olyan szakértővel, aki segítséget tudna nyújtani mind az ellenőrzésben, mind az állomány képzésében.
- Nem állnak rendelkezésre olyan információs csatornák, együttműködési platformok, amelyek a nap bármely szakaszában hatékony támogatást nyújtanának, és gyors választ eredményeznének.
- Az állomány alapvetően csak a magyar állampolgárságú kiskorúak ellenőrzésére koncentrálnak, mert más esetekben szinte lehetetlennek tartják az ellenőrzést.
- Szükségesnek tartanak egy olyan adatbázist, ami tartalmazza a szülői felügyeleti jog jogosultját, illetve amiből le lehet kérdezni az ideiglenes meghatalmazás eredetiségét.

Az interjúk megerősítették a kérdőíves felmérés eredményeit. A pontosító kérdésekre adott válaszok közül figyelmet érdemelnek:

- Nagy segítséget jelent, ha a kirendeltségen kétoldalú megállapodás alapján, vagy az uniós együttműködés keretében FRONTEX vendégtisztek is teljesítenek szolgálatot. Közöttük sokan azért sikeresek a jogsértő cselekmények felfedésében, mert több adatbázishoz van jogosultságuk. Ez abból adódik, hogy használhatják saját nemzeti adatbázisukat, ez mellett más országok nemzeti adatbázisaihoz, illetve vállalati adatbázisokhoz is hozzáférhetnek.
- A gyanúokok tisztázásában jelentős segítséget nyújtanak a nemzetközi együttműködési lehetőségek. Az Európai Határőrizeti Rendszer (EUROSUR²⁹) magyar Nemzeti Koordinációs Központja (NCC³⁰) szintén jelentős a gyanúokok tisztázásában. A jelentési, kapcsolattartási rendszerben (Határrendészeti Kirendeltség – Megyei Rendőr-főkapitányság - Nemzeti Koordinációs Központ- az érintett ország Nemzeti Koordinációs Központ - ...) több ügyet sikerült rendezni.³¹

²⁹ European Border Surveillance System.

³⁰ National Coordination Centre.

³¹ Varga János: A nemzetközi együttműködés lehetőségei az illegális migráció rendészeti kezelésében. Hautzinger Zoltán (szerk): Migráció és rendészet. MRTT, Budapest, 2015. 231-240.

- A helyi képzések során szívesen vennék, ha esettanulmányokat dolgoznának fel, amit az állomány jó módszernek tart. A nyers joganyag szerintük soha nem elég megragadó. A kirendeltségeken nincs ilyen esettanulmány.
- A nyári nagy forgalom időszakában a képzésre kevesebb idő áll rendelkezésre. Az állomány gyanúkok iránti érzékenysége is csökken.
- Az állomány személyazonosítási készsége jó, de a gyerekeknél, s különösen a csecsemőknél olyan gyorsak az anatómiai változások, hogy a fénykép alapján történő azonosítás nem megbízható.
- Az iskolarendszerű képzésekben a kiskorúakkal kapcsolatos problémák nem kapnak megfelelő hangsúlyt, mert a leggyakoribb jogsértések felfedésére összpontosítanak. Az iskolarendszerű képzés után még egy év gyakorlat, céltudatos bevezetés szükséges a szakmai feladatok végrehajtásának e speciális területén.
- Többségük szerint a kirendeltségen nincsenek olyan szolgálati személyek, aki speciálisan a kísérő nélküli kiskorúak gyanúok alapján történő ellenőrzésére kerültek felkészítésre, s míg mások szerint lehet, hogy vannak ilyenek, de ők arról nem tudnak.
- Az államhatáron való átléptetést végrehajtó állomány az uniós, vagy nemzeti jogforrásokat, normákat a kísérő nélküli kiskorúak határátlépésének és az ellenőrzésük szabályozása terén hiányosan ismeri. Még kevésbé ismeri a FRONTEX-nek az emberkereskedelem elleni fellépést segítő módszertani kézikönyvét.
- Az emberkereskedelemmel és a kiskorúakkal, a kísérő nélküli kiskorúakkal kapcsolatos, ellenőrzést segítő információk elsősorban az eligazítások, a továbbképzések és a robotzsaruban vezetői utasítások által jutnak el az állományhoz.
- Ezen a téren konkrét eseményeket nem tudnak feleleveníteni, a végrehajtó szolgálatban felfedéseik nem voltak. Ugyanakkor az eredményes fellépés alapfeltételeivel rendelkeznek, mert az alapszabályozással tisztában vannak, az ukrán viszonylat sajátosságaiban tájékozottak, az okmányokat ismerik. A felismert gyanúkok tisztázása más szolgálati személyek segítségül hívásával, az elkülönített helyen való ellenőrzéssel és a Kapcsolattartási Szolgálati Helyekkel való együttműködés révén tekinthető biztosítottnak. Ez hazai viszonylatban is újabb

megerősítése a schengeni tagállamok által már az új típusú együttműködés kezdetén bevezetett együttműködési formának.³²

- A Robotzsaru rendszerben kapott tájékoztatások, parancsnoki utasítások alapján érzékelik a probléma fontosságát és szükségesnek látják a rendszeres továbbképzésben való részvételüket.

Összegzés

A végrehajtott tanulmányutak során szerzett tapasztalatok alapján elmondhatjuk, hogy már a kutatás e szakaszában sikerült a téma több fontos aspektusát feltárni. Nem véletlen, hogy a tanulmányutak során a társadalomtudományi kutatásokban már jól bevált módszereket alkalmaztuk, egyrészt mivel a rendészet tudományának módszertana támaszkodik más társadalomtudományok módszereire, másrészt pedig a kutatott téma egyfajta társadalmi jelenségként is értelmezhető. A tanulmányutak tapasztalatai alátámasztották azt a hipotézisünket, hogy a kiskorúak jogellenes külföldre vitele hazánk határain is jelen lévő probléma és az ezzel szembeni határrendészeti fellépés hatékonyságának növeléséhez szükség van az állomány elméleti és gyakorlati ismereteinek fejlesztésére.

Irodalomjegyzék:

- Balla József- Kui László: A határőrizeti célú ideiglenes biztonsági határzár és határőrizetre gyakorolt hatásai, Hadtudományi Szemle 2017. X. évfolyam 1. szám, Budapest, 2017.
- Kerezsi Klára és Héja Gábor az NKE Rendészettudományi Doktori Iskola levelező doktori képzése során tartott előadásainak anyagai.
- Kui László: A magyar határőrizet technikai támogatásának aktuális helyzete. Határrendészeti Tanulmányok 2016. évi 1. szám, Magyar Rendészettudományi Társaság Határrendészeti Tagozat, Budapest, 2016.
- ORFK Határrendészeti Helyzetkép (online).
- A határon lefolytatott menekültügyi eljárás széles körben való alkalmazhatóságának megvalósításához szükséges törvények módosításáról szóló 2016. évi XCIV. törvény.
- A határőrizeti területen lefolytatott eljárás szigorításával kapcsolatos egyes törvények módosításáról szóló 2017. évi XX. törvény.

³² Varga János: Határforgalom-ellenőrzés a Schengeni Tagállamokban. In: Virányi Gergely (szerk) Határellenőrzés az Európai Unióban. Hanns Seidel Alapítvány, Budapest, 2000, ISBN: 9630025825, 75-129.

- Varga János: A nemzetközi együttműködés lehetőségei az illegális migráció rendészeti kezelésében. Hautzinger Zoltán (szerk): Migráció és rendészet. MRTT, Budapest, 2015. p. 231-240.
- Varga János: Határforgalom-ellenőrzés a Schengeni Tagállamokban. In: Virányi Gergely (szerk) Határellenőrzés az Európai Unióban. Hanns Seidel Alapítvány, Budapest, 2000, ISBN: 9630025825, p. 75-129.

Melléklet: Interjú kérdőív a „Kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása” című kutatáshoz.

TISZTELT HÖLGYEM/URAM

Tájékoztatom, hogy Ön az interjúban való részvételével a „**Kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása**” címmel a Belső Biztonsági Alap terhére benyújtott és támogatást nyert pályázat keretében végrehajtandó kutatási feladatokhoz nyújt segítséget.

Az interjú értékelése során a kísérő nélküli kiskorúak ellenőrzésével kapcsolatban levont következtetések kizárólag tudományos kutatási célokkal állnak összefüggésben. Az interjú anonim módon kerül felvételre és értékelésre, illetve kizárólag a kísérő nélküli kiskorúak határrendészeti ellenőrzése jelenlegi helyzetének feltárására irányul. A kutatás nem ellenőrzési célokat szolgál és nem célja személyi felkészültségbeli mutatók mérése.

Köszönjük támogatását!

Az interjút készíti:

Általános kérdések:

1. Neme?
2. Életkora?
3. Hány éve teljesít hivatásos szolgálatot?
4. Hány éve teljesít szolgálatot a határrendészet területén?
5. Jelenlegi pozíciója?

Képzettségi kérdések:

1. Vett-e már részt olyan képzésen, amely kifejezetten a kiskorúak, kísérő nélküli kiskorúak határátlépésével és ellenőrzésével kapcsolatos ismeretekre irányult?
2. Mikor és hányszor vett részt ilyen jellegű képzésen, és a képzés milyen szintű (központi, területi, helyi) volt?

3. Mennyire tartja a gyakorlatban hasznosíthatónak a képzéseken megszerzett ismereteket?

4. Annál a szervezeti elemnél, ahol Ön teljesít szolgálatot, milyen gyakorisággal kerülnek levezetésre ilyen jellegű képzések?
5. Ha az Ön szervezeti eleménél megtartásra került ilyen képzés, az előre tervezett (pl. éves képzési tervben) képzés volt, vagy valamilyen konkrét ügy kapcsán, soron kívül szervezett és gyakorlati tapasztalatokat feldolgozó képzés?

6. Vannak-e az Ön szervezeti eleménél olyan szolgálati személyek, akik speciálisan a kíséző nélküli kiskorúak gyanúok alapján történő ellenőrzésére kerültek felkészítésre?

7. Milyen uniós, vagy nemzeti jogforrásokat, normákat ismer a kíséző nélküli kiskorúak határátlépésének és az ellenőrzésük szabályozása terén?

8. Milyen külső, vagy rendőrségi belső szabályzókat ismer, amelyek a kíséző nélküli kiskorúak ellenőrzésével kapcsolatos eljárásrendet szabályozza?

9. Hogyan értékeli saját felkészültségét a kíséző nélküli kiskorúak biztonságos ellenőrzése terén?

10. Szükségesnek tartja-e, hogy írásos módszertani útmutató álljon rendelkezésre a végrehajtó állománynak a kiskorúak határátlépési ellenőrzésének végrehajtására?

11. Szükségesnek tartja-e emberkereskedelemmel, és a kísérő nélküli kiskorúak határátlépésével kapcsolatos továbbképzések/utánpótlások végrehajtását, ha igen milyen formában és keretek között?

Feladat végrehajtási kérdések:

12. Az Ön szolgálati helyén az utóbbi 3 évben fordult-e elő emberkereskedelemmel, a kiskorúak és a kísérő nélküli kiskorúak határátlépésével összefüggésben jogellenes cselekmény felfedése, akár a szomszédos határőrizeti szervek által is?

13. Ön szerint milyen mértékű látencia fordulhat elő az előző kérdésben szereplő jogellenes cselekményekkel kapcsolatban és mi lehet a látencia oka?

14. Szolgálatellátás közben milyen lehetőségek állnak rendelkezésre a kiskorú és a kísérője közötti közvetlen kapcsolat, a szülői felügyeleti jog meglétének megállapítására?

15. Milyen minimális gyanúokokat ismer, amelyek alapján indokoltnak tartja a kiskorú ellenőrzésének tartalmi elemeit „növelni”, elkülönített helyen végrehajtott ellenőrzést kezdeményezni?
16. Milyen külső kapcsolatokat/kapcsolattartókat tud igénybe venni a kiskorúak, kísérő nélküli kiskorúak ellenőrzéséhez?
17. Szolgáltatellátása során fordult-e elő, hogy jogellenes cselekmény gyanúja merült fel a kiskorú és kísérője közötti kapcsolattal összefüggésben? Ha igen, a gyanúokat milyen módszerekkel sikerült megerősíteni, vagy kizárni?
18. Milyen módon jutnak el Önhöz az emberkereskedelemmel és a kiskorúakkal, a kísérő nélküli kiskorúakkal kapcsolatos, ellenőrzést segítő információk és ezeket mennyire tartja elégségesnek és gyakorlatban használhatónak?
19. Feladat végrehajtása során milyen gyakorlati nehézséggel/nehézségekkel találkozott, amelyek „gátolták” a gyanúok igazolását, vagy kizárását?
20. Milyen egyéb észrevétele, javaslata van a kiskorúak, a kísérő nélküli kiskorúak ellenőrzése és a hatékonyság javítása érdekében?

Kiskorúak jogellenes külföldre vitelének jogi aspektusai³³

1. Bevezetés

A kiskorúak jogellenes külföldre vitele egy speciális gyűjtőfogalom. Az integrált határigazgatás, a nemzeti és uniós határbiztosági rendszerek, valamint a határon átnyúló emberkereskedelem elleni küzdelemben részt vevő hatóságok feladatkörének szemszögéből határolja körbe azokat a jogellenes cselekményeket, melynek részeként, céljából vagy eredményeképpen egy kiskorú átlépi egy ország – például Magyarország – államhatárát.

Önmagában a kiskorúak jogellenes külföldre vitele, mint fogalom nem képez önálló jogi kategóriát, törvényszövegben fogalomként nem szerepel. Az ebbe a körbe tartozó cselekmények jogi minősítése is rendkívül bonyolult. A kapcsolódó normák nemzetközi, uniós, közjogi és magánjogi kollíziós, polgári (családjogot is beleértve), közigazgatási és büntető jogterületeket egyaránt érintenek. Mind a nemzetközi mind a magyar jog saját magán belül is különböző, egymást részben vagy teljesen átfedő fogalmakkal operál ezen a területen (pl. a kiskorú és a gyermek fogalmak). Emiatt különösen a határforgalom-ellenőrzés és a mélységi ellenőrzés (igazoltatás) során fontos, hogy ez a bonyolult jogszabályi környezet áttekintésre, s mivel a fenti említett rendőri intézkedések során nincs idő hosszas ütköztetésre, minősítésre és vizsgálódásra viszonylag gyorsan és egyszerűen kivitelezhető észlelési és minősítési eljárásokba kerüljön összefoglalásra.

1.1. A vizsgált terület definiálása

A kiskorúak jogellenes külföldre vitelét magába foglaló cselekmények nem képeznek önálló jogi kategóriát, sem a magyar, sem más államok joga ilyen definíciót nem tartalmaz. Ez egy speciális gyűjtőfogalom arra, amikor egy kiskorú személyt más személyek a származási vagy az aktuális tartózkodási helye szerinti állam határán annak jogszabályainak megsértésével kísérelnek meg átvinni. A gyűjtőfogalom azért speciális, mert kifejezetten a határrendészeti és a kapcsolódó bünyügyi rendőri tevékenységet végző hatóságok szemszögéből közelíti meg a

³³ A tanulmány a Nemzeti Közzolgálati Egyetem „Kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása” című, BBA-2.4.2-2015-00003 számú projekt támogatásával készült.

cselekményeket, melynek fő mozzanatának a kiskorú személy államhatáron történő jogellenes átlépését tekinti. Emiatt különös megközelítésnek számít az általában a gyermekvédelem, illetve a védett jogi tárgy szemszögéből történő megközelítést alkalmazó hasonló témájú kutatásokhoz képest. Természetesen ettől függetlenül az egyes eszközcselekményeket vagy magát az egyedi cselekményt számos állam büntetni rendeli, de legtöbbször azt más dimenzióból vizsgálja, minősíti. Például ebben a megközelítésben irreleváns, hogy a jogellenes külföldre vitel a kiskorú beleegyezésével vagy akarata ellenére valósul meg, pusztán határátlépési célú vagy egy komplexebb jogellenes cselekmény (pl. emberkereskedelem) része, esetleg családi konfliktussal, válással, elhelyezés önkényes megváltoztatásával függ össze.

1.2. Fogalmak elemzése

A gyűjtőfogalom három fogalomból áll, ezek a „kiskorú” a „jogellenes” és a „külföldre vitel”. A jelen tanulmány azokkal a cselekményekkel jogi környezetével foglalkozik, amely e gyűjtőfogalom alá illenek. Tehát kiskorú olyan utazásával, amely jogellenes és Magyarország, illetve a kiskorú lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye elhagyására, Magyarországra történő beutazásra vagy Magyarországon átutazásra irányul. Ezen fogalmak külön-külön értelmezése elengedhetetlen a kutatási terület lehatárolásához és megfelelő kijelöléséhez.

1.2.1. Kiskorú

A hatályos magyar polgári jog szerint kiskorú az a személy, aki a tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha már házasságot kötött, mert azzal korára tekintet nélkül nagykorúvá válik.³⁴ Ugyanakkor, ha a tizennyolcadik életévét be nem töltött, házasság útján nagykorúságot szerzett személy házasságát cselekvőképesség vagy gyámhatósági engedély hiánya miatt bíróság érvénytelennek nyilvánítja, az így szerzett nagykorúság megszűnik.³⁵ Abban az esetben viszont, ha a kiskorú személy nem magyar állampolgár, ezek a szabályok nem alkalmazhatók, akkor sem, ha a személy éppen rövid időtartamra Magyarországon tartózkodik. A határforgalom-ellenőrzés során ez viszonylag gyakran előfordul, az ORFK határrendészeti statisztikái alapján például 2016. évben az 50,8 millió határátlépőnek csak 23%-a volt magyar állampolgár.³⁶ Ilyen esetekben ugyanis a nemzetközi kollíziós magánjog

³⁴ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, a továbbiakban Ptk. 2:10. § (1) bekezdés

³⁵ Ptk. 2:10. § (2) bekezdés

³⁶ Országos Rendőr-főkapitányság: Határrendészeti Helyzetkép 2016. I-XII. ORFK, 2016, Budapest.

szabályai alapján az érintett személyes joga szerint kell megállapítani azt, hogy kiskorú vagy nem. Az ember személyes joga annak az államnak a joga, amelynek állampolgára, kivéve, ha menedékjogot élvez vagy befogadott, mert akkor a befogadó ország joga válik személyes jogává. Hontalan személyek vagy kettős (többes) állampolgárok esetében kiegészítő szabály a magyar jog primátusa (ha az egyik állampolgársága magyar, akkor a személyes joga a magyar), a szokásos tartózkodási hely, valamint az adott ügyben fennálló szorosabb kapcsolat (pl. szülői felügyeletet gyakorló személy állampolgársága). A nemzetközi kollíziós magánjog szabályait jelenleg a 1979. évi 13. törvényerejű rendelet ülteti át a magyar jogrendbe, amely 2018.01.01-ig marad hatályban, utána felváltja az érvényes, de még nem hatályos nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény (a továbbiakban Nemzetközi Magánjogi Kódex), azonban ezt a kérdést mindkét jogszabályhely közel azonos módon szabályozza. Két kisebb eltérés van csak e tekintetben, mégpedig az örökbefogadással és a szülői felügyelettel kapcsolatos külföldi határozatok elfogadása, amelyet az új szabályozás korlátoz és feltételekhez köt. Tekintettel arra, hogy a projekt képzési része 2018.01.01 után fejeződik be és a tanulmányok megjelenése is ezt követően várható, a hagyományos eljárástól eltérően, a továbbiakban az érvényes, de még nem hatályos új Nemzetközi Magánjogi Kódex rendelkezései kerülnek ismertetésre és elemzésre. A kiskorú jogállás tehát csak látszólag egyszerű és életkor alapján megállapítható jogi tény, a valóságban azonban vizsgálni kell, hogy az adott személynek melyik állam joga a személyes joga és aszerint kiskorú-e, illetve, ha igen, van-e a személyes joga szerint érvényes házassága, mert akkor nagykorúként kell kezelni. Ha a vizsgálat eredménye szerint a személy kiskorú, akkor az ő határátlépésével kapcsolatos jogellenes cselekmények beleillenek a gyűjtőfogalomba, ha nem akkor nem. A kiskorúakat a magyar jog gyermeknek is nevezi (a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) 5.§ a) pontja a gyermek fogalmát megfelelteti a Ptk. szerinti kiskorú fogalmával), ezért a jelen tanulmány e fogalmakat szinonimaként használja. A probléma e tekintetben főleg akkor lehet kiélezett, amikor ennek a besorolásnak az elvégzésére az útlevelkezelőnek vagy a határrendészeti járőrnek másodpercei, jobb esetben percei vannak csupán. Más esetekben például az államhatárt illegálisan átlépő személyek nem rendelkeznek személyazonosításra alkalmas eredeti okmányokkal, így életkorukat sokszor csak orvosi vizsgálat útján lehet valószínűsíteni.

1.2.2. Jogellenes

A jogellenességet annak klasszikus fogalmát használva úgy definiálhatjuk, hogy „jogellenes az, ami a jog ellen van”. Ezt az objektív jogellenességnek nevezett megközelítést már az általunk ismert görög, illetve római jogban is alkalmazták, például az Antigoné c. dráma bonyodalma is az objektív jogellenesség problémakörére épül. JHERING 1867-es, A bűnösség mozzanata a római magánjogban című tanulmányát követően az objektív jogellenesség premisszává vált a modern büntetőjogban.³⁷ A latin kifejezéseket kedvelő újkori magyar jogirodalomban az objektív jogellenesség „nullum crimen sine lege” elve néven vált ismertté, annak eredetét 1215-ös angol Magna Charta Libertatum szövegére visszavezetve.³⁸ A másik megközelítés a szubjektív irányzat, amely a cselekmény jogellenességét kizárólag a társadalomra veszélyesség és a materiális (objektív) jogellenesség együttes fennállása esetében tartja megállapíthatónak. A korábbi hatályos magyar Büntető Törvénykönyv is ebből a szubjektív megközelítésből vezette le a bűncselekmény fogalmát. Hatályos Büntető Törvénykönyvünk³⁹ TOKAJI GÉZA és NAGY FERENC társadalmi veszélyesség – materiális jogellenesség ekvivalencia tételének ERDŐSY EMIL féle átalakítását alkalmazza, miszerint az objektív jogellenesség kodifikált társadalomra veszélyesség, tehát ami jogellenes (tehát amit a törvény büntetni rendel), az vélelmezhetően veszélyes a társadalomra.⁴⁰ Figyelembe véve a külföldre utazáshoz szükséges hatósági engedélyek (úti okmány) megszerzését, használatát és birtoklását szabályozó közigazgatási jog kógens jellegét⁴¹, továbbá a tényt, hogy legtöbbször csak a korábban ismertetett szűk időintervallum áll csak rendelkezésre a döntés meghozatalához, célszerű elfogadni a jelenleg hatályos büntetőjogi megközelítést a diszpozitív jellegű polgári joggal szemben. Jelen tanulmány a külföldre vitel jogellenességének fogalmát az objektív jogellenesség talaján határozza meg, tehát jogellenes az a külföldre vitel, amely jogszabályi rendelkezés megszegésével történik. A megszegett jogszabályi rendelkezés lehet az elkövetés helye szerint fennhatósággal bíró állam jogszabálya vagy a fent ismertetett Nemzetközi Magánjogi Kódex értelmében az érintett, külföldi kiskorú személyes jogán alapuló, külföldi jog által elrendelt utazási korlátozás vagy megkívánt feltétel (például szülői hozzájárulás hiánya). Ez a megközelítés, még ha teljes

³⁷ Belovics, Ervin: A jogellenesség és a társadalomra veszélyesség konfliktusa. In: *Iustum Aequum Salutare*, 2007/3. p. 31-43.

³⁸ Nagy, Ferenc: A nullum crimen/nulla poena sine lege alapelvről. In: *Magyar Jog*, 1995/5, p. 291-300.

³⁹ 2012. évi C. törvény, a továbbiakban Btk.

⁴⁰ Erdősi, Emil: Megjegyzések a hazai bűncselekmény koncepcióhoz. In: Korinek, László et al.: *Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára*, PTE ÁJK, 2004, Pécs p. 49.

⁴¹ Lőrincz, Lajos: *Közigazgatási jog*. HVG-ORAC, 2007, Budapest.

mértékben nem is könnyíti meg az ellenőrzést végző rendőrök dolgát, de legalább a szubjektív alanyi oldal vizsgálata alól mentesíti őket.

1.2.3. Külföldre vitel

A jelen esetben a „külföldre vitel” alatt nem csak a Magyarország államterületének elhagyását kell érteni, hanem bármely olyan államnak az elhagyását, amely a kiskorúnak lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye volt, továbbá azt is, amikor egy kiskorút Magyarországra hoznak be vagy Magyarországon szállítanak át. Fontos a fogalom második eleme, a „vitel” szó, mert azt fejezi ki, hogy a kiskorú nem saját, hanem valaki más érdekkörében felmerülő ok miatt utazik, utazását nem ő maga, hanem más személyek szervezik, esetleg kísérik. A korábbi, egyszerűsítésre vonatkozó törekvést fenntartva az ellenőrzést végző rendőr külföldre vitelnek tekintheti azt, amikor a kiskorú bármely irányban átlépi Magyarország államhatárát vagy ebből a célból az államhatár irányába utazik (viszik).

1.3. A vizsgálat módszertana

A most ismertetett módszertan kizárólag a jelen tanulmány megírásához szükséges kutatómunkára vonatkozik, a projekt teljes módszertani tárházát külön tanulmány mutatja be. A kutatás a jogtudomány leggyakrabban használt módszerére, a forráskutatásra épül. A vizsgált források három típusba sorolhatók: szakpolitikai dokumentumok, jogforrások és tudományos publikációk.

1.3.1. Szakpolitikák

A szakpolitikák tekintetében elsősorban az Európai Unió működéséről szóló Lisszaboni Szerződés (EUMSZ) szakpolitikai besorolásait és az érintett szakpolitikákról (szabadság, biztonság és jog térsége, migráció, emberi jogok védelme) közzétett dokumentumokat kellett vizsgálni, másodsorban pedig a vonatkozó magyar szakpolitikai törekvéseket, stratégiákat. A források gyűjtése az Európai Bizottság, az Európai Parlament, a Magyar Országgyűlés és Magyarország Kormányának honlapjainak angol és magyar nyelvű tartalmából történt, keresőszavak és szabad böngészés alkalmazásával.

1.3.2. Jogforrások

A jogforrások kutatása az uniós Eur-lex, a magyar Nemzeti Jogszabálytár, a Juristisches Informationssystem für die BRD (német szövetségi jogszabálytár) és a UN Treaty Collection (ENSZ letétben lévő nemzetközi szerződések gyűjteménye) segítségével történt, alapvetően a publikációkban és a szakpolitikákban szereplő jogforrási hivatkozások, indexek és mutatók felhasználásával. A jogforrások magyar, angol és német nyelven érthetőek el, értelmezésük elsősorban nyelvtani, másodsorban – a szakpolitikák ismeretében – teleologikus úton, harmadrészt empirikus úton szerzett ismeretekre (szolgálati tapasztalat) alapozva történt. Kommentárok és a törvényjavaslatok indokolásai nem kerültek felhasználásra. A kutatás figyelemmel volt ugyanakkor a precedensjogra, így különösen az Európai Bíróság joggyakorlatára.

1.3.3. Tudományos publikációk

A források felkutatása online tudományos adatbázisok használatával, keresőszavak és keresőkifejezések segítségével történt. Az EBSCO adatbázisából többszöri szűkítés után 287, a ScienceDirect adatbázisból 67, az NKE Ludita nevű repozitóriumából pedig 607 találat manuális szűrésére került sor. (Mivel a Ludita esetében keresőmotor kevesebb szűrő alkalmazását tette lehetővé, ezért kellett ott több találatot átnézni.) Végül 57 publikáció elolvasása adott elégséges mennyiségű releváns információt, amelyek közül 16 magyar, 41 angol nyelvű volt. A külföldi források kiválasztási szempontjainál szerepet játszott az ismertetett jogrendszerek típusa (angolszász és kontinentális is legyen), az alkalmazó országok Magyarországot is érintő migrációs útvonalakon való elhelyezkedése, emberkereskedelemmel kapcsolatos fertőzöttsége.

2. A kiskorúak jogellenes külföldre viteléhez kapcsolódó szakpolitikák

A gyermek minden emberi közösségben értéket képvisel. Ugyanakkor történelmi és vallási okok miatt ennek mértéke és megjelenési formája eltérő az egyes kultúrákban. Van, ahol a fiú- és lánygyermek a mai napig nem számítanak egyenértékűnek, vagy éppenséggel a gyermeket úgy kezelik, mint a családfő tulajdonát, miközben a világban domináns nemzetközi irányvonal a 20. századra átlépett ezen a szemléleten.

2.1. Globális szintű szakpolitikai irányvonal

Globális szinten a fő nemzetközi irányvonalat 1953 óta az ENSZ határozza meg, alapvető elvei a kiskorú (gyermek) egyenjogúsága, esélyegyenlősége, élethez, testi épséghez (egészséghez), oktatáshoz (fejlődéshez) és védelemhez való joga, valamint az ENSZ és tagállamainak erre vonatkozó cselekvési kötelezettsége. Kiemelten kezelik a gyermekek fegyveres konfliktusban részvételének (gyermekkatónák) megakadályozásának fontosságát. Ezen irányvonal végrehajtásának támogatása érdekében került sor az UNICEF létrehozására.⁴² Az e tekintetben elsőnek tekinthető ENSZ szakpolitikai dokumentum egy, korábban a Nemzetek Ligája által 1924-ben elfogadott Gyermekek Jogairól Szóló Nyilatkozat 1959-es, bővített tartalommal ENSZ közgyűlési határozatba foglalt változata.⁴³ Ennek a – mondhatni ENSZ szakpolitikának - az oktatáshoz való jogra vonatkozó elemeit már az 1948-as ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata is tartalmazta,⁴⁴ de az még nem tekinthető a teljes területet lefedő szakpolitikai dokumentumnak. Sőt, valójában az 1959-es Gyermekek Jogairól Szóló Nyilatkozat (a továbbiakban: Nyilatkozat) is valójában csak 30 év múlva vált végrehajtandó nemzetközi szerződéssé, az 1989. november 20-án aláírt és 1990-ban hatályba lépett Gyermekek Jogairól Szóló (New-York-i) Egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény) révén, amelyet szinte az egész világ ratifikált (kivéve Szomáliát és az Amerikai Egyesült Államokat)⁴⁵. Az Egyezmény a gyermek érdekét hangsúlyozza és három alapelvet határoz meg ennek érvényesítéséhez: a részvételt (a gyermek korától és érettségétől függően részese lehet a rá vonatkozó döntések meghozatalának), a védelmet (gyermekkereskedelemtől, gyermekprostitúciótól, gyermekkatónának sorozástól, családon belüli erőszaktól stb.) és a megelőzést. A kiskorúak jogellenes külföldre vitele tekintetében elsősorban a védelemre vonatkozó alapelv a lényeges, ugyanakkor nem hanyagolható el a másik két alapelv sem. Az egyes alapelvek és rendelkezések részletesebb bemutatása a következő fejezetben, a jogi normák ismertetése körében történik meg.

2.2. Az európai uniós szakpolitikák

Az Európai Unió tagállamai történelmi okokból adódóan meghatározó szerepet játszottak a globális szakpolitika kialakításában, kijelenthető, hogy a globális szakpolitika az európai kultúrkörnek a felvilágosodás során kialakult gyermekképén alapszik (pl. Rousseau-i

⁴² UNICEF: The State of the World's Children. UNICEF, 2016, New York

⁴³ Buck, Trevor: International Child Law. Routledge, 2014, Manchester p. 211

⁴⁴ Árva, Zsuzsanna: Oktatáspolitikai, oktatásirányítás. NKE, Budapest, 2014 p. 22

⁴⁵ Lásd az 1. számú táblázatot.

gyermekszemlélet, az állam beavatkozási joga és kötelezettsége).⁴⁶ E tekintetben alapidokumentum az Európai Unió Alapjogi Chartája, ami a Lisszaboni Szerződés óta az uniós jog részét képezi, ennek megfelelően ismertetése a jogi normákról szóló fejezetben történik majd, az Európai Unióról szóló szerződés és az EuMSZ vonatkozó rendelkezéseivel együtt.⁴⁷ Szakpolitikai szempontból lényeges a gyermek jogainak védelmére vonatkozó kötelezettség, amely több kapcsolódó uniós szakpolitikának is részét képezi.

A gyermekek védelmében és jogaik biztosításának érdekében az EU 34 szakpolitikája közül 7 szakpolitika tartalmaz kifejezetten erre a célra irányuló intézkedéseket, míg a többi szakpolitika a mindenkire vonatkozó kedvező hatások révén gyakorol pozitív hatást a területen. A 7 dedikált intézkedést tartalmazó szakpolitika:

- Audiovizuális és médiapolitika.
- Bel- és igazságügy.
- Emberi jogok.
- Fejlesztés és együttműködés.
- Foglalkoztatási és szociális ügyek.
- Kereskedelem.
- Oktatás, képzés és ifjúság.

Ahol ez a tanulmány témájával kapcsolatban a leghangsúlyosabban megjelenik az a bel- és igazságügy (ide tartozik a bűnüldözés, a határok ellenőrzése, a migráció). Fontos, hogy ezen szakpolitikák többségének kialakítása és végrehajtása tekintetében az Európai Unió nem rendelkezik önálló hatáskörrel: a kapcsolódó szakpolitikákat vagy a tagállamokkal közösen hajtja végre (pl. a bel- és igazságügy tekintetében a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség, EuMSZ 4. cikk (2) bekezdés j) pont) vagy kiegészítő szerepet vállalhat (oktatás, szakképzés, ifjúság és sport terén, EuMSZ 6. cikk e) pont). Egyedül a kereskedelem (közös kereskelempolitika, EuMSZ 3. cikk (1) bekezdés e) pont) az, amelyben az Európai Unió kizárólagos hatáskörrel rendelkezik.

2.2.1. Audiovizuális és médiapolitika

Az Európai Unió minimumkövetelményeket ír elő a tagállamoknak, egy, az ilyen szolgáltatásokra vonatkozó irányelv és két ajánláscsomag (1998-as, ill. 2006-os) révén. A médiatartalmak- és -szolgáltatók irányából törekszik a kiskorúak védelmének biztosítása

⁴⁶ Pukánszky, Béla: Rousseau gyermekszemlélete és a "fekete pedagógia". In: Iskolakultúra 2005/9, p. 3-16.

⁴⁷ Szalayné Sándor, Erzsébet: A személyek jogállása az uniós jogrendben. NKE, 2014, Budapest

érdekében, például az erőszakos és pornográf tartalmak vetítési időben, illetve szülői felügyeleti eszközök révén történő korlátozása és az óránkénti reklámidő 12 percben maximalizálása révén. Az erőszakos és pornográf tartalmak visszaszorítása csökkenti annak a lehetőségét, hogy a kiskorúakat gyermekpornográfia, gyermekprostitúció és más, szervezett bűnözés körébe tartozó cselekmények elkövetésében részvételre rávegyék, esetleg emberkereskedelem áldozataivá váljanak. Az ilyen típusú bűncselekmények esetén jellemző elem a külföldre vitel, ezáltal az intézkedés áttételesen védelmet nyújt a jogellenes külföldre vitellel szemben.

2.2.2. Bel- és igazságügy

A bel- és igazságügy területén fő szabályként a tagállami dominancia érvényesül, ugyanakkor talán itt a legnagyobb az egyes intézkedések összehangolására való törekvés, melynek során alapvetően a Schengeni vívmányok határellenőrzésben történő végrehajtásának mintáját kívánják kiterjeszteni a többi területre. A korábbi Belbiztonsági Stratégiák egy komplex Európai Bizottsági szakpolitikai dokumentum, az Európai Unió Biztonsági Programja váltotta fel 2015-ben (COM (2015) 185 final). Ilyen összehangolást célzó intézkedés például a kiskorúak jogellenes külföldre vitelét közvetlenül akadályozni képes fokozott információcsere, például a Schengeni Információs Rendszer második generációjának (SIS II) rendszerbe állítása, az utasadat-nyilvántartó rendszer (PNR) alkalmazása, a kiberbűnözés és az embercsempészés elleni fokozott, dedikált szervezeti elemek (Europol C3 ill. EMSC) létrehozását is magába foglaló fellépés, a vonatkozó uniós harmonizációs törekvések (irányelvek) tagállami implementálásának szigorúbb számon kérése.⁴⁸ A hatékonyabb bűnüldözést szolgálja az Europol mandátumának kiterjesztése, Bűnüldözési Együttműködés Európai Unió Ügynökségre történő átnevezése és jogositványainak szélesítése is.

A határok ellenőrzésével foglalkozó területen a schengeni rendszer 1999-es Amszterdami Szerződést követően az Európai Unióba történő „bekebelezése” egy egységes, önmagában jól működő, ugyanakkor a kiskorúak jogellenes külföldre vitelével szemben relatíve sikertelenségre ítélt terület más intézkedésekkel együtt történő sikeresebb alkalmazásának lehetőségét teremtette meg. A külső határokon történő ellenőrzés során alapvetően a – többek

⁴⁸ Németh, József: "Mérföldkövek" a terrorizmus elleni tevékenységben In: Hautzinger Zoltán, Verhóczy János (szerk.) Sodorvonalon: Tanulmányok Virányi Gergely 60. születésnapja tiszteletére. Magyar Rendészettudományi Társaság, 2012, Budapest, p. 207-214

között az eltűnt, illetve védelem alá veendő személyekre vonatkozó jelzéseket is tartalmazó – Schengeni Információs Rendszer II. generációjára (SIS II) továbbá a nemzeti adatbázisokra támaszkodnak a tagállamok ellenőrzését felelős tisztségviselői, vagy az ellenőrzésre átadott úti okmányok eredetiségét vizsgálják. A 2017. évben bevezetett szisztematikus ellenőrzés előtt ráadásul a tagállamokra volt bízva, hogy a határátlépésre jelentkező uniós állampolgár kiskorút ellenőrzik-e a SIS II-ben. A jelentős utasforgalom miatt hosszadalmas ellenőrzésre ritkán van lehetőség. Az ezen szakpolitikához tartozó, az úti okmányokkal foglalkozó részterület sem segíti elő a felderítést, az egy személy – egy okmány elv bevezetése óta a kiskorúak önálló úti okmányt kapnak.⁴⁹ Ezek az úti okmányok (általában személyi igazolvány vagy útlevél) semmilyen olyan konkrét jelzést nem tartalmaznak (sem a nyomtatott adathordozó oldalon, sem a biometrikus adattárolón), amely a kiskorú jogállást, illetve a szülői felügyeletet gyakorló személy(eke)t egyértelműen azonosítaná. Az ellenőrzést végző útlevelező legfeljebb a születési időből, az okmány érvényességi idejéből, a családnévből és az okmány sorszámából következtethet arra, hogy a kiskorút kísérő személy jogszerűen viszi-e külföldre a kiskorút.

Ugyanakkor a bevezetés előtt álló, ún. Smart Borders csomag jelentős javulást hozhat ezen szakpolitikának a projekt által vizsgált területen történő pozitív közrehatásának tárgyában: az Európai Határregisztrációs Rendszerben uniós szinten rögzítésre kerülnek majd a külső határt átlépő személyek, egyre több határátkelőhelyen vezetnek be biometrikus személyazonosítást és kötelezővé válhat az előzetes utasregisztráció (ETIAS), azaz a harmadik országbeli állampolgároknak beutazás előtt, még abban az esetben is, ha nem kell vízumot kérnie, egy adott rendszeren személyes adatai megadásával be kell jelentkezzen, így több időt adva az esetleges háttérellenőrzések elvégzésére.⁵⁰

Szintén említésre méltó szakpolitikai előrelépés a FRONTEX ügynökség mandátumának kiterjesztése és jogosítványainak kibővítése, ezáltal az „Európai Határ- és Parti Őrség” létrehozása. Ennek jelenleg elsősorban a tengeri határokon, illetve a szárazföldi határok határátkelőhelyek közötti (ún. „zöldhatár”) szakaszain van jelentősége, ahol napjainkban az illegális határátlépések jelentősebb része zajlik, beleértve kiskorúak nagy számban történő jogellenes külföldre vitelét is.

⁴⁹ Balla, József: Applying Biometric Data for Personal Identification. In: Biztonságpolitika.hu, 2013/1, p. 1-11.

⁵⁰ Németh, József: Rendőrségi kutatások az EU Horizont 2020 pályázatok tükrében In: Boda József - Felkai László - Patyi András (szerk.): Ünnepi kötet a 70 éves Janza Frigyes tiszteletére = Liber amicorum in honorem Friderici Janza septuagenarii. Dialóg Campus Kiadó; Nordex Kft., 2017, Budapest, p. 407-416.

A kiskorúak jogellenes külföldre vitele szempontjából továbbra is problémát jelent a schengeni rendszer legnagyobb előnye és egyben hátránya, az ellenőrzés megszüntetése a belső határokon. Ezáltal ugyanis az egyik tagállamból a másik tagállamba irányuló gyermekkereskedelem rendkívül nehezen felderíthetővé vált.⁵¹ Ez a gyengeség azonban a rendszer működésének alapeleméből fakad, így csak más intézkedések segítségével történő ellensúlyozással orvosolható, például az integrált határigazgatás rendszerén belül alkalmazott kompenzációs intézkedésekkel.⁵²

Végül, de nem utolsó sorban ide tartoznak a migránsok, közöttük is különösen a menekültek helyzetének kezelésére irányuló intézkedések, mint például a kvótarendszer (amely ellen egyre több tagállam tiltakozik), a visszafogadási egyezmények bővítése, beleértve a híres-hírhedt EU-török egyezményt, a gazdasági bevándorlás irányítása („zöldkártya-rendszer”) és az embercsempész hálózatokkal szembeni erősebb fellépés. Mindazonáltal jelenleg ezen a területen a legkevesebb az egyetértés a tagállamok között, ezért leginkább az útkeresés jellemzi az uniós bel- és igazságügyi szakpolitika ezen részét. Várható, hogy a jövőben az unió integrációja szakpolitikaként eltérő szinten valósul meg, azaz nem minden uniós szakpolitikát fogja minden tagállam feltétlenül és változtatás nélkül követni.⁵³

2.2.3. Emberi jogok

Ez a szakpolitika közvetlenül az Európai Unió Alapjogi Chartájában foglalt jogok érvényesítésére törekszik, a szabadság, biztonság és jog térségének képezi részét, így a hatáskört a tagállamokkal közösen, azok alaptörvényével, illetve alkotmányával összhangban gyakorolhatja az Európai Unió. A kiskorúak jogellenes külföldre vitelével kapcsolatban gyermeknek a védelemhez, a fejlődéshez, az oktatáshoz és a mindkét szülővel történő rendszeres, személyes és közvetlen kapcsolat fenntartásának joga (kivéve, ha ez az érdekeivel ellentétes) képezi a szakpolitika releváns területét. Ide tartozik az Európai Bíróságnak a releváns perekben folytatott ítélezési gyakorlata, a gyermekek védelmét általában szolgáló stratégiáknak a kidolgozása, ajánlások civil és gazdálkodó szervezetek részére a saját

⁵¹ Varga, János: A totális határforgalom-ellenőrzéstől a szelektív és differenciált ellenőrzésig: az 1980-as és 1990-es évek világpolitikai és társadalmi változásai, hatások a határforgalom-ellenőrzésre. In Deák József et al.: A toll sokszor erősebb, mint a kard: Rendészettudományi Tanulmányok Prof. Dr. Fórizs Sándor 65. születésnapja tiszteletére. NKE Szolgáltató Nonprofit Kft., 2016, Budapest

⁵² Varga, János: Az Integrált Határigazgatás európai uniós rendszere. In: Hadtudományi Szemle, 2015/3, p. 170-176.

⁵³ Koller, Boglárka: Válaszúton az integráció. Az Európai Unió jövőképeinek politikai és tudományos diskurzusa. Polgári Szemle, 2015/1-3

működésük terén a gyermekek megfelelő védelmét szolgáló stratégia kialakításához és a gyermekek jogainak érvényesítésére szolgáló törekvések a harmadik országokban. Ezen szakpolitika keretében született meg a Gyermekvédelmi Szabványok nevű kézikönyv, amelyet 12 éve frissít az Európai Unió és az együttműködő civil szervezetek a gyermekek védelme érdekében. Itt kerültek felsorolásra a gyermekekre legnagyobb veszélyt jelentő ártalmak is, amelyekre egy közösségnek vagy szervezetnek oda kell figyelnie:

- fizikai bántalmazás;
- nemi erőszak;
- prostituálás;
- kiskorú veszélyeztetése és gondozás elmulasztása;
- érzelmi bántalmazás;
- üzleti célú kihasználás.

2.2.4. Fejlesztés és együttműködés

Az úgynevezett push faktorok, mint például a szegénység, az oktatás és a szociális ellátórendszerek hiánya rengeteg embert, közöttük kiskorúakat kényszerít otthonuk elhagyására. A fő úti cél az EU, amelyet az USA követ. A fejlesztésre és együttműködésre irányuló szakpolitika egyrészt a szegénység elleni küzdelemmel, másrészt az oktatás feltételeinek megteremtésével törekszik ezen push faktorok csökkentésére. Az Unió és a tagállamok fejlesztési együttműködési politikái kiegészítik és erősítik egymást (EuMSZ 208. cikk). Sarokköve az ENSZ 8 milleniumi fejlesztési célja, melyek közül a tanulmány szempontjából releváns célok a HIV/AIDS terjedésének feltartóztatásán túl többek között az is, hogy a világon minden gyermek részesüljön általános iskolai oktatásban, továbbá, hogy felére csökkenjen a nyomorban élők száma. Ebben a tekintetben kiemelt szerepet játszik a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozásában, mivel a szegény országokból származó kiskorúak nagyobb eséllyel válnak kiskorúak jogellenes külföldre vitelével kapcsolatos cselekmények alanyaivá, mint (viszonylag) gazdagabb országból származó társaik.⁵⁴

⁵⁴ Europol: Trafficking in Human Beings in the European Union. Europol, 2011, The Hague p. 15.

2.2.5. Foglalkoztatási és szociális ügyek

Az Európai Unión belül is vannak nehéz foglalkoztatási vagy szociális helyzetben élő családok. A foglalkoztatással és szociális ügyekkel foglalkozó szakpolitika az ő helyzetük javítását célozza. Alapdokumentumai az 1968-as, Torinóban aláírt Európai Szociális Charta és a munkavállalók szociális jogairól szóló 1998-as Közösségi Charta. Legfőbb szerve a Gazdasági és Szociális Bizottság, egy különleges jogállású, uniós jogalkotásban részvételre feljogosított bizottság. Céljai között szerepel, hogy megkönnyítse az álláskeresőknél, hogy az EU más tagállamaiban vállaljanak munkát. Egyrészt ezzel csökkenti a nehéz szociális helyzetben lévő családokban élő kiskorúak veszélyeztetettségét, másrészt azonban az álláskereső szülők uniós belüli mobilitásának segítségével néha olyan helyzeteket teremt, amelyekben a családok szétszakadnak és az egyik szülő a kiskorút akár jogellenesen (a másik szülő beleegyezése nélkül) is magával viszi külföldre. Az EU ezen szakpolitika tekintetében támogató, koordináló szerepet játszik, a tényleges hatáskör a tagállamok kezében van (EuMSZ 153. §).

2.2.6. Kereskedelem

A közös kereskedelmi politika az Európai Unió kizárólagos hatáskörébe tartozik (EuMSZ 3. cikk e) pont, illetve 206-207. cikkei). A kiskorúak jogellenes külföldre vitele tekintetében egy lényeges elemet tartalmaz, ez pedig az ellátási láncok átláthatóságát és nyomon követhetőségét biztosító rendszerek kialakítása, többek között a gyermekmunka visszaszorítása céljából.⁵⁵ Márpedig a gyermekmunka a harmadik legjellemzőbb oka a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének, csak a gyermekprostitúció és a kiskorú családi jogállás megsértésével történő külföldre vitele előzi meg.

2.2.7. Oktatás, szakképzés, ifjúság és sport

Az EuMSZ-ben szereplő jogi megfogalmazás ellenére azonban az Európai Unió oktatási, képzési, ifjúsági és sportpolitikája igenis a térség zászlóshajójának és tagállami oktatási szakpolitikák érvényesülésének zálogának tekinthető. Az Erasmus+ program keretében 14,7 milliárd euró elköltésével 4 millió személyt finanszíroz külföldi tanulmányai tekintetében, amit 125 ezer, zömében tagállami szervezet (iskolák, egyetemek, közintézmények, közalapítványok) bevonásával valósít meg. Az Európai Unió ifjúsági stratégiája a fiatalok

⁵⁵ COM(2006) 249 final

esélyegyenlőségét és aktív társadalmi szerepvállalását tűzi célul, a közös európai képzési keretrendszer, a koppenhágai és bolognai folyamatok pedig a mobilitást segítik elő. Ezen sikerek azonban a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása tekintetében nem feltétlenül pozitív hatásúak: a megnövelt mobilitás nehezíti a felderítést, növeli a látenciát és a veszélyeztetettséget, különösen a kiskorúakat érintő, a szakképzési keretrendszer létrehozására irányuló koppenhágai folyamat keretében létrehozott mobilitások tekintetében (korábbi Leonardo program).

Mindkét fent bemutatott szakpolitika átfedésében helyezkedik el a határellenőrzést végző, illetve a határon átnyúló bűncselekmények tekintetében bűnüldöző feladatokat végrehajtó tisztviselők közép-, felsőfokú, illetve továbbképzése, amelynek területén az Európai Unió komoly erőfeszítéseket tesz. Határrendészeti területen a FRONTEX ügynökség egy külön erre irányuló projekt keretében kidolgozta a határrendészeti szakképzés közös követelményrendszerét, továbbá elindította továbbképzéseket nyújtó ún. Partnerakadémia Hálózatot és a középvezetőknek szóló ún. mid-level továbbképzési rendszert.⁵⁶ A határon átnyúló bűncselekmények elleni küzdelemmel szembeni fellépéssel kapcsolatos oktatási, képzési feladatokra pedig a 2015/2219/EU rendelettel létrehozta az Európai Unió Bűnüldözési Képzési Ügynökséget (CEPOL), amit korábbi, nemzetközi elődszervezetként viselt nevén Európai Rendőrakadémiának is hívnak.

2.3. Magyar szakpolitikák

A kiskorúak jogellenes külföldre viteléhez kapcsolódó magyar szakpolitikákat alapvetően a vonatkozó Európai Uniós szakpolitikák határozzák meg. Ugyanakkor a Magyar Állam kisebb számú szakpolitikával rendelkezik, mint az Európai Unió, mivel - a klasszikus, francia mintájú közigazgatási iskolát követve - a politikai akaratot részletes és szerteágazó szakpolitikai rendszerek helyett a közigazgatás hajtja végre, melynek a rendészet is szerves részét képezi.⁵⁷ A szakpolitikákon belül, élve az EuMSZ által adott lehetőségekkel, a bel- és igazságügyi szakpolitikák tekintetében Magyarország az elmúlt években saját irányzatot teremtett és az egyik véleményformálónak vált a tagállamok között, számos tagállam követi a magyar intézkedéseket, elsősorban a tömeges migráció kezelésének, a határok ellenőrzésének

⁵⁶ Kiss, Lajos: The Presentation and Evaluation of the Project Core Curriculum for Border Guard Training. In: Casopis Policajna Teoria A Prax, 2016/1 p. 47-59.

⁵⁷ Dwight, Waldo. (1948). The Administrative State: Conclusion. The Ronald Press Company, 1948, New York p. 111.

és a kvótarendszer elutasításának tekintetében. Ez a kvótarendszer esetében oda vezetett, hogy az országgal szemben kötelezettségszegési eljárás indult, mivel jelenleg a kvótarendszert pártoló tagállamok vannak szavazati többségben. Ezzel szemben az oktatás, szakképzés, ifjúság és sport tekintetében a magyar szakpolitika például összhangban van az uniós szakpolitikával, gyakorlatban igazolva a szakpolitikánként eltérő mélységű európai integrációra vonatkozó elméletet.⁵⁸ Az elmélet létjogosultságát a tagállamok közigazgatásának eltérő felépítése, fejlettsége, centralizáltsága és mérete is alátámasztja. Általános szabályként megfogalmazható, hogy ott van szükség nagyszámú szakpolitikára ahol a közigazgatás decentralizált, míg a centralizált közigazgatással bíró államokban néhány átfogó szakpolitika mellett a jogszabályok és a közigazgatás egyéb közjogi szervezetszabályzó eszközei, valamint a kormányzat irányítják, elsősorban a minisztériumok útján.

2.3.1. Magyar médiapolitika

A magyar médiapolitikának négy nagy korszakát különböztetjük meg, a jelenlegi, negyedik korszak 2010-ben kezdődött. Ennek egyik fő jellemzője a határozottabb állami szerepvállalás volt, amely nagy nemzetközi felháborodást váltott ki.⁵⁹ Ugyanakkor megállapítható, hogy többek között az ennek jegyében létrejött Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság tevékenysége elősegítette az Európai Unió vonatkozó szakpolitikai céljainak érvényesülését, így a kiskorúak védelmét a nem megfelelő tartalmak ellen. Példaként kiemelhető az Euro Kids II kutatásban való részvétel, amely fontos információkat szolgáltatott arról, milyen mértékben találkoznak szexuális, pornográf és erőszakos tartalmakkal vagy kerülnek kapcsolatba idegenekkel a Magyarországon élő kiskorúak. A jelen tanulmány szempontjából kiemelt információ, hogy a 11-16 éves korosztály 3%-a az internet segítségével megismert idegenekkel később személyesen is találkozott.⁶⁰ Ugyanis ez jól mutatja a kiskorúak sérülékenységét egy esetleges emberrablási vagy emberkereskedelmi kísérlettel szemben, amely az esetek döntő többségével külföldre vitellel jár.

⁵⁸ Koller op. cit.

⁵⁹ Gálik, Mihály: Médiapolitika Magyarországon a rendszerváltozás után. In: Infokommunikáció és jog, 2012/50, p. 108-118.

⁶⁰ ITHAKA: EU Kids Online II.NMHH, 2011, Budapest.

2.3.2. Magyar biztonságpolitika

Magyarország a bel- és igazságügyi szakpolitikája tekintetében átfogó megközelítési modellt követ, a 2012-ben kiadott Nemzeti Biztonsági Stratégiájában⁶¹ a bel- és igazságügyi szakpolitikát a katonapolitikával és az emberi jogok védelmével integráltan, a magyar biztonságpolitika részeként határozza meg az egyes irányokat, a főbb vállalt intézkedéseket. Ezek között nevesíti az alapvető jogok és a belső rend védelmét, szervezett bűnözés elleni küzdelmet és a migráció kontrollálását, a belső biztonság fenntartását. A gyermekek védelmét azonban csak a nemzetközi válságkezeléssel kapcsolatban említi külön, egyébként az átfogó megközelítés jegyében a belső biztonság részeként kezeli azt. A kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása elsősorban a rendvédelmi szervek feladata, de munkájukat más kormányzati és nem-kormányzati szervek együttműködésük révén segítik (például a gyermekvédelmi intézményrendszer). A rendvédelmi szervek centralizált, katonai elvekre épülő, a közigazgatás többi állami szereplőjétől alapvetően független szervezetek, saját országos vezetéssel, de a Belügyminisztérium irányítása alatt. Ez a modell a porosz eredetű, osztrák és szovjet közvetítéssel meghonosított Polizeistaat és a francia államrendőrségi modell keveréke, amelyet 1990 óta különböző intézkedésekkel igyekeznek a Peel-i alapelvek előnyös tulajdonságaival is ellátni. Elmondható, hogy az így kialakuló „magyar modell” kiállta a próbát és a lakosság többségének támogatását élvezi.⁶² A szervezetrendszer a szakpolitika törekszik az éppen aktuális kihívásoknak megfelelően alakítani, például a nemzetközi bűnügyi együttműködést segítő Nemzetközi Bűnügyi Együttműködési Központ (NEBEK) mellett külön központot hoztak létre a terrorizmus elleni információcserére (Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ, TIBEK), amely többek között az EU utasadat-nyilvántartó rendszer magyar lábát is üzemelteti, a tömeges menekültügyi válsághelyzet kezelése érdekében kibővítette a Készenléti Rendőrség hatáskörét és fejlesztette eszközparkját, újraindította a határvadász képzést, fejlesztette az illegális migrációval kapcsolatos bűnüldöző szervezeti elemeket a Nemzeti Nyomozó Irodánál.

Szintén az átfogó megközelítés jegyében született meg a szakpolitika fontos támogatójának bizonyuló rendészettudomány, amely Európában az elsők között saját doktori iskolával is rendelkezik, jelentős kutatási és fejlesztési kapacitást biztosítva a szakpolitikai döntéshozatalhoz.

⁶¹ 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat

⁶² Finszter, Géza: Rendészettudomány. NKE, 2014, Budapest

A határellenőrzés tekintetében ki kell emelni, hogy Magyarország Európa legnagyobb határellenőrzési tapasztalattal rendelkező országa, a XIII. század óta szolgál ütközőzónaként, a XX. században nyugati határán húzódott a vasfüggöny és államhatárának húzódása a történelem során számos alkalommal változott. Ezt jól mutatja, hogy a schengeni követelmények átvételekor 2007-ben a magyar határbiztonsági rendszert nem fel, hanem vissza kellett fejleszteni, a schengeni csatlakozással megszűnt eljárások többségét most „találják fel újra” a schengeni térség védelmében. Kiváló példa erre, hogy miközben az EU-s szakpolitika még csak most tervezi bevezetni az általános határregisztrációt, Magyarországon már 1980-as években gépi adatfeldolgozású online határregisztrációs rendszer működött.⁶³

Magyarország a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása terén is több intézkedést fogantatosított. Még a szisztematikus ellenőrzés bevezetése előtt kötelezővé tette, hogy minden határátlépésre jelentkező kiskorút ellenőrizni kell az adattárakban. A fő migrációs irányban felállított jogi és műszaki határzár pedig jelentősen megnehezítette a kiskorúak határforgalom-ellenőrzés megkerülésével történő csempészését.

A magyar Belügyminisztérium külön költségvetést különített el a Belbiztonsági Alapok magyar operatív programján belül a határrendszerek ilyen irányú képességeinek fejlesztésére, melyből többek között a jelen tanulmány létrejöttét lehetővé tevő kutatást is finanszírozta.

2.3.3. Magyar gyermekvédelmi politika

A magyarországi gyermekvédelem az 1970-es évek óta csökkenő teljesítményt mutat és fejlesztésre szorul. A rendszerváltás kifejezetten negatív hatást gyakorolt az egyes intézkedések hatékonyságára, az intézményrendszerre. Az azt követő 1997-es kodifikáció nem érte el a kívánt hatást. A 2010-es években egy szakpolitikai „vissza a kezdetekhez” irányváltás figyelhető meg, a magyar történelmi modellnek megfelelően ismét a család vált a gyermekek védelmének legfontosabb intézményévé, a szülők mint kötelezettek elsődleges helyen állnak a gyermek jogainak biztosításában és védelmében. Az állami intézményrendszer másodlagos, támogató-segítő szerepbe kerül és csak kritikus helyzetben avatkozik be közvetlenül, addig elsősorban pénzügyi és természetbeni ellátásokkal igyekszik segíteni a családokat (pl. gyermekétkeztetés, tankönyvekkel ellátás, üdültetés, adókedvezmények). Az irányváltás eredményeként a kiskorúak sérülékenyebbek a családon belüli erőszakkal és a családon, rokoni környezeten belül előforduló emberkereskedelemmel szemben, ugyanakkor

⁶³ Prisznyák, Szabolcs: A határforgalom-ellenőrzés számítógépes támogatásának történeti áttekintése a kezdetektől Schengenig. In: Hadtudományi Szemle, 2011/4., p. 172-181.

védettebbek a jogellenes külföldre vitel tekintetében, legalábbis az intézeti elhelyezésben részesülő kiskorúakhoz képest. A magasabb sérülékenység különösen a menekültként, más, az Egyezmény értékrendjét kevésbé szem előtt tartó kultúrából érkező családoknál szembetűnő, ahol különösen a menekültügyi válsághelyzet során jellemzővé vált a kiskorúak jogellenes külföldre vitele, a becslések szerint az unión belül mintegy 10.000 menekültügyi eljárás alatt álló kiskorú tűnt el, akiket feltehetően jogellenesen más uniós tagállamba vittek, a nyugat-balkáni migrációs útvonal folytatásaként. Többek között emiatt a magyar gyermekvédelmi politika a menekültügyi válsághelyzet alatt a fiatakorú, 14. életévét betöltött, de 18. életévét még be nem töltött gyermekek esetében a Gyvt. hatálya tekintetében kivételt tesz, így csökkentve a jogellenes külföldre vitel lehetőségét.

2.3.4. Magyar családpolitika

Hazánkban a családpolitika három fő célja a gyermekvállalás támogatása, a jövedelmi egyenlőtlenségek, a szegénységi kockázat csökkentése és a család belső stabilitásának növelése. E tekintetben a magyar családpolitika összhangban van az Európai Unió foglalkoztatási és szociális szakpolitikájával. A szemlélet azonban eltérő a tekintetben, hogy a magyar szakpolitika a családot tekinti a legfontosabb alapegységnek az egyén helyett. Itt a definícióban is különbség van, Magyarország Alaptörvényének L. cikke a családot férfi és nő közötti életközösségként definiálja. Ehhez igazodik a támogatási rendszer is, amely jelentős része a gyermekvédelmi politikánál már ismertetésre került. A magyar családpolitika tehát a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása tekintetében éppen fordított hatást vált ki, mint az EU szakpolitikája: csökkenti a mobilitás miatti családi válságok miatt bekövetkező jogellenes külföldre vitel esélyét, mert egyben tartja a családot.

2.3.5. Magyar oktatáspolitiká

A magyar oktatáspolitiká kezdetét hagyományosan 1777-re, a Ratio Educationis rendelet kiadására teszik, mivel a köznevelés egészen addig egyházi irányítás alatt állt. Innen számítjuk az állami intézményrendszer működését. A tankötelezettséget 1868-ban vezette be az 1868:XXXVIII. törvénycikk. A napjainkban létező iskolarendszer az 1940-es években jött létre. A köz- és felsőoktatás szétválasztása viszont csak 1993-ban történt meg. Az oktatáshoz való jog Magyarországon alapjog (korábban alkotmányos jog). A gyermek jogainak

biztosítása alaptörvényi szintű kötelezettség (szülői kötelezettségek).⁶⁴ Magyarország ratifikálta az Egyezményt, részt vesz az Erasmus+ programban, a koppenhágai és a bolognai folyamatokban, továbbá külön intézkedéseket is hozott a gyermekek oktatásban történő részvételének biztosítására. Utóbbi koncepciója arra épül, hogy a gyermek oktatáshoz való jogát legjobban a tankötelezettség intézménye és az azt biztosító egyéb jogi eszközök szolgálják, például Magyarországon a rendőrnek a tanítási napon az oktatásról igazolás nélkül távol lévő kiskorút fel kell tartóztatnia, az oktatási intézménybe vissza kell vinnie vagy a gyermekvédelem részére át kell adnia.

2.4.Szakpolitikák összegzése

Az Európai Unió illetve a magyar szakpolitikák összevetéséből is látható, hogy nem feltétlenül esnek egybe szemlélet, eszköztár és megközelítés tekintetében, ugyanakkor a tanulmány témája szempontjából azonos irányvonalat követnek: próbálják stabilizálni, javítani a kiskorúak helyzetét, elsősorban preventív módon védelmet biztosítani a fenyegetések ellen, minél magasabb szintű oktatással és életszínvonallal „immunizálni” a gyermekeket az emberkereskedelemmel és a prostitúcióval szemben, végső soron pedig hatékonyan fellépni a kapcsolódó bűncselekményekkel szemben. Ezek a fő szakpolitikai irányok segíthetnek az intézkedő rendőrnek akkor, ha a jog parancsa nem egyértelmű vagy mérlegelnie lehet, milyen befejezést választ az intézkedésének egy kiskorút is érintő szituációban.

3. A kiskorúak jogellenes külföldre viteléhez kapcsolódó főbb jogi normák

A tanulmány egyik célja, hogy a releváns jogi normákat bemutassa. Ugyanakkor, figyelembe kell venni, hogy csak a gyermekek jogairól szóló EU acquis és jogszabályok listászerű felsorolása 23 gépelt oldalt tesz ki. Ezért ki kellett választani azokat a jogi normákat, amelyek leginkább relevánsak. A válogatás szempontrendszere szerint alapvetően csak a kiskorúak jogellenes külföldre vitelével közvetlen kapcsolatba hozható, egy-egy rendőrségi intézkedésnél potenciálisan alkalmazásra kerülő jogi norma kerül bemutatásra, ez alól csak a nemzetközi szerződések, az uniós irányelvek és az Európai Bíróság döntései jelentenek kivételt, mivel azoknak az ismerete segíthet pótolni a nem magyar kiskorú személyes jogának nem ismeréséből adódó hiányosságokat. Nem kapott helyet az ismertetésben ugyanakkor például a szülőknek járó családi támogatásról szóló jogi norma, a Ptk. gazdálkodó

⁶⁴ Árva, Zsuzsanna: Oktatáspolitikai, oktatásirányítás. NKE, Budapest, 2014 p. 22

szervezetekre vonatkozó része vagy az Európai Unió kereskedelmi kapcsolatait tükröző uniós jogszabály. Az ismertetés jogforrásonként történik, a címe után rövid tartalmi összefoglalóval majd az alkalmazhatósági terület és az esetleges összefüggések, kapcsolódások megjelölésével.

3.1. Nemzetközi szerződések

A nemzetközi szerződések a nemzetközi jog részét képezik. Fontos jellemzőjük, hogy az aláíró felek a szerződés végrehajtására csak a szerződésben vállalt módon vagy a hagyományos államok közötti módszerekkel (embargó, politikai nyomásgyakorlás, háború vagy háborúval fenyegetés) kényszeríthetők. Az adott állam a saját fennhatósága alatt álló személyekre és területre vonatkozóan kötelezővé teheti a szerződés végrehajtását, ezt hívják ratifikálásnak. A nemzetközi szerződés ekkor az adott állam nemzetközi jogi beállítottságától függően további jogalkotás nélkül a nemzeti jogrend részévé válik (monista felfogás) vagy az adott állam saját törvényébe foglalva kihirdeti és így illeszti nemzeti jogába (dualista felfogás). Magyarország a dualista felfogást követi, de számos uniós tagállamban a monista irányzat uralkodik. Ebből adódóan a jelen fejezet a nemzetközi szerződések címeit a kihirdető magyar jogszabállyal egységes szerkezetben tartalmazza. Bármelyik esetről legyen szó, az intézkedő rendőr biztosra mehet, hogy amennyiben az adott nemzetközi szerződést a személyes jog révén érintett állam ratifikálta, annak a rendelkezéseire a döntés során építhet.

3.1.1. 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről

Az egyezmény kimondja a gyermekek jogait, illetve ezzel kapcsolatban előírásokat és kötelezettségeket állapít meg az egyezményt aláíró országokkal kapcsolatban. A jelen tanulmány szempontjából legfontosabb kötelezettséget az Egyezmény 11. cikke tartalmazza: „Az Egyezményben részes államok intézkedéseket tesznek, hogy megakadályozzák a gyermekek törvényellenes külföldre utaztatását és ott-tartását.” A kiskorúak jogellenes külföldre vitele elleni küzdelem tehát nemzetközi szerződésben vállalt kötelezettség.

A fenti, téma szempontjából alapvető rendelkezésen túl a kiskorúak jogellenes külföldre vitele tekintetében az Egyezmény kevés, az esetleges ellenőrzést végző rendőrök által közvetlenül alkalmazandó rendelkezést tartalmaz, mivel a nemzetközi jog duális felfogásából kiindulva a magyar hatóságok tagjaira vonatkozó kötelezettségeknek a nemzeti jogban kell megjelenie.

Mégis van néhány cikkely, amely segítséget nyújt a kiskorúak jogellenes külföldre viteléhez kapcsolódó intézkedési helyzetekben.

Az Egyezmény 1. cikkében definiálja a gyermek fogalmát, olyan módon, hogy „...gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri.” Ennek a definíciónak akkor van jelentősége, ha a nemzetközi kollíziós magánjogi szabályok miatt a magyar jog nem alkalmazható. Ebben az esetben ugyanis a definíciót, mint segédmeghatározást használhatja az intézkedő rendőr: ha az érintett személyes joga olyan ország joga, amelyre az Egyezmény hatályos, akkor amennyiben 18. életévét még nem töltötte be és nagykorúságát személyes joga szerint más módon nem igazolja, akkor gyermeknek tekintendő.

A 3. cikk pedig nagyon fontos eljárási alapelvet tartalmaz a hatóságok tagjaira vonatkozóan: a döntéseik meghozatala során elsősorban a gyermek érdekeit kell figyelembe venni. Magyarországon ezt úgy kell értelmezni, hogy a vonatkozó jogszabályok által megadott keretek között a gyermek érdekeit leginkább szolgáló megoldást kell kiválasztani. Más országokban, főleg ott, ahol monista szemlélet uralkodik a nemzetközi jogban, ez akár a jogszabályok rendelkezéseinek figyelmen kívül hagyására is feljogosíthat.

Minden részes állam kijelöl egy központi hatóságot, Magyarországon ez az Igazságügyi Minisztérium, a felelős szervezeti elem pedig a Nemzetközi Magánjogi Osztály.

3.1.2. 1986. évi 14. törvényerejű rendelet a Gyermekek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában az 1980. évi október 25. napján kelt szerződés kihirdetéséről (Hágai Egyezmény)

A Hágai Egyezmény célja biztosítani az egyezményben részes államok bármelyikébe (bármelyikéből) jogellenesen elvitt vagy ott elrejtett (ez alatt az életvitelszerű tartózkodást is érteni kell) gyermekek „azonnali” (ésszerű időn belüli) visszajuttatását, továbbá a szülői felügyelet, illetve a láthatás gyakorlására szolgáló jogok kölcsönös tiszteletben tartását. (1. cikk)

Nemzetközi szinten definiálja a gyermekek (kiskorúak) külföldre vitele tekintetében a jogellenességet. Akkor tekinti jogellenesnek a külföldre vitelt, ha az sérti vagy akadályozza egy személy, intézmény (iskola) vagy szerv (gyámhivatal) gyermek feletti szülői felügyeleti jogát. (3. cikk) A jelen képzés keretében azért nem ezt a definíciót alkalmazzuk, mert nem tartalmazza azt a sajnálatos módon viszonylag jellemző módját az emberkereskedelemnek,

gyermekprostitúciónak és gyermekmunkának, amikor maga a szülői felügyeletet gyakorló családtag adja el vagy kényszeríti külföldre gyermekét.

Másik komoly eltérés a Hágai Egyezmény tekintetében a magyar joghoz képest, hogy hatálya csak a 16. életévét be nem töltött gyermekekre terjed ki, tehát a fenti bűncselekmények szempontjából egyik legsérülékenyebb, 16-18 éves korcsoportra nem alkalmazható. (4. cikk) Mivel a Hágai Egyezmény a gyermekek jogellenes elvitelével kapcsolatos polgári, azon belül családjogi aspektusokat szabályozza, ezért a benne szabályozott eljárásra is a polgári jog jegyei dominálnak. Emiatt a kiskorú jogellenes külföldre vitele esetén a Hágai Egyezmény szerinti felkutatási és visszahozatali eljárás megindítása nem hivatalból, hanem az érintett szülői felügyeletre jogosult (szülő, gyámhivatal) kérelmére történik. (8. cikk) Ez csökkenti a hatékonyságot, mert egyrészt az érintett személyek ezzel nincsenek tisztában, másrészt sok esetben a szülői felügyeleti jogot gyakorló családtag és a gyámhivatal érdekei nem feltétlenül esnek egybe egymással és nem mindig egyértelmű, mi szolgálja legjobban a gyermek saját érdekét, amelyet az egyezmény preambuluma is kiemel.

A Hágai Egyezmény tehát elsősorban a gyermek elhelyezése körüli családjogi viták esetén nyújt segítséget az ellenőrzést végző hatóságoknak, főleg arra az esetre, amikor utólag kerül felfedésre, hogy a gyermeket jogellenesen vitték külföldre. Ekkor az egyezmény alapjainak ismeretében megfelelő tájékoztatást lehet nyújtani a visszavitelt kérelmezni kívánó szülő részére úgy az eljárásrendre, mind a kiskorú tartózkodására vonatkozó meglévő információk vonatkozásában (például légi vagy vasúti viszonylatban az úti cél).

3.2. Uniós jogforrások

3.2.1. Schengen-kódex: az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/399 rendelete a személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről

A Schengeni Határellenőrzési Kódex alapvetően a határellenőrzés folyamatát, követelményeit, a beutazás és tartózkodás feltételeit és a kapcsolódó területeket szabályozza. Ugyanakkor tartalmaz néhány, kifejezetten a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozásával kapcsolatos rendelkezést.

Speciális, az általános ellenőrzési rendtől eltérő szabályokat állapít meg a kiskorúak részére.⁶⁵ Így például előírja, hogy különös figyelmet kell fordítani a kiskorúra akár kíséreléssel, akár

⁶⁵ Schengen-kódex, VII. melléklet 6. cím

anélkül utazik, „...biztosítaniuk kell, hogy a kiskorúak a szülői felügyeletet gyakorló személy(ek) akarata ellenére nem hagyják el a tagállamok területét.”

Ellenőrizniük, és ha szükséges vizsgálniuk kell, hogy „a kiskorút kísérő személyek rendelkeznek-e szülői felügyeleti joggal, különösen, ha a kiskorút csak egy felnőtt kíséri, és alapos a gyanúja annak, hogy a kiskorút jogellenesen vitték el a szülői felügyeleti jogot jogszerűen gyakorló személy(ek) felügyelete alól.”

Előírja, hogy különleges képzést kell biztosítani a határőrök (a Schengeni Határellenőrzési Kódex határőrként definiálja valamennyi határellenőrzésért felelős tisztviselőt, függetlenül attól, hogy az adott országnak van-e saját határőrsége vagy a rendőrség látja el ezt a feladatot, tehát e tekintetben határőrön a határrendészt is érteni kell) számára annak érdekében, hogy felismerjék a védelemre szoruló személyeket, így a kiskorúakat is és sikeresen megelőzzék, hogy emberkereskedelem áldozataivá váljanak. (16.cikk)

A határellenőrzés során történő egységes jogalkalmazás érdekében az Európai Bizottság kiadta a „Határőrök Gyakorlati Kézikönyvét”,⁶⁶ amely ugyan nem jogilag kötelező dokumentum, hanem egy ajánlás, de a schengeni értékelő mechanizmusban az ellenőrök a Határőrök Gyakorlati Kézikönyvét az értékelés egyik alapvető referencia-dokumentumaként kezelik, emiatt kvázi kötelező erővel rendelkezik.

A Határőrök Gyakorlati Kézikönyve mondja ki például, hogy abban az esetben, „ha a kiskorút felnőtt kíséri, a határőrnek ellenőriznie kell, hogy a kiskorút kísérő személyek rendelkeznek-e szülői felügyelet joggal, különösen, ha a kiskorút csak egy felnőtt kíséri, és alapos a gyanúja annak, hogy a kiskorút jogellenesen vitték el a szülői felügyeleti jogot jogszerűen gyakorló személy felügyelete alól. Ez esetben a határőrnek minden szükséges intézkedést meg kell tennie annak érdekében, hogy mindenképpen megakadályozza a kiskorú jogellenes elvitelét.”

(3.7.2) Ezen követelménynek való megfelelés a projekt egyik alapköve, mely csak úgy biztosítható, ha az ellenőrzést végzők megfelelő ismeretekkel és eszközrendszerrel, támogatottsággal rendelkeznek. Márpedig jelenleg ez a fajta kompetencia EU-s szinten is hiányt szenved, amit az is alátámaszt, hogy – habár a kézikönyv a követelményt egyértelműen megfogalmazza – a tényleges szakmai ajánlásokat és legjobb gyakorlatokat tartalmazó „A külső határellenőrzésre, kiutasításra és visszafogadásra vonatkozó európai uniós schengeni katalógus”⁶⁷ az ilyen ügyekre semmilyen iránymutatást nem ad.

⁶⁶ C (2006) 5186

⁶⁷ 7864/09 COMIX 252

3.2.2. Útlevel-rendelet: A Tanács 2252/2004/EK rendelete a tagállamok által kiállított útlevelek és úti okmányok biztonsági jellemzőire és biometrikus elemeire vonatkozó előírásokról

A kiskorúak jogellenes külföldre vitele az esetek jelentős részében jár hamis, hamisított, más nevére szóló valódi úti okmányok vagy éppenséggel a kiskorú eredeti és érvényes úti okmányának felhasználásával. Az Útlevel-rendelet egy sor követelményt határozott meg az úti okmányok biztonsági jellemzői tekintetében, ami alapvetően csökkentette a kiskorúak veszélyeztetettségét e téren. Ellenben a rendeletnek a 444/2009/EK rendelettel történő módosítása új sebezhetőségeket hozott a rendszerbe. Elsősorban azzal, hogy a 6 év alatti kiskorúak számára eltörölte a biometrikus azonosítás egyik fontos elemét, az ujjlenyomat rögzítését arra hivatkozva, hogy ezen kor alatt még túlságosan fejletlen az ujjlenyomat ahhoz, hogy használatával biztosan azonosítani lehessen. Nem határozott meg viszont olyan más biometriát, például vénalenyomatot, íriszt vagy tenyérmentát, amely helyettesíthette volna az eltörölt ujjlenyomatvételt (preambulum (7) bekezdés).

A másik problémás rendelkezés az egyedi úti okmány kötelező bevezetése, korhatárra tekintet nélkül, ami tulajdonképpen kiemelte a kiskorúakat a szüleik útleveleiből és önálló útlevelet adott nekik (1. cikk). A helyzet problémáját a rendelet szövegének megfogalmazói is érzékelték, ezért előírták, hogy a Bizottságnak meg kell vizsgálnia, hogy szükség van-e intézkedésekre a tagállamok külső határait átlépő gyermekek védelmére vonatkozó szabályokkal kapcsolatos közös megközelítés érdekében. A Bizottság vizsgálata nem eredményezett komoly eredményt. Így tehát lehetővé vált a szülők nélkül, saját útlevelel külföldre vinni a kiskorút, akár a szülők beleegyezése nélkül is, amennyiben az úti okmányt már megszerezték.

Valószínűsíthető, hogy a jogalkotó akkor követett el hibát, amikor nem vizsgálta felül az adattartalom ICAO 9303 ajánlás szerinti felépítését és tartalmát a kiskorúak részére kiállítandó egyedi úti okmányra vonatkozóan. Az ICAO ajánlás abban az időben született, amikor viszonylag kevés gyermek vette igénybe a nemzetközi polgári repülést és ők is általában a szüleikkel utaztak. Napjainkban szükség lenne arra, hogy a kiskorú részére kiállított úti okmány könnyen észrevehető módon különbözzön a felnőtt útleveletől, az adathordozón vagy más, pl. beragasztott biztonsági matrica módszerével tartalmazza a szülői felügyelet gyakorlására jogosult személyek adatait, továbbá a beépített chipen tartalmazzon megfelelő, azonosításra alkalmas biometriát, valamint a személyes adatokat, beleértve a szülői felügyeletet gyakorló személyek adatait és elérhetőségét.

3.2.3. SIS II rendelet: az Európai Parlament és a Tanács 1987/2006/EK rendelete a Schengeni Információs Rendszer második generációjának (SIS II) létrehozásáról, működtetéséről és használatáról

A Schengeni Információs Rendszer második generációja (SIS II) egy valamennyi tagállam által elérhető információs rendszer, amely figyelmeztető jelzéseket (magyar szakzsargonban: körözéseket) tartalmaz személyekkel és tárgyakkal kapcsolatban.

A SIS II rendelet megteremti a figyelmeztetési eljárások (körözések) tekintetében a SIS II alkalmazásához szükséges jogalapot. Ezt több végrehajtó rendelkezés egészíti ki, a jelen tanulmány szempontjából két különösen fontos jogforrást kell kiemelni.

Az első a 2007/533/IB tanácsi határozat, amely lehetővé teszi, hogy eltűnt személy, különösen kiskorú esetében olyan jelzést (körözést) helyezzenek el a rendszerben, amely az eltűnt személy felbukkanása esetén annak védelembe vételéről rendelkezik, ide tehát lehet rögzíteni az eltűnt kiskorúak adatait, ha rendelkezésre áll, ujjlenyomatát és további kiegészítő adatokat (pl. mikor, milyen körülmények között tűnt el). Továbbá szintén lehetővé teszi európai elfogatóparancs vagy kiadatási körözésre irányuló jelzés elhelyezését, illetve bünfelderítési célból rejtett és célzott ellenőrzések kérését adott személyekkel szemben. Utóbbi jelzések a kiskorú jogellenes külföldre vitelében elkövetőként, közreműködőként vagy más módon részt vevő személyek elfogására, az áldozatok azonosítására és megmentésére, valamint hasonló cselekmények, bünszervezetek vagy bünszövetségek felderítésére.

A másik a 2016/1209 EU bizottsági végrehajtási határozattal módosított 2013/115/EU bizottsági végrehajtási határozat, amely a SIS II hatékony működése érdekében a tagállamok részére lehetővé teszi, hogy kiegészítő információkat cseréljenek a figyelmeztető jelzésekkel kapcsolatban a kijelölt Nemzeti Kiegészítő Információigénylő (angol nevének rövidítéséből SIRENE-nek nevezett) irodákon keresztül és tartalmazza a SIRENE irodák kézikönyvét, leírva, hogyan kell eljárni a figyelmeztető jelzések rögzítését, kezelését és a kiegészítő információk biztosítását érintő feladatokban. Például itt szerepel, hogy kiskorú esetén melyek azok a kiegészítő információk, amelyeket kötelező rögzíteni vagy mikor lehet visszavonni egy eltűnt kiskorúval kapcsolatos jelzést. Szintén ezek az irodák gyűjtik a saját államukra vonatkozóan a találatok listáját és értesítik az esetleg érintett másik tagállamokat, annak SIRENE irodáján keresztül.

3.2.4. FRONTEX-rendelet: az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/1624 rendelete az Európai Határ- és Partí Őrségről [...]

A FRONTEX egy uniós ügynökség. 2005-ben jött létre a korábbi, ideiglenes határigazgatási együttműködési központok összevonásával, mint egy olyan ügynökség, amelynek feladata a tagállamok határigazgatási együttműködésének és határrendészet képzéseinek koordinálása, támogatása. Már az ideiglenes együttműködési központok létrehozásánál deklarált cél volt, hogy majdan egy egységes uniós határőrség jöjjön létre, de az EU integráció mélyítésének megíúsulásával ez a folyamat is megfeneklett. A menekültügyi válsághelyzet végül arra sarkalta az uniót, hogy egy új rendelettel a FRONTEX mandátumát kiterjessze és legalább jelképes mértékben, de megalapítsa a közös európai határőrséget. A hatályos FRONTEX-rendeletnek három lényeges szabályozási területe van, amely kapcsolódik a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozásához.

Legfontosabb, hogy előírja: a tagállamok által rendelkezésre bocsátott európai határ- és partvédelmi illetve migrációkezelést támogató csapatok állományában lennie kell a témával kapcsolatban (gyermekvédelem, gyermekkereskedelem áldozatainak felismerése stb.) különleges felkészítésben részesített határőrnek (ide értve a határrendészeti feladatot ellátó rendőrt és a határrendészt is). Magyarországon ez a képzés jelen projekt keretein belül kerül kifejlesztésre és az egyik fő eredmény éppen 240 fő ilyen különleges képzésben részesítése lesz. (36. cikk)

A második szabályozási terület ezzel kapcsolatban a műveletek végrehajtására vonatkozik. A műveleti tervben szerepelnie kell a kiskorúak védelmére szolgáló valamennyi művelet során biztosítani kell, hogy mindig legyen szolgálatban olyan szolgálati személy, aki a fent említett különleges szakértelemmel rendelkezik. (29-31. cikk)

Végül - mint közvetlenül alkalmazandó uniós rendelet – előírja a Gyermekvédelmi Egyezmény és a Charta által tartalmazott, gyermeket megillető jogok tiszteletben tartását, különös tekintettel a védelemre, illetve azt, hogy valamennyi tevékenység során a gyermek mindenképp felett álló érdekét szem előtt kell tartani. (35. cikk)

Ugyan a gyermek fogalmát – tizennyolcadik életévét be nem töltött személyként – a FRONTEX-rendelet is definiálja preambulumban, de a preambulumban nem tekinthető jogszabályi rendelkezésnek, pusztán az értelmezést és az alkalmazást segíti, másrészt az EU-nak nincs hatásköre felülről sem a tagállami családjogot, sem a harmadik országbeli állampolgárok személyes jogát, ami a nemzetközi magánjogi egyezmény alapján őket megilleti.

3.2.5. Europol-rendelet: az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/794 rendelete a Bűnüldözési Együttműködés Európai Unió Ügynökségéről (Europol), [...]

A Bűnüldözési Együttműködés Európai Unió Ügynöksége (Europol) az Unió bűnüldöző hatóságai közötti együttműködés elősegítése céljából jött létre a korábbi, nemzetközi szervezetként működő Europol jogutódjaként. „Támogatja és megerősíti a tagállamok illetékes hatóságainak fellépését és kölcsönös együttműködésüket a két vagy több tagállamot érintő súlyos bűncselekmények, a terrorizmus és valamint az uniós politikák alkalmazási körébe tartozó közös érdekeket sértő [...] bűncselekményformák megelőzése és az azok elleni küzdelem terén.” (3. cikk (1) bekezdés) A kiskorúak jogellenes külföldre viteléhez történő kapcsolódási pont azoknak a bűncselekményeknek az üldözésére adott mandátum, amelyek gyakran foglalják magukba kiskorú jogellenes külföldre vitelét, így különösen:

- embercsempészés;
- emberkereskedelem;
- emberi szervek és szövetek tiltott kereskedelme;
- emberrablás, személyi szabadság megsértése és túszejtés;
- szexuális zaklatás és szexuális kizsákmányolás, ideértve a gyermekek zaklatását ábrázoló anyagokat és a gyermekkel való, szexuális célú kapcsolatfelvételt is.

Az Europol fenti bűncselekmények elleni fellépéséről, eszközeiről és módszereiről a projektben belül külön tanulmány készül, amely a nyilvánosság számára lehetséges mértékig mutatja be az ügynökség munkáját. A projekt keretében kidolgozott tananyag révén a képzésben részt vevő rendőrök további lényeges információkat kapnak az Europol által nyújtott lehetőségekről, a szervezet munkájáról.

3.2.6. Brüsszel IIa rendelet: A 2201/2003/EK rendelet a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról [...]

A Brüsszel IIa rendelet egységes szabályozást teremt a tagállamokon belül a kiskorúak jogellenes külföldre vitelével kapcsolatos ügyek polgári jogi (családjogi) dimenziójában a bírói joghatóság megállapítására. Ezen ügyek közül a jelen tanulmány szempontjából a legfontosabb a felügyeleti jog, amely magába foglalja a gyermek tartózkodási helyének meghatározását. (2. cikk 9. pont). A Hágai Egyezményhez hasonlóan szintén definiálja a jogellenes elvitelt és visszatartást is:

„Jogellenes elvitel vagy visszatartás egy gyermek elvitele vagy visszatartása, amennyiben az sérti a határozat vagy jogszabály hatálya alapján, illetve azon tagállam joga szerint jogilag kötelező megállapodás útján szerzett felügyeleti jogokat, ahol a gyermek közvetlenül az elvitel vagy visszatartás előtt szokásos tartózkodási hellyel rendelkezett és feltéve, hogy az elvitel vagy visszatartás időpontjában a felügyeleti jogokat közösen vagy önállóan ténylegesen gyakorolták, vagy gyakorolták volna, ha az elvitelre vagy visszatartásra nem kerül sor.” (2. cikk 11. pont)

Nyilvánvalóan a Brüsszel IIa rendelet is a polgári jogi irányból közelítette meg a kérdést nem pedig a határok és a mélységben szükséges ellenőrzések szempontjából. Határrendészeti szemszögből, jelen képzés tekintetében például a jogellenes visszatartásnak nincs relevanciája, kivéve azt az életszerűtlen esetet, amikor a határátlépéskor a gyermekkel utazó, azt még jogszerűen külföldre vivő személy őszintén közli a határőrrel, hogy márpedig ő nem hozza vissza a gyermeket. Minden más esetben még akkor sem intézkedhet a határőr, ha a másik szülő bejelentés révén valószínűsíti, hogy ez az eset forog fenn, hiszen amíg nincs alapos oka rá, nem korlátozhatja a személyes szabadságot. Továbbá a jelen tanulmány által használt jogellenesség definíció kiegészül azon eset jogellenesként kezelésével, amikor a szülői felügyeletet gyakorló szülő a gyermek érdekeivel ellentétes célból (pl. gyermekprostitúció) viszi külföldre gyermekét vagy az államhatárt gyermekével együtt jogellenesen kíséri meg átlépni.

A joghatóság eldöntésénél alapvető kapcsoló elv a szokásos tartózkodás helye, esetünkben a gyermek szokásos tartózkodási helye, három speciális szabállyal kiegészítve:

1. Fennmaradó joghatóság: A gyermeknek a szokásos tartózkodási helye azért változott meg, mert jogellenesen elvitték vagy visszatartották, a bíróság joghatósága fennmarad mindaddig amíg a visszavitelt végre nem hajtják vagy az ügyvel érintett szereplők (szülők, intézmények) el nem fogadják a tartózkodási hely megváltozását. (10. cikk)
2. Jelenlét szerinti joghatóság: Ha a gyermek szokásos tartózkodási helye nem állapítható meg, vagy a szülői felügyeletet gyakorló szülők nem fogadják el a házasság felbontásának, különválásnak vagy házasság érvénytelenítésének ügyében eljáró állam bíróságának joghatóságát a szülői felügyelettel kapcsolatban (12. cikk), azon tagállam bíróságának lesz joghatósága, ahová gyermeket szoros kapcsolat fűzi (pl. oda jár iskolába, ott lakik nagyszülőknél), ilyen tagállam hiányában pedig annak a tagállamnak, ahol a gyermek jelen van. (13. cikk) A jelenlét alapján történő joghatóságot kell alkalmazni a menekült gyermekekre is.

3. Védelem elsőbbsége: a bíróságok a tagállam joga szerint alkalmazható ideiglenes intézkedéseket – a védelmi intézkedéseket is bele értve – hozhatnak a területükön található személyek vagy vagyontárgyak tekintetében, akkor is, ha a Brüsszel IIa rendelet szerint más tagállam bírósága rendelkezik joghatósággal az ügy érdekében. (20. cikk)

Ezen szabályok ismerete azért lényeges, mert nem mindig egyértelmű, hogy a határátlépéskor esetlegesen felmutatott bírósági határozat joghatósággal rendelkező bíróságtól származik. A két kapcsolódó európai bírósági ítélet a fejezet végén kerül ismertetésre. Abban az esetben viszont, amikor a joghatóság megállapítható (alapesetben általában az), akkor a rendelet értelmében a joghatósággal bíró tagállam bírósága által hozott határozatot az összes tagállamban el kell ismerni. (21. cikk) Ez alól kivételt csak az jelent, ha a határozat a közrendet sértené, a gyermek vagy a szülők egyikének meghallgatása nélkül született és ezt valaki a hatóság előtt állítja, illetve, ha az eljárás az alperes értesítése nélkül zajlott le. (22. cikk) Például, ha a gyermeket kísérő szülő be tudja mutatni azt a határozatot (ítéletet), amellyel ő vált a szülői felügyeleti jog egyedüli gyakorlójává, a másik szülő hiába hivatkozik arra, hogy volt házastársa gyermekével véglegesen egy másik államban akar letelepedni. Gyakorlati problémák azonban itt is nehezítik az elismerést, elsősorban az, hogy minden tagállam bírósága a saját nyelvén kiadmányozza.

Szintén fontos ismerni a védelem elsőbbsége által nyújtott lehetőséget is, mert ennek segítségével akadályozható meg olyan kiskorú jogellenes külföldre vitele, aki felett a magyar állam egyébként nem rendelkezne joghatósággal.

Az egyes ügyek minél hatékonyabb intézése érdekében a tagállamok az Európai Igazságügyi Hálózatot veszik igénybe, illetve kijelölnek egy, az adott tagállamban felelős hatóságot, mint központi hatóságot. Magyarországon ez az Emberi Erőforrások Minisztériuma, azon belül pedig a felelős szervezeti elem a Gyermekvédelmi és Gyámügyi Főosztály.

3.2.7. Dublin III rendelet: Az Európai Parlament és a Tanács 604/2013/EU rendelete egy harmadik országbeli állampolgár vagy egy hontalan személy által a tagállamok egyikében benyújtott nemzetközi védelem iránti kérelem megvizsgálásáért felelős tagállam meghatározására vonatkozó feltételek és eljárási szabályok megállapításáról

A rendelet legkorábbi jogelődjé a dublini egyezmény, amelyet 1990. június 15-én írtak alá, és 1997. szeptember 1-jén lépett hatályba az első 12 aláíró államban. Az egyezmény fő célja

annak megakadályozása volt, hogy egy kérelmező több tagállamban is benyújtson kérelmet (forum shopping). A dublini egyezményt felváltó, immár rendeleti formát öltő előírásrendszer 2003-ban fogadták el, és attól fogva a rendeletet Dublin II-ként, az azt megelőző egyezményt Dublin I-ként emlegették. Az Európai Bizottság 2008-ban kezdeményezte a Dublin II módosítását, ami 2013-ban történt meg, és a módosított változat a Dublin III. A kiskorúak jogellenes külföldre vitelével kapcsolatban két lényeges szabályt tartalmaz.

Egyrészt uniós rendeletként minden tagállamban kötelezően alkalmazandó jelleggel megállapítja a kiskorú fogalmát: kiskorú a 18. életévét be nem töltött harmadik országbeli állampolgár vagy hontalan személy. Azokban a menekültügyi eljárásokban tehát, ahol a Dublin III rendeletet alkalmazni kell, a 18. életévét be nem töltött harmadik országbeli állampolgárt vagy hontalan személyt nem illeti meg a házasság révén szerzett nagykorúság. (2. cikk j) pont) A 8. cikkben pedig használja a „házas kiskorú” fogalmát, ami ugyebár ellentétes a magyar szabályozással, mert a magyar jog értelmében valaki vagy házas vagy kiskorú.

Másrészt pedig a gyermek mindenek felett álló érdekének szem előtt tartásának keretében előírja a tagállamoknak, hogy alkalmazzanak kellő biztonsági megfontolásokat, különösen, ha fennáll a veszélye annak, hogy a gyermek gyermekkereskedelem áldozatává válik. (6. cikk) Ez utóbbi intézkedés dedikáltan a menekültügyi eljárás alatt álló kiskorúak védelmét szolgálja, többek között a jogellenes külföldre vitellel szemben is. Problémát jelent ugyanakkor, hogy a Dublin III rendelet nem határozza meg a gyermek fogalmát, ellenben használja a kiskorú gyermek kifejezést, ami kétséges, hogy gyermek fogalma alatt a magyar jog szerinti gyermeket érti vagy a vér szerinti vagy örökbe fogadott leszármazottat.

Némiképp tisztázza a helyzetet azon, több cikkből kiolvasható megközelítés, hogy a menedékkérő személy származási országa szerinti személyes joga a személy jogállására nem alkalmazható, hiszen éppen azért kér menedéket máshol, mert származási országa nem biztonságos, annak védelmét nem tudja vagy nem akarja kérni. Ebből adódóan feltehető, hogy a származási ország jogrendje is hátrányos lehet számára (pl. kényszerházasság) és a Dublin III rendelet arra törekszik, hogy az uniós jog primátusára támaszkodva ezen a területen a nemzetközi kollíziós magánjogi szabályok alól kivételt tegyen és a menedékkérő személyes jogát kérelmének benyújtása és az illetékes tagállam megállapítása után az illetékes tagállam jogrendje szerint szabályozza, addig pedig rendeleti úton kvázi ideiglenes személyes jogot nyújtson részére. Ugyanakkor mivel preambulumban kimondja, hogy a tagállamokat a rájuk

érvényes, nemzetközi jogból adódó kötelezettségek továbbra is kötik, ezért a Dublin III. rendelet hiába rendelet, fogalmait mégis csak, mint kiegészítő szabályt érdemes alkalmazni azokon a területeken, ahol más nemzetközi jogi kötelezettség, például az Egyezmény, érvényben van. Például mivel az USA nem írta alá az Egyezményt, ha egy 19. éves Colorado-ból érkező menedékkérő jelentkezne Magyarországon, akkor őt nagykorúként kellene kezelni, függetlenül attól, hogy Colorado-ban a teljes nagykorúság csak 21. éves kortól számít.

3.3.Európai Bíróság-i Ítéletek

Az Európai Bíróság ítéletei azért szerepelnek a jogforrások között, mert az uniós jog értelmezése, illetve a nemzeti és uniós jog konfliktusa tekintetében a bíróság ítélete precedensnek minősül, ilyen tekintetben angolszász „case law” vonásokat mutat. Az alább bemutatott két per szülői felügyeleti joggal és a kiskorú jogellenes külföldre vitelével kapcsolatos.

3.3.1. C-656/13.

Az ítélet meghozatalára egy cseh bíróság előzetes döntéshozatal iránti kérelmére, gyermekek feletti felügyeletre vonatkozó jogvitában kerül sor, akik az anyjukkal Ausztriában laknak, míg apjuk a Cseh Köztársaságban él. A kérdések a Brüsszel IIa rendelet értelmezése körében merültek fel. Az Európai Bíróság ítéletében megállapította, hogy a rendelet a szülői felelősségre vonatkozó eljárásban akkor is lehetővé teszi a gyermek szokásos tartózkodási helyétől eltérő tagállam bírósága joghatóságának megalapozását, ha más kapcsolódó eljárás nincs folyamatban a választott bíróság előtt. Ez viszont nem jelenti azt, hogy az alperes a joghatóságot az ügy érdemi tárgyalása során, a benyújtandó első iratban nem vitathatja. Még az sem tekinthető a joghatóság elfogadásának, ha időközben az alperes később ugyanezen bíróság előtt egy másik eljárást indít. Ennek a döntésnek a hatóságok szempontjából egyrészt az ezen bíróság által kibocsátott határozatok (pl. jogellenesség, elhelyezés, visszavitel) végrehajthatósága szempontjából, másrészt a hatóság segítségét kérő szülő megfelelő tájékoztatása érdekében van jelentősége. Legfontosabb mégis annak megállapítása, hogy a bíróság joghatósága akkor is fennmarad, ha a gyermeket időközben akár jogszerűen akár jogellenesen külföldre viszik.

3.3.2. C-376/14.

Az ítélet meghozatalára az ír Legfelsőbb Bíróság (Supreme Court) előzetes döntéshozatal iránti kérelmére, gyermek jogellenes külföldre vitele és a Hágai Egyezmény és a Brüsszel II rendelet közös értelmezésének körében merült fel, az alábbi kérdésekben:

1. A gyermek feletti felügyelettel összefüggő franciaországi peres eljárások kizárják-e, hogy az ügy körülményei között a gyermek szokásos tartózkodási helye Írországban legyen?
2. Fennmarad-e az apa vagy a francia bíróságok gyermek feletti felügyeleti joga, ami jogellenessé teszi a gyermek Írországban történő visszatartását?
3. Vizsgálhatják-e az ír bíróságok a gyermek szokásos tartózkodási helyének kérdését olyan körülmények között, hogy a gyermek 2012 júliusa óta Írországban tartózkodik, amely időpontban az Írországba történt elvitele nem minősült a francia jog megsértésének?

Tulajdonképpen itt tehát a joghatóság fennmaradásának (lásd C-656/13. sz. ügyben hozott ítélet) és a jogellenesség megállapításának viszonyáról van szó, melyik eljárás előzi meg a másikat, ideiglenes intézkedésként elrendelhető-e a visszavitel, miközben az elhelyezésre és a szülői felügyeletre irányuló per még folyamatban van. Fontos kérdés még, hogy a joghatóság változhat-e, változik-e, ha a külföldre vitel először jogszerűen történik, majd a tartózkodás később jogellenessé válik. Az Európai Bíróság ítéletében megállapította, hogy abban az esetben, ha a gyermek elvitelére olyan, ideiglenesen végrehajtható bírósági határozatnak megfelelően került sor, amelyet később hatályon kívül helyezett egy, a gyermek tartózkodási helyéül a származási tagállamban élő szülő lakóhelyét kijelölő bírósági határozat, azon tagállam bíróságának, ahová a gyermeket vitték, a gyermek visszavitele iránti kérelem elbírálása során vizsgálnia kell az adott ügy konkrét tényállása valamennyi körülményének mérlegelése során, hogy a gyermek közvetlenül az állítólagos jogellenes visszatartást megelőzően még a származási tagállamban rendelkezett-e szokásos tartózkodási hellyel. E mérlegelés keretében tekintetbe kell venni azt a tény, hogy az elvitelt engedélyező bírósági határozat ideiglenesen végrehajtható volt, és hogy az ellen fellebbezést nyújtottak be.

Továbbá abban az esetben, ha a gyermek elvitelére olyan, ideiglenesen végrehajtható bírósági határozatnak megfelelően került sor, amelyet később hatályon kívül helyezett egy, a gyermek tartózkodási helyéül a származási tagállamban élő szülő lakóhelyét kijelölő bírósági határozat, a gyermek e tagállamba való visszavitelének megtagadása e második határozat meghozatalát követően jogellenes, és a Brüsszel IIa rendelet 11. cikkét kell alkalmazni, amennyiben megállapítást nyer, hogy a gyermek közvetlenül e visszatartást megelőzően még az említett tagállamban rendelkezett szokásos tartózkodási hellyel. Ha ellenben az nyer megállapítást,

hogy a gyermek ebben az időpontban már nem a származási tagállamban rendelkezett szokásos tartózkodási hellyel, az e rendelkezésre alapított visszavitel iránti kérelmet elutasító határozatot az ugyanezen rendelet III. fejezetében foglalt, valamely tagállamban hozott határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó szabályok alkalmazásának sérelme nélkül kell meghozni.

A kiskorú jogellenes külföldre vitelének kérdésében ezen bírósági ítélet tehát azt mondja ki, hogy egyrészt a joghatóság „feléledhet” akkor, ha korábban – a szokásos tartózkodási hely alapján - fennállt, másrészt a korábban jogszerű külföldre vitel később is jogellenessé válhat.

3.4. Magyar jogszabályok

A magyar jogszabályok ismertetése csak a közvetlenül kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozásával kapcsolatos jogszabályokra, valamint a rendőri tevékenységgel kapcsolatos országos szintű egyéb közjogi szervezetszabályzó eszközökre (ORFK utasítások) terjed ki, szabályozási területek szerinti bontásban.

3.4.1. Rtv. és Szolg. Szab.: 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről (Rtv.) és a 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség Szolgálati Szabályzatáról (Szolg. Szab.)

A rendőrségi törvény felhatalmazza a rendőröket, hogy elfogják és előállítsák azt a gyermeket, aki szülői felügyelet, gyámság, nevelőszülőnél vagy nevelőotthonban elhelyezés alól kivonja magát (megszökött) úgyszintén azt a gyermeket is, amelynek a felkutatását és előállítását átadás (visszavitel) miatt rendelték el (Rtv. 33. § (2) bekezdés d) pont). A magát felügyelet alól kivont gyermek előállításáról értesíteni kell a felette szülői felügyeletet gyakorlót, illetve, ha gyámhatósági hatáskörbe tartozó intézkedés szükséges, a gyámhatóságot (Szolg. Szab. 29. § (2) bekezdés). Nagyon sokáig jellemző volt egyébként, hogy a magukat kiskorúnak valló menedékkérők és határsértők egy-egy nevelőotthonba kerülve rövidesen megszöktek és folytatták útjukat Nyugat-Európa felé. Ezt a tendenciát a jogi határzár szigorítása szüntette meg (2017. évi XX: törvény).

Alapesetben előállító helyiségben -az idegenrendészeti eljárás alatt álló személy kivételével - tizennégy év alatti nem helyezhető el. „Ha az előállítás ideje alatt megállapítást nyer az, hogy az előállított személy kísérő nélküli kiskorú, az előállítást foganatosító rendőri szerv haladéktalanul gondoskodik gyermekvédelmi intézményben történő elhelyezéséről.” (Szolg.

Szab. 31. §) Itt lényeges, hogy abban az esetben is kísérő nélküli kiskorúról van szó, ha a határforgalom-ellenőrzésre más személy társaságában jelentkezik, de megállapításra kerül, hogy a kiskorú felett nem jogosult szülői felügyelet gyakorlására.

A kényszerítő eszközök általános szabályaihoz képest az Rtv. korlátozza a gyermekkorúval szemben alkalmazható kényszerítő eszközök körét, testi kényszer és a bilincs kivételével kényszerítő eszköz — a jogos védelem esetét kivéve — nem alkalmazható a gyermekkorúval szemben (Rtv. 61. § (2) bekezdés).

3.4.2. Büntető anyagi és eljárásjog: 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről és az 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

A Büntető Törvénykönyv nem tartalmaz nevesített tényállást a kiskorú jogellenes külföldre vitelének bűncselekménnyé nyilvánítására. Ugyanakkor számos olyan cselekményt rendel büntetni, amelynek elkövetése során eszközcselekmény vagy célcselekmény lehet kiskorú személy külföldre vitele, ami ezáltal jogellenessé minősül. A Btk-ban nevesített tényállások közül elsősorban az alábbiak elkövetésekor kerül sor a jelen tanulmány definíciója alapján kiskorúak jogellenes külföldre vitelére:

- Népiirtás elkövetése a csoporthoz tartozó gyermekek más csoportba elhurcolásával (142. § (1) bekezdés e) pont);
- Emberiesség elleni bűncselekmény elkövetése, ha az elkövetési magatartások kiskorúak külföldre vitelét is magába foglalják (143. §);
- Apartheid, ha az elkövetési magatartások kiskorúak külföldre vitelét is magába foglalják (144. §);
- Tiltott toborzás, amennyiben gyermekkatónák toborzására és külföldre vitelére irányul (146. §)
- Emberrablás, ha a sértett kiskorú és külföldre viszik. (190 §);
- Emberkereskedelem, ha a szállítás során külföldre vitel történik (192. §);
- Kényszermunka, ha a kiskorú sértettet munkavégzésre külföldre viszik (193. §);
- Személyi szabadság megsértése, ha azt kiskorú sérelmére követik el és az elkövetés során a sértettet külföldre viszik (194. §);
- Embercsempészség, ha a csempészett személy kiskorú (353. §);
- Szexuális visszaélés, ha annak során a sértettet külföldre viszik (198. §);
- Kerítés, ha a megszerzés a kiskorú sértett külföldre vitelével valósul meg (200. §)

- Gyermekprostitúció kihasználása, ha a gyermekprostituáltat a prostitúció céljából külföldre viszik (203. §);
- Gyermekpornográfia, ha a felvétel elkészítése céljából a gyermeket külföldre viszik (204. §);
- Kiskorú veszélyeztetése, ha olyan cselekménnyel hajtják végre, amely külföldre vitellel jár, például a gyermekkel háborús zónába utaznak (208. §);
- Gyermekmunka, ha azt a kiskorúnak munkavégzés céljából történő külföldre vitelével követik el (209. §);
- Kiskorúval való kapcsolattartás akadályozása, ha az akadályozás fenntartása érdekében a kiskorút külföldre viszik. (210. §);
- Kiskorú elhelyezésének megváltoztatása, ha az elvitel során a kiskorút külföldre viszik (211. §);
- Családi jogállás megsértése, ha annak részeként a kiskorút külföldre viszik (pl. jogellenesen külföldre örökbe adják) (213. §);
- A bírósági végrehajtás akadályozása, ha a kiskorúval összefüggő, végrehajtandó bírói határozat megakadályozása céljából a kiskorút külföldre viszik (288. §);
- Közokirat-hamisítás, ha a hamis, hamisított vagy más nevére szóló közokiratot a kiskorú külföldre viteléhez használják fel (pl. úti okmányt, közokiratba foglalt szülői meghatalmazást, születési anyakönyvi kivonatot, házassági anyakönyvi kivonatot, bírósági határozatot) (342. §);
- Hamis magánokirat felhasználása, ha azt a kiskorú külföldre viteléhez használják fel (például teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalt szülői meghatalmazás hamisítása) (345. §);
- Okirattal visszaélés, ha azt a kiskorú külföldre viteléhez használják fel (például a kiskorú útlevelének megszerzése a szülői felügyeletre jogosulttól) (346. §).

Fontos felhívni a figyelmet arra, hogy ilyen bűncselekményeknek az észlelése esetén, ha a feltételezett sértett kiskorú, vagy valószínűsíthetőleg kiskorú, a büntetőeljárást (a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény alapján) soron kívül kell lefolytatni, a nyomozati- és kényszer-cselekmények során, valamint a bizonyítás lefolytatásakor a kiskorúra vonatkozó speciális szabályokat be kell tartani. Minden esetben vizsgálni kell a távoltartás szükségességét.

3.4.3. SIS II tv. és SIS II vhr: 2012. évi CLXXXI. törvény a Schengeni Információs Rendszer második generációja keretében történő információcseréről [...] és a 15/2013. (I. 28.) Korm. rendelet a Schengeni Információs Rendszer második generációja keretében történő információcsere részletes szabályairól [...]

A kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása érdekében a SIS II. vhr. előírja, hogy az eltűnt kiskorú megtalálása és védelem alá helyezése esetén a jelzéskezelőnek ezt haladéktalanul jeleznie kell a nemzeti központ felé, amely továbbítja a jelzést az európai központnak. (19. §) Ezzel biztosítják azt, hogy a kiskorú felett szülői felügyeletet gyakorló személy vagy szervezet (gyámhivatal) minél hamarabb értesítésre kerüljön. Egyébként a törvény és a végrehajtási rendelet alapvetően technikai, üzemeltetési szabályokat tartalmaz, tekintettel arra, hogy a SIS II. működését uniós rendelet szabályozza, amely közvetlenül hatályos.

3.4.4. Szabs tv. és Szabs r.: 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről és 22/2012. BM rendelet a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény végrehajtásával kapcsolatos rendelkezésekről [...]

A szabálysértésekről szóló törvény a szabálysértések büntetni rendelésének rendszeréből adódóan nem tartalmaz minden egyes szabálysértést, azonban azokat, amelyek kiskorú jogellenes külföldre vitelével összefügghetnek, nagy valószínűséggel kivétel nélkül nevesíti, ezek az alábbiak:

- Távoztartó határozat szabályainak megszegése, amennyiben a távoztartást kiskorú jogellenes külföldre viteléhez kapcsolódó bűncselekmény vagy szabálysértés miatt rendelték el, ekkor is elsősorban a már egyszer megkísérelt cselekmény megelőzése a cél (168. §) Mégis, ez fontos eszköznek tekinthető a rendőrség eszköztárában.
- Kötelező tartózkodás szabályainak megszegése, abban az esetben, ha a harmadik országbeli felnőtt állampolgárok gyermekeiket is magukkal vitték, ugyanis amikor a kijelölt tartózkodási helyet elhagyták, akkor jó eséllyel vélelmezhető, hogy megpróbálnak a kiskorúakkal együtt a belső határon átjutni (168/A. §).

- Tiltott határátlépés, útiokmánnyal kapcsolatos szabálysértés, ha az elkövetés részeként kiskorú személy az államhatárt átlépte (204. §), ugyanis a szabálysértés kísérletét a törvény nem rendeli büntetni.
- Az óvodai nevelésben való részvételi kötelezettség és a tankötelezettség megszegése, ha a kiskorú oktatás alól kivonása külföldre vitelével történik (247. §), ez közvetlenül összefügg a tanítási napon a tanítási órától vagy az iskola által szervezett foglalkozástól engedély nélkül távolmaradó, vagy onnan engedély nélkül eltávozó 14. életévét be nem töltött tanulóval szemben foganatosítandó rendőri intézkedéssel, együttes alkalmazása a gyermek jogainak és érdekeinek sérelmét hivatott megelőzni.

3.4.5. Útl. tv. és Útl. r.: 1998. évi XII. törvény a külföldre utazásról és a 101/1998. (V. 22.) Korm. rendelet a külföldre utazásról szóló [...] törvény végrehajtásáról

A külföldre utazásról szóló jogszabályok külön rendelkezéseket tartalmaznak a kiskorúakra vonatkozóan, melyek adminisztratív eszközökkel igyekeznek akadályozni a kiskorúak jogellenes külföldre vitelét.

Az első ilyen rendelkezés, hogy a kiskorú részére akkor lehet úti okmányt kiállítani, ha a felette szülői felügyeleti joggal rendelkező személyek írásos hozzájáruló nyilatkozatot tesznek. A hozzájáruló nyilatkozatot pótolhatja az érintett szülő felügyeleti jogának megszűnése illetőleg szünetelését igazoló okirat (Útl. r. 17. § (3) bekezdés). Ez alól kivételt képez az ideiglenes útlevel, mivel az elveszett, megrongálódott vagy megsemmisült okmányt pótol.

A kiskorú részére kiállított úti okmányt – ami egyébként a magyar állam tulajdona – a szülői felügyeleti jog megszűnése esetén 15 napon belül le kell adni az útlevelhatóságnál vagy át kell adni a szülői felügyeleti jog gyakorlására jogosult személynek (Útl. tv. 5. § (4) bekezdés).

A kiskorú úti okmányát visszavonják, ha a visszavonást bármelyik, a kiskorú szülői felügyeleti jogosultsággal rendelkező személy kéri, mert az úti okmányhoz adott hozzájárulását visszavonta vagy azt részére a másik szülő, akinek az előző szabály alapján át kellett volna adnia, nem adta át.

3.4.6. Ptk.: 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

A polgári jog szabályozza a személyes jogot és a családi jogot is, ebből adódóan kulcsszerepet játszik a fogalmi háttér megteremtésében és a minősítéshez szükséges jogi tények

rögzítésében. A Polgári Törvénykönyv tartalmazza a kiskorú fogalmát, a házasság révén történő nagykorúvá válást és annak elvesztésének lehetőségeit, a kiskorú cselekvőképességének szintjeit.

Cselekvőképtelennek nyilvánítja a tizennégy év alatti kiskorút és korlátozottan cselekvőképesnek a tizennégy és tizennyolc év közötti kiskorút. (Ptk. IV/2:10-18.§)

Megállapítja, hogy a kiskorú érvényesen csak a gyámhatóság engedélyével, tizenhatodik életévének betöltése után köthet házasságot, ez alól kivétel, ha érvénytelen házasságot kötött, de nagykorúvá válása óta hat hónap eltelt úgy, hogy nem kérte saját házassága érvénytelenítését (Ptk. 4:9.§).

Lehetővé teszi, hogy gyermeket külföldre adjanak örökbe, de csak akkor, ha a belföldi örökbefogadásra tett intézkedések nem vezettek eredményre (Ptk. 4:129.§).

Szintén a Ptk. alapítja és szabályozza a szülői felügyelet intézményét, ebben a törvényben szerepel, hogy a szülői felügyeleti joggal rendelkező szülő dönthet a gyermek tartózkodási helyéről (Ptk. 4:146. § (2) bekezdés). Általában ez a gyermek mindkét szülőjét jelenti, akik a döntéseket közösen hozzák a felügyelet tárgyában is, attól függetlenül, hogy fennáll-e köztük házassági kötelék, élettársi viszony vagy teljesen különálló életet élnek. Ebből kiindulva teszi kötelezővé az Útl. r., hogy a gyermek úti okmányához valamennyi szülői felügyeleti jogot gyakorló szülő írásbeli hozzájárulása szükséges. A szülő felügyeleti jogának gyakorlását a bíróság vagy más hatóság törvényben meghatározott, kivételesen indokolt esetben, olyan mértékben korlátozhatja vagy vonhatja el, amely a gyermek érdekének biztosításához szükséges, pusztán a házasság felbontása tehát nem jelenti automatikusan a szülői felügyeleti jog korlátozásának szükségességét vagy lehetőségét (Ptk 4:149.§). A szülői felügyeleti jog a gyermek tartózkodási helyének kijelölése szempontjából fontos aspektusai:

- A szülő követelheti a gyermek kiadását attól, aki a gyermeket jogtalanul tartja magánál, tehát nem rendelkezik a gyermek felett szülői felügyeleti joggal, vagy rendelkezik ugyan, de a szülői felügyeleti jogának gyakorlása a gyermek érdekeivel ellentétes vagy azokat rosszhiszeműen, a másik fél részére a felügyeleti jog gyakorlását ellehetetlenítő módon gyakorolja (Ptk. 4: 152. § (3) bekezdés). A szakmai tapasztalatok alapján a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének ez a leggyakoribb esete, amikor egy-egy házasság vagy élettársi kapcsolat megromlása után valamelyik fél külföldön kezd új életet és magával viszi a közös gyermeket, a másik, szülői felügyeleti jog gyakorlására jogosult szülő tudta vagy beleegyezése nélkül.

- Egyébiránt, ha mindkét szülő beleegyezik, akkor a gyermek önállóan vagy egyik szülőjével tartózkodhat huzamosabb ideig külföldön, például tanulmányok folytatása céljából (Ptk. 4:152. § (5) bekezdés).
- Sőt, a gyermek akár a letelepedés céljából is külföldre távozhat, ha a szülői felügyeleti jogot gyakorló szülők ezt engedélyezik (Ptk. 4:152. § (6) bekezdés).
- Ezzel szemben ugyan a tizenhatodik életévét betöltött gyermek – a gyámhatóság engedélyével – a szülőkkel közös lakóhelyét a szülők beleegyezése nélkül is elhagyhatja, de a szülői felügyeleti jog ezzel nem szűnik meg, ebből ered, hogy tartósan külföldre továbbra is csak szülői engedéllyel mehet (Ptk. 4:152. § (4) bekezdés).

Amikor a szülői felügyeletet közösen gyakorló szülők egy egyedi kérdésben nem tudnak megállapodni, akkor a lelkiismereti és a vallásszabadság körébe tartozó kérdések kivételével a gyámhatóság dönt. Ebből ered az a szabály is, hogy gyámhatóság az úti okmány kiadásához történő szülői hozzájárulást határozattal pótolhatja. Abban az esetben, ha a szülők már nem élnek együtt, megállapodhatnak a szülői felügyeleti jog gyakorlásának egyes kérdéseiben, melyet bíróság ítéletben hagy jóvá. Ennek hiányában a bíróság dönti el, hogy a szülők közül a szülői felügyeleti jogot melyik szülő gyakorolhatja.

Szintén a bíróság dönt a gyermek gyámság alá helyezéséről: „Ha a szülői felügyeletnek a szülők által történő gyakorlása a gyermek érdekét veszélyezteti, a bíróság a gyermeket másnál is elhelyezheti, feltéve, hogy ez a személy a nála történő elhelyezést maga is kéri. Ebben az esetben ezt a személyt gyámul kell kirendelni, és a szülő felügyeleti joga szünetel.”

Ilyenkor a bíróság a gyermeket elsősorban olyan személynél helyezi el, aki a gyermek gondozásában, nevelésében, a gyermek érdekeinek megfelelően már korábban részt vett, ez a személy legtöbbször valamelyik nagyszülő. Ez azért releváns, mert ebben az esetben a külföldre utazással kapcsolatos szülői felügyeleti jogosítványok is a harmadik személyre (nagyszülőre, közeli rokonra) szállnak.

3.4.7. Gyvt. és Gyvr.: 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

A Gyvt-ben alapvetően a belföldön történő gyermekvédelem és annak rendszere található. Ennek ellenére néhány nagyon lényeges szabályt tartalmaz a jelen tanulmány szempontjából fontos kérdésekben.

Hatálya a magyar gyermekek mellett kiterjed – a menekültügyi válsághelyzet alatt menekültkérelmet benyújtott tizennégy és tizennyolc év közötti kiskorúak kivételével – a menekült kiskorúakra, nemzetközi szerződés eltérő rendelkezése hiányában a Magyarországon letelepedett, bevándorolt, valamint itt tartózkodó harmadik országbeli és hontalan kiskorúakra, az itt lakcímmel rendelkező uniós polgár kiskorúakra (a szoros kapcsolat elve alapján) valamint a védelmi elv alapján a Magyarországon jelen lévő, ideiglenes intézkedés alá vont kiskorúra. (Gyvt. 4. § (1) bekezdés)

A törvény hatálya a külföldön lévő magyar kiskorúakra is kiterjed, amennyiben nemzetközi szerződés szerint a személyes joguk az irányadó.

Itt került kodifikálásra a felhatalmazás a jogellenesen külföldre vitt kiskorúak hazahozatalához szükséges adatok külföldi hatóságokkal, bíróságokkal való közlésére (Gyvt. 136. § (2) bekezdés c) pont).

Az ideiglenes elhelyezés szabályai kulcsfontosságúak akkor, amikor határforgalom-ellenőrzésnél felfedésre kerül a jogellenes külföldre vitel szándéka és azt a hatóság megakadályozza. Ugyanis ezt követően, hacsak a szülői felügyeletet gyakorló szülők egyike rövid időn belül nem tud a helyszínre érkezni, vagy alapos a gyanú, hogy a szülő maga is közreműködött a gyermek érdekeinek veszélyeztetésében (például eladta vagy tartozás fejében szolgálatba adta), akkor az eljáró hatóságnak, például a határrendészeti kirendeltségnek intézkednie kell az ideiglenes elhelyezésre. „Az ideiglenes hatályú elhelyezéstől kezdődően a szülő gondozási, nevelési joga szünetel.” (Gyvt. 72. § (4) bekezdés)

Ezt egy fellebbezésre tekintet nélkül végrehajtható határozatával teszi meg, amiben ideiglenesen:

- a nevelésére alkalmas, azt vállaló különélő szülőnél, más hozzátartozónál, illetve személynél, vagy ha erre nincs lehetőség,
- tizenkettedik életévét be nem töltött gyermek esetén minden esetben a legközelebbi ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek ellátását is biztosító nevelőszülőnél helyezi el, kivéve, ha egészségi vagy személyiségállapota, ön- és közveszélyes magatartása ezt nem teszi lehetővé vagy más okból szükséges az intézményes elhelyezés biztosítása,
- tizenkettedik életévét betöltött gyermek esetén vagy ha azt a gyermek egészségi vagy személyiségállapota, ön- és közveszélyes magatartása indokolja vagy ha más okból szükséges az intézményes elhelyezés biztosítása – az ideiglenes hatályú elhelyezés

biztosítására is kijelölt – gyermekotthonban, gyermekotthon speciális csoportjában, speciális lakásotthonban, fogyatékosok vagy pszichiátriai betegek otthonában helyezi el. (Gyvt. 72. §)

Erről haladéktalanul értesíti a gyámhatóságot vagy külföldi állampolgárságú gyermek esetében – ide nem értve a menekültkérelmet benyújtott kiskorút – a Kormány által kijelölt gyámhatóságot.

A gyermeket az ideiglenes gondozási helyre ebben az esetben határrendészeti kirendeltségnek kell elszállítania.

Előírja, hogy Magyarországon ideiglenes védelembe vett külföldi kiskorú esetén – ha a kiskorút nem ők maguk vették védelembe - haladéktalanul értesíteni kell a területileg illetékes rendőrkapitányságot, hogy működjenek közre a gyermek elhelyezésének rendezésében (például hajtsanak végre SIS II lekérdezést, hátha szerepel eltűnt személyként).

3.4.8. 24/2015. (X. 15.) ORFK utasítás a Határforgalom Ellenőrzési Szabályzatról

Az egyéb közjogi szervezetszabályozó eszközök közé tartozó norma az egyes átkelőhelytípusokra és utaskategóriákra vonatkozóan részletes technológiai utasítást ad a határforgalom-ellenőrzésben részt vevő határrendészek számára. A kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása céljából a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyeket is ellenőrizni kell az adatbázisokban (ez általában a SIS II-t is magába foglaló rendszeren keresztüli ellenőrzést jelenti) akkor, ha kiskorúak és kísérő nélkül vagy nem a szülei kíséretében utaznak.

Ha felmerül a jogellenes külföldre vitel gyanúja akkor azt elkülönített helyen végrehajtott alapos ellenőrzés keretében kell tisztázni, amely magába foglalja a szülői felügyeleti jog vizsgálatát, a korábban leírt jogi és szakpolitikai környezet alapján.

3.4.9. 16/2016. (VII. 21.) ORFK utasítás a gyermek- és ifjúságvédelmi programok egységes végrehajtásáról

Jelenleg az utasítás nem tartalmaz olyan programot, amely a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megelőzését vagy megakadályozását szolgálná.

4. Következtetések és javaslatok

A kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása alapvetően helyes és megfelelő szakpolitikai elvek mellett történik, bár két hiányosságot mindenképpen orvosolni kell a jövőben, az egyik annak felismerése, hogy a gyermek értékelése kultúrkörönként eltérő, a másik pedig annak beismerése, hogy a kiskorúak egy része pontosan a családjá révén van kitéve a jogellenes külföldre vitel kockázatának.

A jogszabályi környezet ennél bonyolultabb, nemzetközi jog, uniós jog és nemzeti jog a klasszikus rongyszőnyeg-elmélet szerint szövi át egymást, néhány definíciót túl sokszor és sok helyen határoz meg, ráadásul eltérően, míg más hiátusokat nem orvosol.

Időszerű egy, a szülői felügyeleti jog nyilvántartására vonatkozó adatbázis létrehozása és a szülői felügyeleti jog gyakorlására jogosult személyek feltüntetése a kiskorú úti okmányain, de legalábbis a biometrikus okmányok adathordozó chipjében.

Különösen fontos a határrendészeti feladatokat ellátó magyar rendőrök kiképzése arra, hogy felismerjenek és megfelelően kezeljenek egy ilyen esetet, ugyanúgy, mint a kiskorúak tájékoztatása, megelőző programok és szociális hálózaton terjedő ismeretterjesztő videók révén.

Erősíteni kell a gyermekvédelmi rendszerben részt vevő szakértők és a területileg illetékes határrendészeti kirendeltségeken szolgálatot teljesítő határrendészek kapcsolatát, közös projektekkel meg kell alapozni a jövőbeli hatékonyabb együttműködést.

Jelen tanulmány nem vállalkozhatott arra, hogy minden egyes kapcsolódó jogágot mélységében bemutal, mivel például önmagában a családjog is egy hatalmas terület. Arra vállalkozhatott csupán, hogy horizontális betekintést engedjen a kiskorúak jogellenes külföldre vitele körüli szakpolitikai és jogi helyzetre, olyan alapvető összefüggéseket tárjon fel, amit később, többek között ezen tanulmány felhasználásával is készülő, magyar határrendészeknek szóló tananyagban hasznosítani lehet.

1. számú táblázat – az 1989-es New York-i Gyermek Jogairól szóló Egyezményhez csatlakozott országok és a hatálybalépés állása.

Megjegyzés: Dőlt betűvel és további információkra vonatkozó hivatkozással szerepelnek azok az országok, amelyek valamilyen fenntartással éltek az Egyezménnyel szemben. A táblázat a 2017.06.27-én hatályos állapotot mutatja.⁶⁸

Ország	Csatlakozás dátuma (az alapító országoknál üres)	Hatályba lépés dátuma
<i>Afganisztán</i>	1990. szeptember 27.	1994. március 28.
Albánia	1990. január 26.	1992. február 27.
<i>Algéria</i>	1990. január 26.	1993. április 16.
<i>Andorra</i>	1995. október 05.	1996. január 02.
Angola	1990. február 14.	1990. december 05.
Antigua és Barbuda	1991. március 12.	1993. október 05.
<i>Argentína</i>	1990. június 29.	1990. december 04.
<i>Ausztrália</i>	1990. augusztus 22.	1990. december 17.
<i>Ausztria</i> ³	1990. január 26.	1992. augusztus 06.
Azerbajdzsán		1992. augusztus 13.
<i>Bahamák</i>	1990. október 30.	1991. február 20.
Bahrein		1992. február 13.
<i>Banglades</i>	1990. január 26.	1990. augusztus 03.
Barbados	1990. április 19.	1990. október 09.
<i>Belgium</i>	1990. január 26.	1991. december 16.
Belize	1990. március 02.	1990. május 02.
Benin	1990. április 25.	1990. augusztus 03.
Bhután	1990. június 04.	1990. augusztus 01.
Bissau-Guinea	1990. január 26.	1990. augusztus 20.
Bolívia	1990. március 08.	1990. június 26.
<i>Bosznia és Hercegovina</i> ⁴		1993. szeptember 01.
<i>Botswana</i>		1995. március 14.
Brazília	1990. január 26.	1990. szeptember 24.
<i>Brunei Szultánatus</i>		1995. december 27.

⁶⁸ Forrás: ENSZ Nemzetközi Szerződések Tára (www.un.org) Letöltés ideje: 2017.06.28.

Ország	Csatlakozás dátuma (az alapító országoknál üres)	Hatályba lépés dátuma
Bulgária	1990. május 31.	1991. június 03.
Burkina Faso	1990. január 26.	1990. augusztus 31.
Burundi	1990. május 08.	1990. október 19.
Chile	1990. január 26.	1990. augusztus 13.
Ciprus	1990. október 05.	1991. február 07.
<i>Cook- szigetek</i>		1997. június 06.
Costa Rica	1990. január 26.	1990. augusztus 21.
Csád	1990. szeptember 30.	1990. október 02.
<i>Csehország</i> ⁷		1993. február 22.
<i>Dánia</i> ⁸	1990. január 26.	1991. június 19.
Dél-Afrikai Köztársaság	1993. január 29.	1995. június 16.
<i>Dél-Korea</i>	1990. szeptember 25.	1991. november 20.
Dél-Szudán		2015. január 23.
Dominika	1990. január 26.	1991. március 13.
Dominikai Köztársaság	1990. augusztus 08.	1991. június 11.
<i>Dzsibuti</i>	1990. szeptember 30.	1990. december 06.
<i>Ecuador</i>	1990. január 26.	1990. március 13.
Egyenlítői Guinea		1992. június 15.
<i>Egyesült Arab Emírségek</i>		1997. január 03.
<i>Egyesült Királyság</i>	1990. április 19.	1991. december 16.
<i>Egyiptom</i> ⁹	1990. február 05.	1990. július 06.
El Salvador	1990. január 26.	1990. július 10.
Elefántcsontpart	1990. január 26.	1991. február 04.
Eritrea	1993. december 20.	1994. augusztus 03.
Észak-Korea	1990. augusztus 23.	1990. szeptember 21.
Észtország		1991. október 21.
Etiópia		1991. május 14.
Fehéroroszország	1990. január 26.	1990. október 01.
Fidzsi-szigetek	1993. július 02.	1993. augusztus 13.
Finnország	1990. január 26.	1991. június 20.

Ország	Csatlakozás dátuma (az alapító országoknál üres)	Hatályba lépés dátuma
<i>Franciaország</i>	1990. január 26.	1990. augusztus 07.
Fülöp-szigetek	1990. január 26.	1990. augusztus 21.
Gabon	1990. január 26.	1994. február 09.
Gambia	1990. február 05.	1990. augusztus 08.
Ghána	1990. január 29.	1990. február 05.
Görögország	1990. január 26.	1993. május 11.
Granada	1990. február 21.	1990. november 05.
Grúzia		1994. június 02.
<i>Guatemala</i>	1990. január 26.	1990. június 06.
Guinea		1990. július 13.
Guyana	1990. szeptember 30.	1991. január 14.
Haiti	1990. január 26.	1995. június 08.
<i>Hollandia</i>	1990. január 26.	1995. február 06.
Honduras	1990. május 31.	1990. augusztus 10.
<i>Horvátország</i> ⁴		1992. október 12.
<i>India</i>		1992. december 11.
<i>Indonézia</i>	1990. január 26.	1990. szeptember 05.
<i>Irak</i>		1994. június 15.
<i>Irán</i>	1991. szeptember 05.	1994. július 13.
<i>Írország</i>	1990. szeptember 30.	1992. szeptember 28.
<i>Izland</i>	1990. január 26.	1992. október 28.
Izrael	1990. július 03.	1991. október 03.
Jamaika	1990. január 26.	1991. május 14.
<i>Japán</i>	1990. szeptember 21.	1994. április 22.
Jemen ¹⁸	1990. február 13.	1991. május 01.
<i>Jordánia</i>	1990. augusztus 29.	1991. május 24.
Kambodzsa		1992. október 05.
Kamerun	1990. szeptember 25.	1993. január 11.
<i>Kanada</i>	1990. május 28.	1991. december 13.
Kazahsztán	1994. február 16.	1994. augusztus 12.

Ország	Csatlakozás dátuma (az alapító országoknál üres)	Hatályba lépés dátuma
Kelet-Timor		2003. április 16.
Kenya	1990. január 26.	1990. július 30.
Kína	1990. augusztus 29.	1992. március 02.
Kirgizisztán		1994. október 07.
<u>Kiribati</u>		1995. december 11.
<u>Kolumbia</u>	1990. január 26.	1991. január 28.
Komorre-szigetek	1990. szeptember 30.	1993. június 22.
Kongói Köztársaság		1993. október 14.
Kongói Demokratikus Köztársaság	1990. március 20.	1990. szeptember 27.
Közép-Afrikai Köztársaság	1990. július 30.	1992. április 23.
<u>Kuba</u>	1990. január 26.	1991. augusztus 21.
<u>Kuwait</u>	1990. június 07.	1991. október 21.
Laosz		1991. május 08.
<u>Lengyelország</u>	1990. január 26.	1991. június 07.
Lesotho	1990. augusztus 21.	1992. március 10.
Lettország		1992. április 14.
Libanon	1990. január 26.	1991. május 14.
Libéria	1990. április 26.	1993. június 04.
Líbia		1993. április 15.
<u>Liechtenstein</u>	1990. szeptember 30.	1995. december 22.
Litvánia		1992. január 31.
<u>Luxemburg</u>	1990. március 21.	1994. március 07.
Madagaszkár	1990. április 19.	1991. március 19.
Magyarország	1990. március 14.	1991. október 07.
Makedónia		1993. december 02.
<u>Malajzia</u>		1995. február 17.
Malawi		1991. január 02.
<u>Maldív-szigetek</u>	1990. augusztus 21.	1991. február 11.
<u>Mali</u>	1990. január 26.	1990. szeptember 20.

Ország	Csatlakozás dátuma (az alapító országoknál üres)	Hatályba lépés dátuma
<u>Málta</u>	1990. január 26.	1990. szeptember 30.
<u>Marokkó</u>	1990. január 26.	1993. június 21.
Marshall-szigetek	1993. április 14.	1993. október 04.
<u>Mauritánia</u>	1990. január 26.	1991. május 16.
<u>Mauritius</u>		1990. július 26.
Mexikó	1990. január 26.	1990. szeptember 21.
Mikronézia		1993. május 05.
Moldova		1993. január 26.
<u>Monaco</u>		1993. június 21.
Mongólia	1990. január 26.	1990. július 05.
Montenegró		2006. október 23.
Mozambik	1990. szeptember 30.	1994. április 26.
<u>Myanmar</u>		1991. július 15.
Namíbia	1990. szeptember 26.	1990. szeptember 30.
Nauru		1994. július 27.
<u>Németország</u>	1990. január 26.	1992. március 06.
Nepál	1990. január 26.	1990. szeptember 14.
Nicaragua	1990. február 06.	1990. október 05.
Niger	1990. január 26.	1990. szeptember 30.
Nigéria	1990. január 26.	1991. április 19.
Niue	1990. január 26.	1995. december 20.
<u>Norvégia</u>	1990. január 26.	1991. január 08.
Olaszország	1990. január 26.	1991. szeptember 05.
<u>Omán</u>	1990. január 26.	1996. december 09.
Oroszország	1990. január 26.	1990. augusztus 16.
Örményország		1993. június 23.
<u>Pakisztán</u>	1990. szeptember 20.	1990. november 12.
Palau		1995. augusztus 04.
Palesztin Állam		2014. április 02.
Panama	1990. január 26.	1990. december 12.

Ország	Csatlakozás dátuma (az alapító országoknál üres)	Hatályba lépés dátuma
Pápua Új-Guinea	1990. szeptember 30.	1993. március 02.
Paraguay	1990. április 04.	1990. szeptember 25.
Peru	1990. január 26.	1990. szeptember 04.
Portugália	1990. január 26.	1990. szeptember 21.
<u>Qatar</u>	1992. december 08.	1995. április 03.
Románia	1990. január 26.	1990. szeptember 28.
Ruanda	1990. január 26.	1991. január 24.
Salamon-szigetek		1995. április 10.
San Marino		1991. november 25.
Sao Tome és Principe		1991. május 14.
Seychelle-szigetek		1990. szeptember 07.
Sierra Leone	1990. február 13.	1990. június 18.
<u>Spanyolország</u>	1990. január 26.	1990. december 06.
Srí-Lanka	1990. január 26.	1991. július 12.
St. Kitts és Nevis	1990. január 26.	1990. július 24.
St. Lucia	1990. szeptember 30.	1993. június 16.
St. Vincent és Grenadin	1993. szeptember 20.	1993. október 26.
Suriname	1990. január 26.	1993. március 01.
<u>Svájc</u>	1991. május 01.	1997. február 24.
<u>Sváziföld</u>	1990. augusztus 22.	1995. szeptember 07.
Svédország	1990. január 26.	1990. június 29.
<u>Szamoá</u>	1990. szeptember 30.	1994. november 29.
<u>Szaúd-Arábia</u>		1996. január 26.
Szenegál	1990. január 26.	1990. július 31.
<u>Szerbia</u>		2001. március 12.
<u>Szingapúr</u>		1995. október 05.
<u>Szíría</u>	1990. szeptember 18.	1993. július 15.
<u>Szlovákia</u>		1993. május 28.
<u>Szlovénia</u> ⁴		1992. július 06.
<u>Szomália</u>	2002. május 09.	2015. október 01.

Ország	Csatlakozás dátuma (az alapító országoknál üres)	Hatályba lépés dátuma
Szudán	1990. július 24.	1990. augusztus 03.
Tádzsikisztán		1993. október 26.
Tanzánia	1990. június 01.	1991. június 10.
<i>Thaiföld</i>		1992. március 27.
Togo	1990. január 26.	1990. augusztus 01.
Tonga		1995. november 06.
<i>Törökország</i>	1990. szeptember 14.	1995. április 04.
Trinidad és Tobago	1990. szeptember 30.	1991. december 05.
<i>Tunézia</i>	1990. február 26.	1992. január 30.
Tuvalu		1995. szeptember 22.
Türkmenisztán		1993. szeptember 20.
Uganda	1990. augusztus 17.	1990. augusztus 17.
<i>Új-Zéland</i>	1990. október 01	1993. április 06.
Ukrajna	1990. február 21.	1991. augusztus 28.
<i>Uruguay</i>	1990. január 26.	1990. november 20.
USA	1995. február 16.	
Üzbegisztán		1994. június 29.
Vanuatu	1990. szeptember 30.	1993. július 07.
<i>Vatikánvárosi Állam</i>	1990. április 20.	1990. április 20.
<i>Venezuela</i>	1990. január 26.	1990. szeptember 13.
Vietnám	1990. január 26.	1990. február 28.
Zambia	1990. szeptember 30.	1991. december 06.
Zimbabwe	1990. március 08.	1990. szeptember 11.
Zöldfoki-szigetek		1992. június 04.

Irodalomjegyzék:

- Árva, Zsuzsanna: Oktatáspolitikai, oktatásirányítás. NKE, Budapest, 2014 p. 22
- Balla, József: Applying Biometric Data for Personal Identification. In: Biztonságpolitika.hu, 2013/1, p. 1-11.

- Belovics, Ervin: A jogellenesség és a társadalomra veszélyesség konfliktusa. In: *Iustum Aequum Salutare*, 2007/3. p. 31-43.
- Buck, Trevor: *International Child Law*. Routledge, 2014, Manchester p. 211
- Dwight, Waldo. (1948). *The Administrative State: Conclusion*. The Ronald Press Company, 1948, New York p. 111.
- Erdősi, Emil: Megjegyzések a hazai bűncselekmény koncepcióhoz. In: Korinek, László et al.: *Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára*, PTE ÁJK, 2004, Pécs p. 49.
- Europol: *Trafficking in Human Beings in the European Union*. Europol, 2011, The Hague p. 15.
- Finszter, Géza: *Rendészetelmélet*. NKE, 2014, Budapest
- Gálik, Mihály: Médiapolitika Magyarországon a rendszerváltozás után. In: *Infokommunikáció és jog*, 2012/50, p. 108-118.
- ITHAKA: *EU Kids Online II*. NMHH, 2011, Budapest.
- Kiss, Lajos: The Presentation and Evaluation of the Project Core Curriculum for Border Guard Training. In: *Casopis Policajna Teoria A Prax*, 2016/1 p. 47-59.
- Koller, Boglárka: Válaszúton az integráció. Az Európai Unió jövőképeinek politikai és tudományos diskurzusa. *Polgári Szemle*, 2015/1-3
- Lőrincz, Lajos: *Közigazgatási jog*. HVG-ORAC, 2007, Budapest.
- Nagy, Ferenc: A nullum crimen/nulla poena sine lege alapelvről. In: *Magyar Jog*, 1995/5, p. 291-300.
- Németh, József: Rendőrségi kutatások az EU Horizont 2020 pályázatok tükrében In: Boda József - Felkai László - Patyi András (szerk.): *Ünnepi kötet a 70 éves Janza Frigyes tiszteletére = Liber amicorum in honorem Friderici Janza septuagenarii*. Dialóg Campus Kiadó; Nordex Kft., 2017, Budapest, p. 407-416.
- Németh, József: "Mérdföldkövek" a terrorizmus elleni tevékenységben In: Hautzinger Zoltán, Verhóczki János (szerk.) *Sodorvonalon: Tanulmányok Virányi Gergely 60. születésnapja tiszteletére*. Magyar Rendészettudományi Társaság, 2012, Budapest, p. 207-214.
- Országos Rendőr-főkapitányság: *Határrendészeti Helyzetkép 2016*. I-XII. ORFK, 2016, Budapest.

- Prisznyák, Szabolcs: A határforgalom-ellenőrzés számítógépes támogatásának történeti áttekintése a kezdetekről Schengenig. In: Hadtudományi Szemle, 2011/4., p. 172-181.
- Pukánszky, Béla: Rousseau gyermekszemlélete és a "fekete pedagógia". In: Iskolakultúra 2005/9, p. 3-16.
- Szalayné Sándor, Erzsébet: A személyek jogállása az uniós jogrendben. NKE, 2014, Budapest
- UNICEF: The State of the World's Children. UNICEF, 2016, New York
- Varga, János: Az Integrált Határigazgatás európai uniós rendszere. In: Hadtudományi Szemle, 2015/3, p. 170-176.
- Varga, János: A totális határforgalom-ellenőrzéstől a szelektív és differenciált ellenőrzésig: az 1980-as és 1990-es évek világpolitikai és társadalmi változásai, hatások a határforgalom-ellenőrzésre. In Deák József et al.: A toll sokszor erősebb, mint a kard: Rendészettudományi Tanulmányok Prof. Dr. Fórizs Sándor 65. születésnapja tiszteletére. NKE Szolgáltató Nonprofit Kft., 2016, Budapest, p. 267

A kötődés szerepe és jelentősége a személyiségfejlődésben⁶⁹

A korai kötődési elméletek több szálon induló gondolatokból és tapasztalatokból tevődtek össze, melyek állatkutatásokon és az árvaházban nevelkedett gyerekek megfigyelésén alapultak. A *korai kötődési helyzet* fontosságát jelzi, hogy az utóbbi évtizedekben számos elméletet tudományosan megalapozott kutatásokkal igazoltak. Egyértelmű, hogy a korai szociális kapcsolatoknak - kiemelten a kötődésnek - jelentős szerepe van a személyiségfejlődés során, illetve a normális és kóros folyamatok kialakulásában.

Kötődésnek nevezzük azt a ragaszkodó magatartást, amit a gyerek tanúsít egy számára fontos személy irányába, akivel megpróbálja a közelséget fenntartani annak érdekében, hogy biztonságban érezze magát.

A kötődésemélet képviselői a szülő/gondozó⁷⁰ és gyermeke között kialakuló kapcsolat fontosságát hangsúlyozzák, illetve a kötődés minőségét, mely a testi, a pszichés, az érzelmi és a magatartási fejlődésre is hatást gyakorol.⁷¹

1. A kötődés funkciója és stabilitása

A gyermek születése pillanatától kezdve rendelkezik olyan veleszületett képességekkel, melyek segítik a gondozójával kialakuló kötődést. Az újszülött társas szignálok segítségével (pl. sírás, mosoly) kezdeményezi a gondozóval az interakció létrejöttét, illetve szintén ezek segítségével tartja azt fenn. A gondozó reagál, ezáltal megnövekszik a gondozóval töltött *szociális interakció* ideje, ennek következtében pedig nem marad egyedül, adott esetben védtelenül.

A fejlődéslélektan nagy felfedezései közé tartoznak azok a felismerések, melyek az újszülöttek gondozóik irányába megvalósuló reagálás módokra vonatkoznak. Tény, hogy a pár órás újszülöttek képesek érzelmi arckifejezéseket produkálni, és az is tény, hogy a fogóreflex nemcsak az emberszabású fajokra jellemző megnyilvánulás, hanem az emberre is (bár evolúciós maradványnak tekintjük). NAGY és MOLNÁR kísérletileg igazolta (1998), hogy

⁶⁹ A tanulmány a Nemzeti Közszolgálati Egyetem „Kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása” című, BBA-2.4.2-2015-00003 számú projekt támogatásával készült.

⁷⁰ Hangsúlyozzuk, hogy kötődés nemcsak az anyával, de családtagokkal, kiemelten az apával, nagyszülőkkel, és idegen személyekkel is kialakulhat.

⁷¹ Vikár, György – Vikár, András: Dinamikus gyermekpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2001.

a fogóreflex kiváltása a csecsemőnél szívfrekvencia csökkenéshez vezet.⁷² Pszichofiziológiai eszközökkel igazolták, ha a csecsemő megfog valamit, akkor egyfajta megnyugvási állapotba kerül. Egyes kutatók ezt a jelenséget a kötődés egyik kézzelfogható bizonyítékának tekintik. Ez csupán egy kísérleti bizonyíték a *kötődéelmélet* létjogosultságára, melynek alapkoncepcióját JOHN BOWLBY (1907-1990) angol pszichiáter dolgozott ki.⁷³

BOWLBY kezdetben evolúciós elgondolása abból indul ki, hogy a csecsemő veleszületett viselkedési mintázatai révén a kötődésre – a gondozóval való szoros kapcsolat kialakítására - törekszik annak érdekében, hogy biztonságban legyen. A kötődés ebben a gondolatmenetben a túlélést szolgálja, ezáltal pedig létfontosságú mechanizmus. A kötődéelmélet központi eleme tehát, hogy a gondozó személye és magatartása reprezentálódik a gyermekben, és ez a reprezentáció a kötődés (kapcsolat) minőségében mutatkozik meg. Magát a folyamatot nem statikus, hanem *pregnansan változó struktúráként* képzeljük el, mely idővel elér egy viszonylag állandósult állapotot, és ezután már nehezen módosul.

A különböző gyermekkori szakaszokban a kötődési megnyilvánulásnak eltérő jellegzetességei figyelhetők meg. Például a kötődés mennyisége természetes módon a 12-18. hónap között csökkenő mértékű, mely annak tudható be, hogy a gyermek egyre többet explorál, elindul a világ felfedezésére. Azonban ekkor is szüksége van a gyermeknek egy mindig elérhető bázisra, hogy biztonságban érezhesse magát. Ekkor már a gyermek nem törekszik a konkrét fizikai kontaktus fenntartására, de tekintetével, a távolság szabályozásával fenntartja a kötődést. Ebben az időszakban külső szemlélő számára úgy tűnhet, hogy változik a kötődés mennyisége, de ez valójában adekvát reakció, ami nem változtatja meg a kötődés minőségét.

2. A korai kötődés jellemzői és kísérleti tapasztalatai

A korai kötődéelméletek megalkotásához nagyban hozzájárultak az állatokkal végzett megfigyelések és kísérletek (lásd később HARLOW (1963) kutatásai).⁷⁴ Megfigyelték például, hogy a majmoknál az első életév 3-6. hónapja egy kritikus periódusnak tekinthető a kötődés szempontjából. Ha ebben az időszakban hiányzik az anyai gondoskodás, akkor a kölyök szociálisan izolálttá, agresszívvé válik, ezáltal pedig a társakkal való kapcsolatteremtési sikeressége lényegesen csökken felnőttkorára.

⁷² Nagy, Emese – Molnár, Péter: Fogóreflex és kötődés: kapcsolatuk pszichofiziológiai modellje. *Pszichológia*, 1998/18, 1. p. 35-47.

⁷³ Bernáth, László – Solymosi, Katalin: Fejlődéslélektan Olvasókönyv. Tertia Kiadó, Budapest, 1997.

⁷⁴ Hámori, Eszter: A kötődéelmélet perspektívái. A klasszikusoktól napjainkig. Animula, Budapest, 2015.

Az első humán megfigyelések a II. világháborút követően árvaházi tapasztalatokra épültek, melyekben úttörő munkát SPITZ és GOLDFARB végzett.⁷⁵ Eredményeik szerint az antiszociális magatartású serdülők és felnőttek anamnézisében nagy arányban szerepel az anyai gondoskodás hiánya, melyet kapcsolatba hoztak a személyiségfejlődés torzulásával, valamint a deviáns magatartások kialakulásával.

2.1. Hermann Imre elmélete a megkapaszkodási ösztönről

A Budapesti Iskola tagjaként HERMANN IMRE nagy jelentőséget tulajdonított a csecsemő a lelki fejlődés alapvető szükségletének, a primer tárgykapcsolatának, melynek háttérében biológiai struktúrák működését feltételezte. Nevéhez fűződik a *megkapaszkodási ösztön* jelenségének leírása, melyet bizonyítékként értelmezett az anya és gyermeke között megvalósuló kapcsolati igényére.⁷⁶ Kimutatta, hogy az embergyerek örökletes viselkedési mintával rendelkezik, mellyel egy aktív cselekvés révén, a megkapaszkodással képes az anyával meglévő *duálunió* idejét kitolni. Szerinte a későbbi tárgykapcsolatokat is meghatározza az anyába való megkapaszkodás jellege.

2.2. William Goldfarb összehasonlító vizsgálatai

WILLIAM GOLDFARB (1943) 7 hónapos koruktól 3 éves korukig intézetben nevelkedett gyerekekkel és nevelőszülőknél nevelkedő gyerekekkel végzett összehasonlító vizsgálatot.⁷⁷ Három éves korukban mérte a gyerekek kognitív teljesítményét és egyéb szociális képességeit, készségeit. Az intézetben felnövők csoportjában fejlődési elmaradásokat tapasztalt a beszédfejlődésben, a szabályok betartásában, jellemző volt náluk a büntudat hiánya, és emellett azt is megfigyelte, hogy a szociális kapcsolatokat az árvaházban nevelkedett gyerekek nehezebben tudták kialakítani. Követéses vizsgálattal 10-14 éves korukban ismét összehasonlító vizsgálatot végzett körükben, és a korábban regisztrált lemaradások az intézetben nevelkedőknél még nagyobb arányban mutatkoztak. Kutatásai alapján kijelenthetjük, hogy az anyai gondozás hiánya hatással van a mentális képességek fejlődésére, és fejlődési elmaradásokat eredményez.

⁷⁵ Mérei, Ferenc – V. Binét, Ágnes: Gyermeklélektan. Gondolat Kiadó, Budapest, 1993.

⁷⁶ Hermann, Imre: Az ember ősi ösztönei. Magvető Kiadó, Budapest, 1984.

⁷⁷ Goldfarb, William: The effects of early institutional care on adolescent personality. *Journal of Experimental Education*, 1943/12, p. 106-129.

2.3. Renè Spitz: a hospitalizációs szindróma és a mosolyválasz leírása

A magyar származású RENÈ ÁRPÁD SPITZ (1887-1974) nevéhez fűződik a *hospitalizációs szindróma* (hospitalizmus) jelenségének leírása (1946), mely különböző kognitív és szociális területeken való súlyos fejlődési elmaradás tünetegyüttesét fedti le. GOLDFARB-hoz hasonlóan szintén csecsemőotthonban és családban nevelkedő gyermekek képességeit hasonlította össze. Vizsgálatait BAGDY EMŐKE a következőképpen ismerteti:

„a 170 gyermek között tíz olyan csecsemő akadt, akik életük második felében visszahúzódóvá, érdeklődésükben szegénnyé s a külső hatásokra közönyössé váltak. Idejük nagyobb részét ágyban fekvve töltötték, fejüket elfordították társaiktól. Álmatlanná váltak, evésük romlott, lefogytak, mimikájuk szegényes volt, arckifejezésük merevvé vált. Ha néha sikerült elutasító közönyüket feloldani, rémülten kapaszkodtak a felnőtthez, s nem akarták őt elengedni.”⁷⁸

Ha az anya nélküli állapot fél évig vagy tovább fennállt, az maradandó nyomot hagyott a gyermekben. Az anya visszatérésekor az előbb bemutatott tünetek ugyan enyhültek, de az anya távollétével egyenes arányban annál nehezebben állt vissza a kiegyensúlyozott állapot. Abban az esetben, amikor az anya szeretetteljes légkört nyújtott és így következett be a depriváció, úgy a depresszív tünetek még súlyosabbak voltak. SPITZ megfigyelései alapján feltételezzük, ha a csecsemő első 5 hónapjában nélkülözi az anyai szeretetet, az visszafordíthatatlan károsodást okoz a személyiségfejlődésében.

2.3.1. A hospitalizációs szindróma tünetei

- A gyerekek közönyössé váltak,
- aktivitásukban meglágyultak,
- a szociális kapcsolatok kerültk,
- testi fejlődésükben is hátrány mutatkozott egészséges körülmények között felnövő társaikkal szemben, és
- halálozásuk is nagyobb mértékű volt, mert a fertőzéseknek kevésbé álltak ellen.

Kezdetben az anya hiányával magyarázták a jelenséget, de a vizsgálatok kimutatták, hogy jelentős mértékben az intézetekben tapasztalható ingerszegény környezet következtében is kialakulhat a hospitalizációs szindróma.

⁷⁸ Bagdy, Emőke: Családi szocializáció és személyiségzavarok. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994. p. 35.

2.3.2. A mosolyválasz

SPITZ nevéhez kötődik még a *mosolyválasz* (1967) leírása is, ami a csecsemő 7-8. hónapos korában jelentkezik. Láthattuk, hogy mosolyválasz már a pár hetes csecsemőknél is megjelenik, de ez a reflexek szintjén mozog. A 7-9 hónapos időszakban mutatkozik meg a valódi mosolyválasz, amikor a gyermek már képes megkülönböztetni az idegeneket a számára fontos személyektől. Ezért nem véletlenül ebben az időszakban jelenik meg az idegenek differenciálása is, amelyet az „*idegenektől való félelem*” jelenségének nevezünk. Ebben az időszakban a mosoly tehát kulcsinger, mely kiváltja a gondozó pozitív attitűdjét a gyermek irányába, az idegentől való félelem pedig a kötődés megszilárdulását jelzi. A mosolyválasz és az idegentől való félelem a kötődés szempontjából tehát kardinális jelenség, mert ezekkel a reakciókkal a gyermek a gondozót pozitív válasszal jutalmazza, így az anya többet fordul feléje. Ha a szülő ráhangolódik a gyermek igényeire, akkor a gyermek érzelmi életének fejlődése a normális mederben folytatódik, ha nem, akkor viszont az érési folyamatban elakadások léphetnek fel, melyek következtében a fejlődés során egyensúlyzavar alakulhat ki.

2.4. Harry F. Harlow

HARRY F. HARLOW 1963-ban végzett híres majomkísérlete a *műanya-helyzet*.⁷⁹ Alapvető kérdése arra vonatkozott, hogy a táplálkozás vagy a testi kapcsolat/kontaktus játszik nagyobb szerepet a majomgyerek megkapaszkodásában, tágabb értelemben a kötődésében. Újszülött rhesus majmokat leválasztott az anyjukról, és teljesen izolált. Ettől kezdve a kismajmok, nem is találkoztak többet az anyjukkal, és egy élettelen, táplálékkal felszerelt műanyagot „kaptak”, akibe bele lehet kapaszkodni. HARLOW kísérletében kétféle műanyagot alkalmazott: egy szőrös anyagból bevont szőrányát és egy drótanyát. A kismajom ketrecében mindkét fajta műanya elérhető volt, a kísérleti csoportok között csak az volt a különbség, hogy melyik műanyára helyezték a táplálékot.⁸⁰ A két csoport között a táplálékfelvétel mennyiségében nem volt különbség, viszont a kismajmok a szőrányán naponta átlagosan 15 órát, míg a drótanyán 2 órát töltöttek, függetlenül attól, hogy melyik műanyán volt az emlő. HARLOW a *testközelség* fontosságára egyértelmű bizonyítékot talált, ami HERMANN IMRE megkapaszkodási ösztön elméletét is alátámasztja.

⁷⁹ Harlow, Harry: The Nature of Love. American Psychologist. 1958/13. p. 573-685.

⁸⁰ Mérei, Ferenc - V. Binét, Ágnes: Gyermeklélektan. Gondolat Kiadó, Budapest, 1993. p. 18.

A kísérlet folytatásában gyanútlanul játszó kismajmokat egy doboló mackóval ijesztettek meg. Az anyjuknál nevelkedő kismajmok egytől-egyig a saját anyjukhoz menekültek és kapaszkodtak bele. Ezzel szemben a műanyán nevelkedő kismajmok válogatás nélkül rohantak a műanyához (drótanyához vagy a szőrányához), így az is előfordulhatott, hogy egy műanyán több kismajom is lógott. Ez azt mutatja, hogy a műanya is képes biztonságot nyújtani, de azt is, hogy ez a kapcsolat nem személyes és helyettesíthető.

A korai kötődés befolyásolta a majmok szociális készségeit is. A műanyán nevelkedettek kevésbé voltak érzékenyek a társas ingerekre, mimikájukban szegényesebbek voltak és játékszínvonaluk is gyengébbnek mutatkozott. Felnőttkorukban kerülték a szexuális kapcsolatokat, amennyiben mégis megtermékenyültek, az utódaikhoz való viszony problémás volt, jellemző volt, hogy egyrészt durván bántak a kölykeikkel, másrészt közömbösen viszonyultak irányukba.

3. John Bowlby korai kötődés elmélete

JOHN BOWLBY elmélete az előzőekben bemutatott megfigyeléseken alapul, melyet kiegészített az árvaházakban felnövekvő gyermekek problémáinak vizsgálataival. Kutatását a 40-es évektől kezdte egy fiúotthonban. Azt figyelte meg, hogy szülő, illetve állandóan jelen lévő gondozó hiányában a gyerekek mind fizikai, szellemi, szociális, mind pedig érzelmi téren eltértek az átlagostól. Érdeklődése később kiterjedt az anya-csecsemő kapcsolatra. Feltételezte, hogy az „anyában és a csecsemőben is kialakul a biológiai szükséglet arra, hogy folyamatos kontaktusban legyenek egymással, mivel az emberi faj fejlődése során azok a csemeték maradtak életben, akik anyjuk közelségét megőrizték”.⁸¹ Továbbá nagy jelentőséget tulajdonított az anyában kialakuló *szenzitív reagálási módra* is, ami a gyermek részéről megnyilvánuló ragaszkodó magatartás következtében jelenik meg. Feltételezett egy szenzitív periódust, amikor az anya és gyermeke között a kötődésnek meg kell valósulnia, máskülönben a személyiségfejlődésben elakadások jöhetnek létre. Központi feltételezése volt, hogy a kora anya-gyermek kapcsolatban jelentkező zavar kulcsfontosságú a mentális zavarok kialakulásában.⁸²

⁸¹ Pulay, Klára: A kötődésről és az anya hiányáról. In: Bernáth, László – Solymosi, Katalin (szerk.) *Fejlődéslélektan Olvasókönyv*. Tertia Kiadó, Budapest, p. 44.

⁸² Bowlby, John: A biztos bázis. A kötődéselmélet klinikai alkalmazásai. Animula Kiadó, Budapest, 2009.

3.1. A kötődés magatartásbeli követelményei

- Az anyát *monitorozza*, figyel, hallgatja hangját, még akkor is, amikor nem kerülhet vele szorosabb kontaktusba.
- Az anya hiányakor a gyermek nyugtalan lesz, távozásakor *szeparációs szorongással* reagál, visszatérésére örömmel reagál.
- Ha egy idegen közelít irányába kétségbeesetten sír. A 7-9 hónap körül megjelenő *idegentől való félelem*, pedig abban mutatkozik meg, hogy idegen jelenlétében kevesebbet mosolyog, és az anyja közelébe húzódik.

3.2. Az anyai depriváció

BOWLBY feltételezte, hogy azok a gyerekek, akik az anyjukkal nem képesek biztos korai kötődést kialakítani, azok nagy részénél korábban „*anyai depriváció*”⁸³ történt, melynek két formáját különítette el:

- **Részleges depriváció:** akkor következik be, amikor a gyermek a szülőjétől hosszabb-rövidebb időre távol kerül (pl. kórházba kerül a gyermek). A megfosztottságnak ebben az esetben nem feltétlenül jelentkeznek tünetei.
- **Teljes depriváció:** esetében viszont a gyermeknél közömbösség, rezonanciahiány, fejlődési visszamaradás, emocionális zavarok, viselkedési zavarok figyelhetők meg. Ezek a jellegzetességek a tulajdonképpeni hospitalizációs szindróma közé tartoznak, melyek a megfosztottság *5. hónapja után* jelentkeznek. Ez a fajta elszakadás - következményeit tekintve - már nehezen fordítható vissza és nagy valószínűséggel káros következményekkel járnak.

3.3. A szeparáció következményei

Bowlby hármasságba ágyazta a szeparációra⁸⁴ adott reakciókat. Először a tiltakozás, ezt követően a reményvesztés majd a leválás epizódja jelentkezik.

- **Tiltakozás:** periódusában a gyermek heves reakciókat produkál, realizálja az elszakadás lehetőségét, mely akár egy hétig is tarthat. A kisebb gyermek sír, nyafog, akár súlyvesztés is bekövetkezhethet nála. A nagyobb gyermek esetében tipikusan haragos, dühös magatartás figyelhető meg. Ha teheti szökni próbál, hogy megkeresse szülőjét, mert még él benne a remény, hogy szülőjét viszontláthatja.

⁸³ anyai megfosztottság

⁸⁴ elkülönülés

- **Reményvesztés:** már a kétségbeesés fázisa, amikor a gyerek szociális interakcióit csökkenti, a szemkontaktust elutasítja, hajlamos az ellenségeskedésre akár tárgyak, akár személyek irányába. Letargikus állapotba kerül és ez tulajdonképpen a gyász mechanizmusának kezdetét jelzi. A környezet számára is észrevehető tünetek kiegészülhetnek regresszív magatartásmódokkal (pl. bepislés, önringatás, ujjszopás, stb.).
- **Leválás:** időszakában már jelentős változások következnek be. Megtörténik a pszichés leválás és a belenyugvás. Ugyan visszatérnek a gyermek szociális reakciói és keresi is másokkal a kapcsolatot, de viselkedésében az átlagtól eltérő tünetek mutatkoznak meg.

3.4. A szeparációt befolyásoló tényezők

Természetesen nagy egyéni különbségek vannak a tekintetben, hogy a kötődés hiányából fakadó distressz előbb feltüntetett szakaszai milyen lefolyásúak. Számos tényező (pl. életkor, idői tényezők, a kapcsolat minősége, stb.) befolyásolja, hogy a gyermek érzelmileg hogyan éli meg a gondozójától való szeparációt (elszakadást)/deprivációt (megfosztást) és a folyamat nem determinált.

Életkor

A gyermek életkora fontos tényező lehet, hiszen nem mindegy, hogy mikor történik a szeparáció. Általánosságban igaz, hogy a gyermek 6-7 hónapos korától körülbelül három éves koráig a leginkább sebezhető a szülőtől való elszakadás terén.

Idői tényező

A gyermek kezdetben nem rendelkezik időérzéssel, ezért számára az, hogy 3 másodpercet vagy fél órát késik az anyja, az éppoly frusztráló tud lenni. Nagyjából az 5-6 éves korra alakul ki az időérzés, de akkor is egy örökkévalóságnak élheti meg például egy napot kórházban kell eltöltenie az anyja nélkül.

Az anyával való kapcsolat minősége

A szeparációt megelőző időszak kötődési minősége meghatározó, mely szintén függvénye lehet a megfosztottság élményének a kialakulásához. Általában igaz, hogyha stabil, kiegyensúlyozott és feszültségektől mentes anya-gyerek kapcsolat volt előzőleg, annál nagyobb a valószínűsége, hogy egy lehetséges szeparáció nagyobb mértékben viseli meg a gyereket. A gyerek magát okolhatja az elszakadás miatt, büntudata lehet. Ezért *nagy szerepe van annak, hogy a gyereket felkészítsék az elszakadásra*. Ez még akkor is igaz, ha csak egy pillanatra távozik a gyerek látóköréből a szülő. Ha bizalmi állapot van a gyerek és a szülője

között, akkor nem lesz nehézség hosszabb távú elszakadás esetén. A túlságosan óvó-védő (overprotecting) szülő mivel nem ad kellő szabadságot a gyermeknek, ezért szintén bizonytalanság érzete alakulhat ki benne. Természetesen vannak helyzetek, amikor a gyerekek rövidebb szeparációkat meg kell élnie, ekkor talán az segíthet a legjobban, ha vele vannak ismerős tárgyai (átmeneti tárgyak), amik biztonságot nyújtanak számára.⁸⁵

3.5. Bowlby elméletének értékelése

BOWLBY kötődési elmélete komplex, mert a szülő és gyermek között létrejövő érzelmi kapcsolatot az evolúciós kereten belül értelmezi belevonva a pszichoanalitikus alapokat is.⁸⁶ Jelentősége abban áll, hogy felismerte a gyerek szociális interakcióra való hajlammal születik, melyet később kísérletileg igazoltak (lásd WATSON és MELTZOFF kutatásai). Hatása vitathatatlan, mert a korai kötődésemélet központi megközelítése, miszerint létezik a csecsemőnek és a szülőnek belső reprezentációja a kötődésre vonatkozóan, egyre több kutatást ösztökélt.

4. A kötődés vizsgálata csecsemőkorban

4.1. Az Idegen Helyzet Teszt

Az 50-es években MARY AINSWORTH (1913-1999) csatlakozott BOWLBY kutatásaihoz, és megalkotta az *Idegen Helyzet Tesztet* (1978), mely során a gyerekek reagálási módjait vizsgálta kísérleti körülmények között. A gyermek belső munkamodelljeit figyelte meg különböző helyzetekben (pl. anyával való játék, szeparálódás, idegenekkel való találkozás). Azt figyelte meg, hogy a csecsemők különböző válaszmintákat produkáltak a vizsgálatok során és ezek különböző kapcsolati minőségeket mutatnak. A klasszikus idegen helyzet teszt kísérlet egy szobában zajlott. Detektív tükrön át, szigorú feltételek mellett regisztrálták a gyermek megnyilvánulásait különböző szempontok alapján.⁸⁷ A módszert eredetileg 12-18 hónapos gyerekek vizsgálatára dolgozták ki, mely hét - egymástól jól elkülönült - 3 perces epizódra bontható:

⁸⁵ Winnicott, Donald W.: *The Child, the Family, and the Outside World*. Penguin Books, London, 1992.

⁸⁶ Pléh, Csaba – Kovács, Gyula – Gulyás, Balázs: *Kognitív idegtudomány*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. p. 327.

⁸⁷ Cole, Michael – Cole, Sheila R.: *Fejlődéslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest, 1997. p. 247.

1. **Megismerkedési epizód:** az anya a gyermekét beviszi a vizsgálati helységbe. A gyermeket egy székbe ülteti, mely körül játékok vannak. Az anya leül a szoba másik felében.
2. **Szorongási epizód:** 3 perc elteltével egy idegen nő lép be a szobába, majd leül egy székre egy percre. Beszélget az anyával egy percig, a harmadik percben pedig megpróbál a gyermek játékába bekapcsolódni.
3. **Szeparációs epizód:** az anya kimegy a szobából. Ha a gyerek nyugodt, akkor az idegen visszaül a székére, ha pedig nyugós, akkor megpróbálja megnyugtatni.
4. **Újraegyesülési epizód:** az anya visszatér a szobába és felveszi a gyerekével a kontaktust, bekapcsolódik a játékába. Eközben az idegen távozik a szobából.
5. **Szeparációs epizód:** az anya újra kimegy, ekkor a gyermek egyedül marad.
6. **Szorongási epizód:** az idegen visszatér a szobába. Amennyiben a gyermek nyugtalan, úgy megpróbálja lecsillapítani.
7. **Újraegyesülési epizód:** az anya visszatér, az idegen pedig kimegy a szobából.

4.2. Kötődési mintázatok

A gyermekek megnyilvánulásai alapján négy alapvető kötődési mintázatot különített el, melyek sajátos jellegzetességekkel bírnak (lásd 1. táblázat).

1. táblázat

A különböző kötődési viselkedések jellemzői

Kötődési mintázat	Jellemző megnyilvánulás	Szeparáció hatása	Újraegyesülés hatása	Idegen jelenlétére
A-típusú (kb. 23%)	<ul style="list-style-type: none"> • Kerüli a kontaktust vagy közömbös. • Nem utasítja el a kezdeményezést, de azt nem is próbálja 	<ul style="list-style-type: none"> • Nem mutat vagy csekély mértékű a distressz reakció. • A játék színvonalát nem befolyásolja 	<ul style="list-style-type: none"> • Közeledésre bizonytalanul, elutasítóan reagál • Elkerüli a szülőt, inkább a játékkal foglalkozik. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nem mutat distressz reakciót. • Az idegen is könnyen meg tudja nyugtatni.

	fenntartani.			
B-típusú (kb. 65%)	<ul style="list-style-type: none"> Az anyával törekszik a kontaktusra 	<ul style="list-style-type: none"> Nyugtalan lesz az anya távozásakor, esetleg sír. A játék színvonala csökken 	<ul style="list-style-type: none"> Az anya visszatérésére megnyugszik, boldogan fogadja. Könnyen visszatér a játékához 	<ul style="list-style-type: none"> Az anya jelenlétében örömmel reagál az idegenre. Idegen nem tudja megnyugtatni
C-típusú (kb. 10%)	<ul style="list-style-type: none"> Az anya visszatérésére ellenállással, elutasítással reagál. Kevés időt tölt felfedezéssel. 	<ul style="list-style-type: none"> Zavarodott lesz az anya távozásakor. A játék színvonala csökken. 	<ul style="list-style-type: none"> Nem tér vissza a játékhoz, aggodalmasan figyel anyját. Kontaktust keres, de ki is fordul, a szülő nem tudja megvigasztalni. 	<ul style="list-style-type: none"> Visszautasítja a az idegen közeledését.
D-típusú	<ul style="list-style-type: none"> Nagyon változatos, ellentmondó vagy megmerevedett viselkedés jelentkezheti. 	<ul style="list-style-type: none"> Anya távozásakor nyugodt. 	<ul style="list-style-type: none"> Az anya visszatérésére bizarr megnyilvánulások (elkerülési, elutasítás) jelentkezhet. 	<ul style="list-style-type: none"> Az idegen jelenlétére nem mutat distressz reakciót.

4.2.1. A-típusú kötődési mintázat (Elkerülő kötődés)

Az A-típusú szorongó-elkerülő kötődési mintázatot produkáló gyermek harmonikus állapotát az anya nem tudja stabilizálni. A gyerek *túlszabályozza érzelmeit*, és elkerülő magatartást produkál azokban a helyzetekben, ami számára stresszel-teli. Nem bíz abban, hogy az anya elérhető, és ez olyan magatartás kialakulásához vezet, melyben a gyerek érzelmi arousalját

megpróbálja kontrollálni, így túlszabályozza emócióit. Ezért fordulhat elő, hogy a szeparációs periódusban nem mutat kint, az újralálkozáskor pedig érdeklődést.⁸⁸

4.2.2. B-típusú kötődési mintázat (Biztonságos kötődés)

A B-típusú biztonságosan kötődő csecsemő egy *jól szervezett emocionális interakciós bázison* nő fel. A gondozó képes a gyermek zavart reakcióit újra egyensúlyba hozni, ezáltal a stressz-helyzetet csökkenteni vagy feloldani. A gyerekben alapvető bizalom van a gondozója felé. A szeparáció számára ugyan kinnal járó helyzet, és az idegen nyugtalanságot vált ki belőle, mégis keresi az anyával a kontaktust, újralálkozásánál hozzáfut, nemcsak keresi, de meg is találja a vigaszt elkeseredett állapotára. Ebben a kötődési típusban az anya-gyerek kapcsolat szenzitív, és az anya képes a gyermek zavart érzelmi reakcióit újrstabilizálni. A gyerek frusztrációs helyzetben is magatartásában szervezettséget mutat, ezért könnyebben megbirkózik a negatív érzelmekkel.

4.2.3. C-típusú kötődési mintázat (Szorongó/ellenálló kötődés)

A C-típusú szorongó/ellenálló csecsemő *alulszabályozza* érzelmeit, abban az esetben is frusztrált, ha az anyával kontaktusba lép. Az elválás nagy kinnal jár számára, és az anya visszatérésekor sem tudja megnyugtatni. Érzelmei alulszabályozásával próbálja saját magára felhívni az anya figyelmét, és az anya jelenlétében is frusztrálódik. Sokáig sír, nagyon nehezen nyugtatható meg, még a gondozó jelenléte sem nyújt számára vigaszt, mert a saját szorongásával van elfoglalva, így a *közelség megnyugtató hatása nem tud érvényesülni*.

4.2.4. D-típusú kötődési mintázat (Zavart-megmerevedett kötődés)

Ebbe a csoportba tartozó gyerekek viselkedése igen széles skálán jellemezhető. Egyrészt *dezorganizált viselkedést* (zavarodottságot) mutathat a gyerek, azaz ellentmondásos jelzései lehetnek, mint például, hogy közeledik az anyjához, de elfordítja közben a fejét, másrészt *dezorientáció* (megmerevedés) is jelentkezhet. A D-típusú csecsemő valószínűleg alapvetően konfliktusokkal terhelt kötődési viselkedési rendszerben létezik. Magatartása *integrálatlan, vagy ellentmondásos*, ezért az anyához való közeledés módja bizarr. Az anya iránti érzései ambivalensek, mert az anya személye egy időben a félelem és a biztonság forrása is. Ezzel a

⁸⁸ Pető, Katalin: *Életciklusok*. A Magyar Pszichoanalitikus Egyesület 2004. évi Konferenciája. Animula Kiadó, Budapest, 2004.

kötődési mintázattal jellemezhető csecsemők száma alacsony, leggyakrabban súlyosan elhanyagolt, lelki, szexuális vagy fizikai bántalmazást elszenvedett, esetleg intézetben nevelkedő gyerekeknél figyelhető meg.

4.3. Kötődés az apához

A kötődésre vonatkozó legtöbb publikáció az anyával kapcsolatos vizsgálatokon alapul, hiszen a Bowlby-féle kötődési elmélet, illetve az etológiai megközelítés az anya és gyermeke közötti korai kapcsolat érzelmi és gondozói jegyeinek jelentőségét hangsúlyozza. A nemi szerepek átértékelődésével, az apák egyre több funkciót vállalnak a korábban kizárólag az anyákra háruló gondozói feladatokból, a kutatók pedig kíváncsiak voltak arra, hogy az idegen-helyzetben részt vevő csecsemők az apjukkal hasonló vagy különböző magatartási jegyeket mutatnak-e. KOTELCHUCK (1976) megismételte az idegen-helyzet tesztet apákkal. Kimutatta, hogy az apa jelenlétére, távollétére és az idegen jelenlétére is hasonlóképp reagáltak a csecsemők, mint ahogy azt anyjukkal tették.⁸⁹ Egyértelmű tehát, hogy az apával is kialakul a kötődés és hasonló mintázattal jellemezhető, mint az anyával való kötődést. Természetesen, ahogy korábban láthattuk, számos tényező befolyásolhatja ezt a bonyolult interakciós folyamatot, és ennek kapcsán le kell szögeznünk, hogy a gyermekkel töltött idő mennyisége és minősége mindenképp szerepet kap az apa és gyermeke közötti kötődés kialakulásában és megerősödésében. Mennyiséget tekintve jellemzően az apa kevesebbet időt tölt gyermekével, viszont azokra az időszakokra főként a játékepipódok esnek, melyek fokozott izgalommal, és örömmel társulnak.

5. A kötődési viselkedés okai

5.1. A kötődés neurobiológiai háttere

Az előbb bemutatott elméleti feltevések és vizsgálatok azt mutatják, hogy a kötődés a gyerek szempontjából létfontosságú, mert a szülő és gyermeke kötődési reprezentációja hatással van a kötődés minőségére. Hangsúlyozzuk, hogy a kapcsolat minősége a lényeg, s nem pedig a mennyisége.

Állatkísérletekkel demonstrálták, hogy bizonyos neurotranszmitter rendszerek szerepet játszanak a kötődési magatartás kialakításában. Azt tapasztalták, hogy a kötődés kialakulásának folyamatában egy specifikus rendszer vesz részt, mely az ingerek aktív

⁸⁹ Kotelchuck, M.: The infant's Relationship to the Father: Experimental Evidence. In: Lamb, M. E. (Ed.): The role of the father in child development. 1976, Wiley, New York, p. 329-344.

befogadásával megközelítési válaszokat vált ki. Ezek a megközelítési válaszminták nagyrészt velünk születettek, de a megerősítések ezekre ráépülve már tanulási folyamatokat sejtetnek. „A korai gondozás és környezet hatással van az agy fejlődésére és az agyi anyagcsere alakulására is, így hosszú távon befolyásolhatja a majdani szülői viselkedést.”⁹⁰

7.2. táblázat

A neurotranszmitter rendszer hatása a korai kötődésre

Neurotranszmitter rendszer	Hatása
Opioid rendszer	Stressz-állapot feloldásáért felel
Oxitocin rendszer	A kölyök szagának felismeréséért felel
Noradrenalin rendszer	Az emlékezet kiépülésében játszik szerepet
Dopamin	Az anyai gondozás minőségére hat
Szerotonin	A szeparációs distressz reakció megjelenéséért felelős

5.2. A kötődési viselkedés különbségeinek okai

Kézenfekvő lenne, hogy az *anyai viselkedés eltéréseivel* magyarázzuk a kötődési mintázatok különbségeit. Azonban a helyzet nem ilyen egyszerű, egyedül az elkerülő csoportba tartozó anyák magatartásában vettek észre szignifikáns változásokat. Ebbe a csoportba tartozó csecsemő anyja az elérhetőség szempontjából tért el társaitól. Nem akkor közeledett a gyermekéhez, amikor az igényelte, amikor viszont igényelte, akkor nem tette meg.

A kötődés okainak tárgyalásakor ki kell térnünk a kötődés három jellemző vonására, mely közelebb visz minket a kötődés, mint komplex viselkedési megnyilvánulás megértéséhez. A kötődés az anya viselkedésének szempontjából három funkciót ölel fel:

1. **A közelség fenntartása** körébe azok az interakciók tartoznak, amik az anya elérhetőségét fedik le. Ez nem feltétlenül a fizikai kapcsolatot jelentik, sokszor a gyermek részéről egy pillantás is elég, hogy „ellenőrizze” az anya jelenlétét.
2. **Biztonságforrás** funkcióját is ellátja a kötődés, mert a komfort érzetével és egyben megerősítéssel társul.
3. **Biztos bázis** az anya, hiszen a személye az a kiindulópont, melyből indul, majd érkezik a gyermek, miközben a környezetet felfedezi.

⁹⁰ Pléh, Csaba – Kovács, Gyula – Gulyás, Balázs: Kognitív idegtudomány. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. p. 339.

Ha az *evolúciós keretben* értelmezzük a kötődési viselkedést, akkor felmerül a kérdés, hogy milyen adaptív értéke van ennek a magatartásmódnak. A vizsgálatok eredményei szerint könnyen értelmezhetővé válik, mert előnnyel bír, ha egy optimálisan funkcionáló biztonságos kötődés alakul ki a szülő és gyermeke között, hiszen az egyed, illetve a faj túlélését biztosítja. Egy kötődési problémával küzdő kölyök az anyja védelme nélkül a támadókkal szemben védtelenné, a környezet viszontagságaival szemben kiszolgáltatottá válik, így nagyobb eséllyel pusztul el, génjeit így nem tudja tovább örökíteni. A biztonságos anya-csecsemő diádnak (B-típus) tehát szelekciós előnye van a többi diáddal (A-típus, C-típus, D-típus) szemben. Azok a csecsemők, akik kötődési viselkedésében szorongás tapasztalható, tulajdonképpen maladaptívan (nem alkalmazkodó módon) viselkednek. MAIN szerint, azok az anyák, akik kellő érzékenységgel viszonyulnak a babájuk jelzéseire, a kevésbé érzékeny anyákkal szemben nagyobb mértékben valósíthatják meg reprodukív sikerességüket. Mivel az egyedek között sikeresség tekintetében nagy eltérések mutatkoznak, ezek nemcsak a génkészletnek „köszönhetőek”, hanem a szülők (rokonok, gondozók) támogatási minőségének is.⁹¹

BELSKY felvetése, miszerint a bizonytalan kötődés nem egyértelműen maladaptív nagyon érdekes kérdés. Szerinte az anya és gyermeke között kialakult kötődési mintázat a környezethez való alkalmazkodásként is értelmezhető. Az evolúció során alakultak ki ezek az „ökológiai feltételekre érzékeny, a szaporodási sikert szolgáló fakultatív viselkedési stratégiák, amelyek nemcsak csecsemő- és gyerekkori kötődésben, hanem adaptív párválasztási és szülői viselkedésben is megnyilvánulnak.”⁹²

6. A kötődés vizsgálati módja gyermekkorban

Az Idegen Helyzet Teszt az egytől a másfél éves korosztályt vizsgálja, ezért a 18 hónapos kor utáni kötődés vizsgálatára egyéb módszerek kidolgozására is sor került.⁹³ Általában a szeparációs helyzet megteremtésének elvére, illetve a kötődési kapcsolat mentális reprezentációjának megnyilvánulásaira épülnek a kísérleti kialakítások. MAIN, KAPLAN és

⁹¹ Péley, Bernadette: Az evolúciós gondolkodás szerepe a lelki fejlődés modelljeiben. *Pszichológia*, 2000/20. 3: p. 271-303.

⁹² Pléh, Csaba – Kovács, Gyula – Gulyás, Balázs: *Kognitív idegtudomány*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. p. 332.

⁹³ Atkinson, Rita L. – Atkinson, R. C. – Smith, E. E. – Bem, D. J. – Hilgard, E. R.: *Introduction to Psychology*. Harcourt Brace Jovanovich Publishers, Geneva, 1990.

CASSIDY (1985) 5-7 évesekre dolgozták ki az idegen helyzet tesztet.⁹⁴ BOWLBY és KLAGSBRUN nevéhez pedig a Szeparációs Szorongás Teszt fűződik (1976), mely már a mentális reprezentáció szintjén közelíti meg a kötődést.

A longitudinális vizsgálatok azt mutatják, hogy az idegen-helyzetben regisztrált kötődési viselkedés viszonylag stabil jelleg, mely döntően a gyermek életkörülményeitől függ. A kötődési minta változásának hátterében ott bujkálhat a munkanélküliség, a gazdasági viszonyok megváltozásának, betegség megjelenésének, a szülők közötti kapcsolat minősége változásának hatásai, ám önmagában egy-egy tényező jelentősen nem befolyásolja a kötődési mintákat. A kötődési mintázatok vizsgálatának a jelentősége abban áll, hogy nagy valószínűséggel a későbbi kapcsolatokhoz mintául szolgálnak. Ezt támasztja alá MAIN és CASSIDY 1988-ban végzett vizsgálata, mely a kötődési mintázatok változásaira vonatkozott (lásd 2. táblázat).⁹⁵

2. táblázat

Kötődési mintázatok változása

1 éves kori kötődési mintázat	Egyéves kori magatartás	Hatéves kori magatartás
Elkerülő	Kerüli a kontaktust vagy közömbös a visszatérő szülő irányába, inkább a játékába merül.	A visszatérő szülő irányába kevesebb szociális interakciót kezdeményez, inkább a játékába merül.
Biztonságos	A visszatérő anyával törekszik a szociális interakció megteremtésére.	A visszatérő anyával törekszik a szociális interakció megteremtésére.
Ambivalens	A szeparáció okozta distresszt az anya nehezen vagy nem tudja feloldani, a gyerek ellenállással, elutasítással reagál kezdeményezéseire.	Szeparációt követően a szülővel felveszi a kontaktust, de ellenállás, ellenségeskedés jelei is jelentkeznek.
Megzavart	Általában az egyik szülővel	Átmenetileg szerepcsere jelentkezik, a

⁹⁴ Main, Mary – Kaplan, N. – Cassidy, Jude: [Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation](#). Monographs of the society for research in child development, 1985/50. 1-2: (209): p. 66-104.

⁹⁵ Main, Mary – Cassidy, Jude: Categories of response to reunion with the parent at age 6: Predictable from infant attachment classifications and stable over a 1-month period. Developmental Psychology, 1988/24, (3): p. 415-426.

	zavarodottságot vagy dezorientációt mutat.	szülőt irányítani, ellenőrizni vagy megalázni próbálja a gyerek.
--	--	--

Tapasztalatok szerint az elkerülő, a biztonságosan kötődő és a szorongó/ellenálló gyerekek viselkedése egy éves kori magatartásukhoz képest jelentősen nem változott, viszont a zavarodottan kötődő csoportba tartozó gyerekek magatartása meglepte a kutatókat. A visszatérő szülővel szemben, már nem megzavart viselkedés jelentkezett, hanem *szerepcsere* következtében *kontrolláló magatartás* mutatkozott náluk. A kontrolláló kötődési viselkedés kétféleképpen jelentkezett, de mindkettőre jellemző volt az irányító attitűd:

1. „büntető”- kontrolláló,
2. „gondoskodó”- kontrolláló.

A „büntető”- kontrolláló gyerekek megalázták szüleiket. A „gondoskodó”- kontrolláló gyerekek pedig védelmező, aggályoskodó szerepben léptek fel. FONAGY és TARGET (1998) szerint ezek a gyerekek azért folyamodnak védekezési stratégiákhoz, hogy mások manipulációja révén rendezzék inkongruens szelf-reprezentációjukat.⁹⁶ A dezorganizált (kiszolgáltatott) helyzetet így felváltotta egy organizált (szervezett) állapot, mely az alkalmazkodás szolgálatába lépett.

7. A kötődés vizsgálati módja felnőttkorban

7.1. Felnőtt Kötődési Interjú

Az egyik legismertebb kötődés mentális reprezentációját vizsgáló eljárás a *Felnőtt Kötődési Interjú* (Adult Attachment Interview), amit KAPLAN és MAIN (1985) alakított ki.⁹⁷ A gyermekkori kötődéskapcsolat narratív történetét vizsgálták, például a korai kapcsolatok jellegzetességeinek, a szeparációs élmények, a betegség, a büntetés, a veszteség, a rossz bánásmód és a visszaélés kérdéseiben. Az interjú során a személynek először általános leírást kellett adnia a gyermekkori családi kapcsolatairól, majd ezeket konkrét példákkal alátámasztania. Emlékeket idézett fel az interjú során a szülei magatartásáról, saját

⁹⁶ Fonagy, Peter - Target, Mary: A kötődés és a reflektív funkció szerepe a szelf fejlődésében. *Thalassa*, 1998/1, (2): 5-43.

⁹⁷ Main, Mary – Kaplan, N. – Cassidy, Jude: [Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation](#). *Monographs of the society for research in child development*, 1985/50. 1-2: (209): p. 66-104.

betegségről, esetleg sérüléseiről, emocionális problémáiról. Az interjú anyagát elemezték, és következtetést vontak le a kötődési kapcsolatokhoz való viszonyról.

7.2. Felnőtt Kötődési Becslő Skála

MAIN és GOLDWYN (1994) alakította ki a *Felnőtt Kötődési Becslő Skálát*, mely a Felnőtt Kötődési Interjúra épül, és négy skálán keresztül jellemezi a személyeket.⁹⁸

1. **Bizonytalan-elhárító személyek** kevés emléket tudnak felidézni, tagadják, idealizálják vagy devalválják azokat. Az emlékeik szegényesek, a személyes kapcsolatok jelentőségét pedig nem tartják fontosnak életükben.
2. **Biztonságos-autonóm személyek** számára a személyes kapcsolatok fontosak. Az elbeszélésük felépítése logikus, az emlékeiket koherens módon integrálják egy narratívába.
3. **Bizonytalan-múltba merülő személyek** belegabalyodnak a kora gyerekkori emlékeikbe, régi feldolgozatlan sérelmeket hoznak a felszínre, melynek hatására dühössé vagy passzívvá válnak.
4. **Határozatlan személyek** kötődési kapcsolataik reprezentációiban dezorganizáltság jelentkezik, melynek háttérében sokszor súlyos gyermekkori trauma, veszteségélmény áll, ami végül a narratívájuk konfúzióját eredményezi.

A Felnőtt Kötődési Interjú jelentősége abban áll, hogy amellet, hogy a kötődési kapcsolat típusát adja meg, még patológiák felismerését is lehetővé teszi. Nagyon szoros kapcsolatot találtak a rossz bánásmód, a bántalmazás és a krónikusan elhúzódó depresszív állapottal, de szoros a kapcsolat az anya feldolgozatlan gyász, illetve az őt ért bántalmazással is. LYONS és RUTH kimutatta, hogy a dezorganizált-dezorientált viselkedés létrejöttében nemcsak a trauma súlyossága meghatározó, hanem maga a kapcsolati jelleg is. Ha a dezorganizált kötődési kapcsolati minta huzamosabb ideig fennáll, akkor nem szükséges traumatikus eseménynek megtörténnie ahhoz, hogy ez a fajta kötődési mód a következő generáció tagjainál is megjelenjen. Ezzel szemben a bizonytalan, de mégis valamilyen szempontból szervezett kötődési kapcsolat – meglepő módon - de mégis védelmet biztosít a gyermek számára mindaddig, amíg nem következik be traumatikus esemény.

⁹⁸ Pető, Katalin: *Életciklusok*. A Magyar Pszichoanalitikus Egyesület 2004. évi Konferenciája. Animula Kiadó, Budapest, 2004.

Vajon hogyan mutatkozik ez meg a mindennapokban? Képzeljünk el egy olyan anyát, akinek a gyermekkori élményeiből hiányzik az a momentum, hogy ha félt, akkor rendelkezésére állt biztos személy a környezetében, aki képes volt megnyugtatni és megvigasztalni őt. Ezért nagy valószínűséggel a gyerekében megjelenő negatív élmények, mint a fájdalom, a nyugtalanság, a félelem, benne is hasonló érzelmeket aktiválnak. Ha az anya saját magát nem képes ezektől az állapotoktól megvédeni, úgy gyereket sem tudja megvigasztalni, nem képes arra, hogy a gyermek felől érkező jelzésekre adekvát (megfelelő) választ adjon, ezért az érzelmek szabályozási folyamata károsul, melyek az agyi struktúrák, a különböző ingerátvitelt szabályozó hormonok, enzimek termelésére is hatást gyakorol.

Irodalomjegyzék

- Atkinson, R. L. – Atkinson, R. C. – Smith, E. E. – Bem, D. J. – Hilgard, E. R.: Introduction to Psychology. Harcourt Brace Jovanovich Publishers, Geneva, 1990.
- Bagdy, Emőke: *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994.
- Bernáth, László – Solymosi, Katalin: Fejlődéslélektan Olvasókönyv. Tertia Kiadó, Budapest, 1997.
- Bolwby, John: A biztos bázis. A kötődésemélet klinikai alkalmazásai. Animula Kiadó, Budapest, 2009.
- Cole, Michael – Cole, Sheila R.: Fejlődéslélektan. Osiris Kiadó, Budapest, 1997.
- Fonagy, Peter - Target, Mary: A kötődés és a reflektív funkció szerepe a szelf fejlődésében. Thalassa, 1998/1, (2): p. 5-43.
- Goldfarb, William: The effects of early institutional care on adolescent personality. *Journal of Experimental Education*, 1943/12, p. 106-129.
- Harlow, Harry: The Nature of Love. *American Psychologist*. 1958/13. p. 573-685.
- Hámori, Eszter: A kötődésemélet perspektívái. A klasszikusoktól napjainkig. Animula, Budapest, 2015.
- Hermann, Imre: Az ember ősi ösztönei. Magvető Kiadó, Budapest, 1984.
- Kotelchuck, M.: The infant's Relationship to the Father: Experimental Evidence. In: Lamb, M. E. (Ed.): The role of the father in child development. 1976, New York: Wiley, New York, p. 329-344.

- Main, N. – Kaplan, N. – Cassidy, J.: [Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation](#). Monographs of the society for research in child development, 1985/50. 1-2: (209): p. 66-104.
- Main, Mary – Cassidy, Jude: Categories of response to reunion with the parent at age 6: Predictable from infant attachment classifications and stable over a 1-month period. *Developmental Psychology*, 1988/24, (3): p. 415-426.
- Mérei, Ferenc - V. Binét, Ágnes: *Gyermeklélektan*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1993.
- Nagy, Emese – Molnár, Péter: Fogóreflex és kötődés: kapcsolatuk pszichofiziológiai modellje. *Pszichológia*, 1998/18, 1. p. 35-47.
- Péley, Bernadette: Az evolúciós gondolkodás szerepe a lelki fejlődés modelljeiben. *Pszichológia*, 2000/20, 3: p. 271-303.
- Pető, Katalin: *Életciklusok*. A Magyar Pszichoanalitikus Egyesület 2004. évi Konferenciája. Animula Kiadó, Budapest, 2004.
- Pléh, Csaba – Kovács, Gyula – Gulyás, Balázs: *Kognitív idegtudomány*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- Pulay, Klára: A kötődésről és az anya hiányáról. In: Bernáth, László – Solymosi, Katalin (szerk.) *Fejlődéslélektan Olvasókönyv*. Tertia Kiadó, Budapest, p. 43-58.
- Vikár, György – Vikár, András: *Dinamikus gyermekpszichiátria*. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2001.
- Winnicott, Donald W.: *The Child, the Family, and the Outside World*. Penguin Books, London, 1992.

A fejlődéslélektan történeti vonatkozásai⁹⁹

(Developmental psychology in historical perspectives)

Már az ókortól kezdődően az érdeklődés középpontjában állt a gyermeki fejlődés megismerése. Mégis a gyermekek pszichés sajátosságainak a tudományos megismerésére az 1800-as évek elejétől mutatkozott egyre nagyobb igény. A gyermek fejlődésének megfigyelései kezdetben részletes leírások voltak, azonban megteremtették a szisztematikus kutatások alapjait, melyek a tudományos megismerés mérföldkövei. A következőkben bemutatásra kerülnek a fejlődéslélektan alapvető kérdései, melyek a folyamatosság, az örökletesség szerepének, valamint az egyéni különbségek területére terjednek ki. Áttekintjük a gyermeklélektan kezdeteit, melyek a tudománnyá válást erősítették. A viselkedés objektív vizsgálatai megteremtették az objektív kutatás alapjait. Végül bemutatásra kerülnek a fejlődéslélektan módszerei, melyek a tudományos kutatások alapjait teremtették meg.

1. A gyermek lelki fejlődése

Az 1800-as évek elejétől egyre nagyobb igény mutatkozott a gyermekek lelki sajátosságainak tudományos megismerésére. A gondolkodók kíváncsiak voltak arra, hogy a fejlődés mennyiségi vonatkozásainak háttérében milyen minőségi változások figyelhetők meg. A gyermek fejlődésében végbemenő változások mélyebb megismerése ugyan kezdetben szerteágazó megfigyeléseken alapultak, de elvezettek a szisztematikus kutatásokig, majd a tudományos megismerésig (BALOGH, 2003).

A pszichológiai fejlődés részletesebb tanulmányozása érdekében célszerű a fejlődés definícióját pontosítanunk. Jelenlegi tudásunk alapján a gyermek fejlődését pszichés *változások* sorozatának tekintjük, melyek *irreverzibilis* folyamatok mentén szerveződnek. Az állítás fordítva azonban már nem teljesül, azaz minden változást egyértelműen nem foghatunk fel fejlődésnek. Változásnak véljük például a kisgyermekeknél jelentkező testvérféltékenység kapcsán fellépő regresszív állapotot (pl. bepisilés), azonban mégsem tekintjük előremutató

⁹⁹ A tanulmány a Nemzeti Közzolgálati Egyetem „Kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása” című, BBA-2.4.2-2015-00003 számú projekt támogatásával készült.

fejlődési megnyilvánulásnak (VIKÁR – VIKÁR, 2001). Amikor a gyermek fejlődéséről beszélünk, a növekedés és az érés fogalmát is szükséges megkülönböztetnünk. A *növekedést* kifejezetten a szervezet testi, fizikai aspektusára vonatkoztatjuk, az *érést* pedig tágabb értelemben véve mind szomatikus (testi fejlődés), mind pedig pszichés vonatkozásban (pl.: identitás kialakulása) is tárgyaljuk. Jóllehet a testi érés igen szembetűnő lehet bizonyos életkori szakaszokban (pl. serdülőkorban), szemben a kevésbé látványos pszichés érésrel, mégis mindkettő nagy jelentőségű, melynek háttérében számos tényező húzódik meg. Az érési folyamat kulcskérdése az, hogy milyen mértékben függ lefolyása a környezeti, a genetikai, illetve a szociális hatásoktól. Hangsúlyozzuk, hogy sem kizárólag a biológiai, sem pedig kizárólag a környezeti tényezőkkel nem magyarázhatjuk az ember egyéni fejlődését, egymással szoros kapcsolatban álló tényezők együttes hatásaként vélekedünk róla.

A fejlődéslélektan tudományán belül rendkívül érdekes és jelentős kérdéskör a *kritikus periódusok* szerepének vizsgálata. Nemcsak egyes állatfajok, hanem az ember is rendelkezik olyan képességekkel, hogy egy konkrét esemény bekövetkezése során a szervezetében életre szóló változást idéződjék elő. Ez a változás pedig abban az esetben is fennáll, ha szükséges az egyed fejlődése szempontjából, annak érdekében, hogy a fejlődése a normális mederben folyjék, de abban az esetben is, ha nem szükséges, sőt hátránnyal jár (pl. traumatikus esemény következtében). A normális fejlődés esetében az eseményt egy, a környezetben jelentkező *kulcsinger* váltja ki, melyhez szinte elválaszthatatlanul kapcsolódik egy genetikailag rögzített időszak. CHARLES STOCKARD kutatásai óta (1921) ezt az időszakot *kritikus periódusnak* nevezzük. Ha ebben az érzékeny időszakban elmaradnak ezek a sajátos történések, akkor a fejlődés folyamatában elakadások, de akár visszafordíthatatlan károsodások is jelentkezhetnek. Mivel agyunk a külső tapasztalati hatások meghatározott fajtáira csak egy-egy rövid időszakban fogékony, ezért a kritikus periódus szemléltetésekor a kutatók az „*ablak-hasonlatával*” élnek (COLE, 1997). Azt mondják, hogy képzeljük el azt, amikor egy ablak csak bizonyos ideig van nyitva, ezt követően viszonylag rövid időn belül bezáródik, és többet nem is nyílik ki. Ha tehát az ablak nyitásának idején nem következik be a szükséges történet, akkor a fejlődés menetében változás következik be. Amikor a periódus a végéhez ér, akkor az ablak végleg bezárul, és az egyednek nincs több lehetősége és módja arra, hogy azt a fajta tapasztalati mintát elsajátítsa az elkövetkezendő időszakban.

A kritikus periódusok meghatározó szerepére nagyon sok példát találhatunk az állatvilágban, azonban az ember életében is léteznek-e olyan döntő momentumok, melyeknek feltétlenül

meg kell történniük ahhoz, hogy a fejlődés normálisan következzen be. A téma sokat idézett kutatója KONRAD LORENZ (1903-1989) osztrák etológus, aki 1973-ban Nobel-díjat kapott. Nemcsak az állati és humán agressziót kutatta, de nevéhez kötődik a madarakkal végzett kutatásai alapján leírt *imprinting* (bevésődés) jelensége is. Az imprinting lényege, hogy egy bizonyos kritikus periódusban végbemenő fajspecifikus tanulási folyamat során az utód a követett tárgy vonásait egyszer s mindenkorra megtanulja, gyakorlatilag „bevési az agyába”. Bizonyos állatfajok esetében szilárd bizonyítékokkal rendelkezünk a korai bevésődés meglétét illetően, az ember esetében ezzel szemben még nem zárultak le a kutatások (ATKINSON et al, 1990). Szintén e témakör nagyhatású kutatói voltak DAVID HUBEL és TORSTEN WIESEL (1962), akik bizonyították, ha az agyhoz vezető idegi kapcsolat nem tud kialakulni, ha egy bizonyos időszakban az agy nem kap ingerlést.

Ahogy korábban említettük, az ember fejlődésében is tapasztalható a kritikus periódus bizonyítékaként szolgáló momentumok. Az egyik igen gyakran felhozott példa a magzati lét időszakában jelenik meg. Ha az embrió nemi mirigyei a 7. héten nem termelnek férfi nemi hormont, akkor visszafordíthatatlanul női nemi szervek fejlődnek ki. Azonban a biológiai fejlődésen túlmenően az ember pszichológiai fejlődésében is feltételeznek egyes kutatók kritikus periódusokat. Ezek tudományos kutatása rendkívül nehéz, ezért az élet által szolgáltatott szélsőséges példákön alapulnak az elméletek. ERIC LENNEBERG (1921-1975) például azt feltételezi, hogy a nyelvfejlődésnél is létezik egy ablak, melynek bezárulását követően lehetetlenné válik a nyelv elsajátítása (CRYSTAL, 2003). Genie, a 14 éves „*modern farkas-gyerek*” példáját hozza fel bizonyíték gyanánt, akit 1970-ben találtak meg rendkívüli körülmények között Los Angelesben. Genie-t apja majdnem egész addigi életében egy székhez kötözve tartott, gyakorlatilag izolálta a külvilágtól nagyjából 10 éven keresztül. Ha hangot adott ki, annak súlyos fizikai bántalmazás volt a következménye. Esténként hálósákban altatta, amiben viszont mozgásában volt korlátozva. Mikor a lányt 14 évesen a hatóságok felfedezték, már nem tudott beszélni és hosszadalmas speciális tanítások árán is csak pár szót tudott elsajátítani, mint például „Stop-it!” (Ne csináld!) és „No-more!” (Ne többet!). A szélsőséges példát úgy is megközelíthetjük, hogy nem az érés automatikus időrendje szabja meg bizonyos képességek kialakulását, hanem arra maga a tapasztalati tényező gyakorol hatást. A tapasztalat az, ami a nyitott lehetőségeket egy idő után bezárja azáltal, hogy a kialakult agyi kapcsolatokat struktúrába rendezi. Abban a pillanatban, amikor ez a hálózat stabilizálódik az adott struktúrában, a későbbiekben már nincs lehetősége annak átalakulására.

Az előbbieket figyelembe véve, valamint azokat összegezve, a fejlődés meghatározását úgy pontosítanánk, hogy: egyfajta *folyamatról beszélünk, mely időben végbemenő bizonyos események sorozatát feltételezi*. Mivel így közelítjük meg a fejlődést, ezért úgy tekintünk rá, mint: „*a növekedésen, érésen valamint tanuláson alapuló folyamatos, irreverzibilis folyamat, ami magasabb szintű szerveződéshez vezet*” (MÖNKS, 1998, 13. o.).

2. A FEJLŐDÉSLÉLEKTAN ALAPVETŐ KÉRDÉSEI

A fejlődéslélektan alapkérdései közé tartozik a *folyamatosság*, a *genetikus vs. (vagy) kulturális meghatározottság* és az *egyéni különbségek* kérdése, melyek szerepe a mai napig megosztja a kutatókat.

2.1.Folyamatosság

A folyamatosságra vonatkozó alapkérdés dimenziója, hogy inkább hirtelen, ugrásszerű változások jelennek meg az egyed fejlődése során, vagy folyamatosan kisebb változások zajlanak. Akár egyik vagy másik iskola elméletét fogadjuk el, mindenképpen egyértelmű, hogy a személy életében változások következnek be, melyek új magatartások megjelenését eredményezik.

Differenciálódás

Amikor a folyamatosság témakörét érintjük, nem mehetünk el szó nélkül a differenciálódás problematikája mellett. A differenciálódás ebben az esetben az emberek és az állatok közötti tulajdonságok hasonlóságaira és különbségeire vonatkozik. Ha az ember és más fajok között folyamatosságot feltételezünk, akkor az állatok megfigyeléseiből nyert adatok és törvényszerűségek, magyarázatul szolgálhatnak az ember szempontjából még feltáratlan területekhez. A megközelítés azonban elméleti buktatókat rejthet magában, hiszen az állatok viselkedéséből levont következtetések félrevezetőek lehetnek, hiszen nem lehet egy az egyben átültetni az állatok vizsgálata során nyert tapasztalatokat és következtetéseket az emberre. A megközelítés legismertebb képviselője CHARLES DARWIN (1809-1882) volt, aki a fajok közötti egyértelmű folyamatosságot hirdette, mely gondolat *A fajok eredete* (1859) című művével vált ismertté. Napjainkban sokkal differenciáltabban gondolkodunk a differenciálódás területéről, bár a gondolatmenet a pszichológia egyik ágának, az *evolúciós pszichológiának* a sajátja. Nemcsak a biológiai mechanizmusokra, hanem a pszichológiai

mechanizmusokra is úgy tekintenek képviselői, melyek a természetes kiválasztódás folyamán fejlődött megnyilvánulásai, melyek a túlélés, valamint a továbbörökítést szolgálják (BERECZKEI, 2008).

Mennyiségi vagy minőségi változások

A fejlődéshez kapcsolódó folyamatosság kérdésköre az egyéni fejlődéshez kapcsolódó mennyiségi és minőségi változásokat is magában foglalja (Vajda, 1999). Kérdés, hogy csekély mennyiségi változások folyamatos eredménye-e, vagy inkább ugrásszerű minőségi változások jellemzik a fejlődést.

- Kutatók azon része, akik a fejlődésben a kis változások folyamatosságát hangsúlyozzák és a tulajdonságok, készségek, képességek fokozatos gyarapodását feltételezik, a kvantitatív, azaz a *mennyiségi változásokat* hangsúlyozzák. Ide tartoznak például a környezeti tanulási megközelítés képviselői.
- Ezzel szemben a kvalitatív, vagyis *minőségi változásokat*, új mintázatok létrejöttét feltételező pszichológusok a fejlődést hirtelen jelentkező ugrásokkal jellemzik, és a fejlődés *szakaszosságát* emelik ki. A szakaszolás alapvetően megjelenik a fejlődéstudományok nagy részénél, így különböztetik meg az emberi fejlődés periódusait. Egyik jelentős kutató e téren JEAN PIAGET (1896-1980), aki az értelmi fejlődést minőségi változások sorozataként tekintette, és négy periódusra (szakaszra) osztotta azt (PIAGET, 1999: a).

2.2.Genetikus vs. kulturális meghatározottság

Nature-nurture kérdés

Komoly kérdést vet fel a fejlődéstudományán belül a biológiai és a környezeti meghatározottság szerepe (nature-nurture kérdés), és hogy ezek milyen mértékben, esetleg egymással kölcsönhatásban határozzák-e meg az ember fejlődését (CSÉPE, 2005). Ma már egyetértés van a kutatók között abban, hogy a veleszületett és a környezeti tényezők együttesen befolyásolják a fejlődésünket, de abban még sincs konszenzus, hogy milyen mértékben (COLE, 1997, 34. o.). Alapvetően négy megközelítés bontakozott ki ebben a tárgykörben:

1. *A biológiai érési megközelítés* hívei szerint a biológiai jellegzetességek inkább meghatározzák fejlődésünket, mint a környezeti tényezők.
2. *A környezeti tanulási megközelítés* képviselői szerint, pedig a környezeti tényezők, amik jobban befolyásolják a fejlődést, szemben a biológiai tényezőkkel.
3. *Az univerzális-konstruktivista megközelítés* olvasatában a biológiai és környezeti tényezők egyenlő arányban érvényesülnek, mintegy konstruktívan, egymást kiegészítve hatnak a személyiségre, és alapvetően hasonlóak a különböző embercsoportokban, tehát *univerzálisak*.
4. *A kulturális megközelítés* aspektusában pedig a biológiai és környezeti tényezők befolyásolják az egyén fejlődését. Az előző három megközelítéstől abban tér el, hogy hangsúlyozza az egyént körülvevő kulturális és történelmi háttérrel, mellyel a személy kölcsönös interakcióban áll és fejlődik. A biológiai és környezeti tényezők mellett egy harmadik tényezőt is hangsúlyoz, a *társadalmi csoport* fontosságát, mely való leledzés az ember egész életét áthatja.

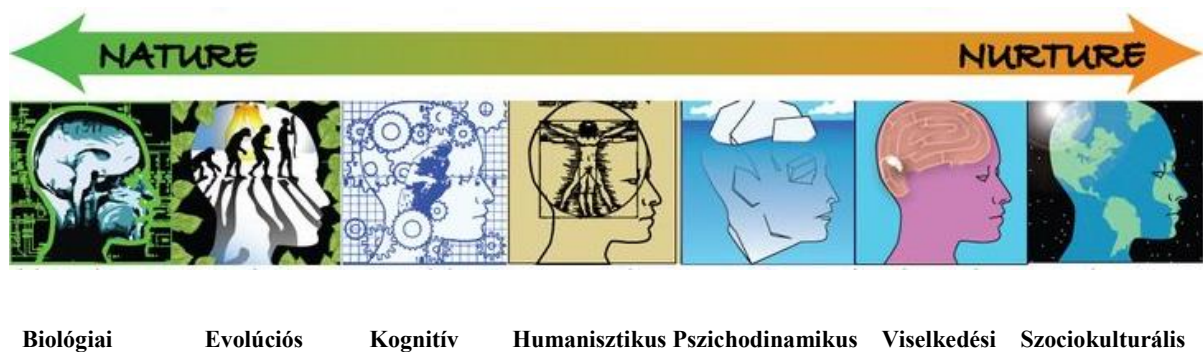
Epigenetika

GREWAL és MOAZED 2003-ban a *Science* folyóiratban, abban az évben a második legjelentősebb kutatás jelentette meg (GREWAL – MOAZED, 2003). Ennek lényege pedig, hogy a biológiai, a környezeti és a szociális hatások mellett az ember pszichológiai fejlődésében egyre nagyobb szerepe van az *epigenetikának*¹⁰⁰ (HAROLD, 2016, 291. o.). A viszonylag új tudományterület azt vizsgálja, hogy a környezeti tényezők hogyan befolyásolják az örökítő anyag működését (CTI Reviews, 2016). Képviselői abból indulnak ki, hogy az ember fejlődési pontokon megy keresztül, melyeket válságok tarkítanak. Maga a fejlődési pont genetikailag kódolt, tehát meghatározott, viszont a válságnak egyedi megoldási módja van, ami arra a személyre jellemző és mind a korai gyermekkorra, de még a felnőttkorra is vonatkozik. Kimutatták, hogy a környezetünk (pl. étrend), beleértve a szociális környezetünket is, hatást gyakorol az örökítőanyag működésére, mely átörökítődik az utódokra. Az új tudományterület kutatásainak köszönhetően egyértelművé vált számunkra, hogy a környezet hatást gyakorol a genetikára, ezáltal pedig befolyásolja a fejlődést.

2.3. Egyéni különbségek

¹⁰⁰ A görög 'epi' előtag és a 'genetika' szóösszetételéből született az epigenetika, melynek jelentése a genetikán túli.

Az emberi faj egyedeiként sok tulajdonságban hasonlítunk egymásra, azonban mégis minden ember egyedi jellegzetességekkel is rendelkezik, hiszen még az egypetéjű ikrek is különböznek egymástól annak ellenére, hogy génekészletük teljes mértékben megegyezik. Az egyéni különbségek kérdése egy igen izgalmas terület a fejlődéslélektan tudományán belül. Az alapvető kérdés arra vonatkozik, hogy miért különbözünk egymástól, mely egy sor további kérdés felvetését eredményezi: így például a fejlődés forrását, vagy esetleg az öröklődés és a környezeti adottságok okán való különbözőség kérdését. A pszichológia tudományán belül részletesebben a *személyiségpszichológia* vizsgálja az egyéni különbségek okait és megnyilvánulási módjait. Számos elmélet született az egyéni különbségek magyarázatára, a különbségek eredetére vagy éppen a személyiség alapvonásaira vonatkozóan, amik akár az egyén egész életén át meghatározó jegyei maradnak. A biopszichoszociális modell¹⁰¹ keretein belül értelmezve a különböző pszichológiai megközelítések a következőképpen jelennek meg a nature-nurture dimenzióján (lásd 1. ábra):

1. ábra Pszichológiai perspektívák a biopszichoszociális keretben

(<https://hu.pinterest.com/pin/568298046698675030/>)

3. A fejlődés gondolata

A fejlődés gondolata CHARLES DARWIN evolúciós gondolkodásról alkotott alapelvehez nyúlik vissza. Eszerint csakúgy, mint a testi jellegek, úgy a lelki jelenségek is a törzsfajlás során alakultak ki. E tézis hatására a felnőttek gyermek iránti attitűdje, és a kor kutatóinak gyermekekkel kapcsolatos látásmódja jelentős mértékben átalakult. DARWIN elméletének

¹⁰¹ A modell abból indul ki, hogy a biológiai, a pszichológiai (pl. gondolatok, érzelmek és viselkedés), valamint a szociális tényezők mindegyike szerepet játszik az ember fejlődésében.

igazolására saját gyermekein *megfigyeléseket* végzett. A gyermeket, mint „egyedet” DARWIN idejében *tökéletlen felnőttnak* tartották. Azonban ettől kezdve a gyermek a tudomány számára érdekes vizsgálati tárgyává vált, hiszen a megfigyelésükből származó eredményekből magyarázatot kaphattak bizonyos – az evolúciós folyamat szempontjából döntő – ám addig megválaszolatlan kérdésekre. Az evolúciós gondolat hívei azt feltételezték ugyanis, hogy az ember és az alacsonyabb rendű állatok között egy kapocs lehet, és a gyermek vizsgálatából nyert tapasztalat segíthet megérteni folyamatokat és szemléltetheti a folytonosság – mint igen fontos evolucionista feltételezés – bizonyítékát. Saját és a környezetében élő gyerekeket figyelt meg a mozgás, az emóciók és a kommunikációs megnyilvánulások tekintetében. Tapasztalatait 1877-ben „*Egy csecsemő életrajzi vázlata*” címmel adta ki, melyben azt vallotta, hogy mivel a gyerekekre még nem hatott kellő mértékben a kultúra, így ők természetes valójukban szemlélhetők, és jelentős bizonyítékokat szolgálhatnak. „Fontos felismerése volt, hogy a gyerekek már a preverbális korban képesek értelmes, kölcsönös kommunikációra egyrészt arckifejezések, és egyszerű gesztusok, másrészt értelmes intonációk révén. Másik lényeges teljesítménye az ember és állat érzelemkifejezésének összehasonlítása volt” (PÉLEY, 2000, 272. o.). Az összehasonlítások eredményeképpen valószínűsítette, hogy a humán kommunikációs rendszer genetikai gyökerekkel rendelkezik.

Darwin gyermekeken végzett megfigyeléseinek jelentősége abban áll, hogy további összehasonlító vizsgálódások indultak meg hatására, melyek elvezettek a szisztematikus, tudományosan igen magas mércét állító kutatásokig. A fejlődéslelektan kutatói között azonban nincs egyetértés a tekintetben, hogy kizárólag DARWIN hatásaként jelentkezett-e a fejlődés gondolata. Ugyan tény, hogy jelentős mértékben hozzájárult a fejlődésről alkotott gondolatok alapjainak a letételében, de más kutatók is jeleskedtek e téren, így ERNST HAECKEL (1834-1919) is, aki a *biogenetika alaptörvényét* alkotta meg (1866). A törvényében fejtí ki azt a gondolatot, hogy az ontogenezis tulajdonképpen megismétli a filogenezist, melyet a pszichés jelenségekre is kiterjesztette. Követői az alaptörvényt a gyerekekre vonatkoztatták és úgy gondolták a gyerek viselkedésében az emberiség filogenetikus múltja tükröződik.

A rekapitulációs elméletet ma már nem fogadjuk el, de elismerjük, hogy a gyermek mélyebb megismerését célzó kutatásokat indított el, ami a gyermek fejlődésének mélyebb tanulmányozásához vezetett. Napjainkban a fejlődés során bekövetkező új és jelentős

változásokat a bio-pszicho-szociális keretben értelmezik és a következő fejlődési szakaszokat tekintik a legmeghatározóbbnak (COLE – COLE, 1997, 61.) (lásd 1. táblázat):

1. táblázat A legfőbb átmenetek a fejlődés során

Fejlődési szakasz	Váltás	Főbb változások az átmenetkor és a szakaszok főbb jellemzői
	Fogamzás	A szülők genetikai anyaga egyesülve egy új egyedeket alkot.
Méhen belüli		Alapvető szervek kialakulása.
	Születés	Átmenet a méhen kívüli életre.
Korai csecsemőkor (születés - 2 és fél hó)	Összehangolódás a környezettel	
	2 és fél hó	Kérgi-kéreg alatti agyi kapcsolatok kialakulása; társas mosoly; anyai érzések új minősége
Középső csecsemőkor (2 és fél hó – 9 hó)		Nagyobb emlékezet és szenzomotoros képességek
	7-9 hó	Félelem az újdonságtól; félelem az idegenektől; kötődés
Késői csecsemőkor (9-30 hó)		Szimbolikus gondolkodás; öntudat kezdetei
	Csecsemőkor vége (24-30 hó)	Grammatikus nyelv
Kisgyermekkor (2 és fél-6 év)		Feltűnően egyenetlen teljesítmény; nemi azonosságtudat; szociodramatikus játék
	5-7 év	Feladatokhoz rendelt felelősség felnőtt felügyelete nélkül; iskolai oktatás
Iskoláskor		Tevékenység kortárs csoportban; szabályjátékok;

(6-12 év)		módszeres oktatás
	11-12 év	Szexuális éré
Serdülőkor (12-19 év)		A nem által meghatározott társas tevékenység; identitás integrációja; formális gondolkodás
	19-21 év	Átmenet a saját és a jövő generációja iránti felelősségvállalás irányába.
Felnőttkor (19+)		

4. A gyermeklélektan kezdetei

A gyermeki elme rendszeres tanulmányozása DIETRICH TIEDEMANN (1748-1803) nyomán az 1780-as évektől kezdődött és indította el a *pedológia* elnevezésű mozgalmat, bár tulajdonképpen kibontakoztatása ÈDOUARD CLAPARÈDE (1873-1940) nevéhez fűződik (Klemme – Kuehn, 2016). Vezéregyénisége STANLEY HALL (1846-1924), összegyűjtötte és rendszerezte a különböző tudományokból származó gyermekekre vonatkozó ismereteket. Arra próbált magyarázatot találni, hogy a gyermekkorban jelentkező viselkedések milyen hatásokra jelennek meg, illetve hogyan lehetséges, hogy idővel ezek nagy része a gyermek fejlődésével eltűnnek. A fejlődés vizsgálatát szintén nagymértékben elősegítette JAMES BALDWIN (1861-1934), aki 1895-ben jelentette meg könyvét „*A lelki fejlődés a gyermeknél és a fajnál*” címmel. Művében arra vállalkozott, hogy összegzést adjon az evolúciós gondolat módszertani jelentőségéről a gyermek tanulmányozása kapcsán (BALDWIN, 1930).

Az irányzatnak hazai vonatkozásai is vannak, egyik jelentős magyarországi képviselője NAGY LÁSZLÓ (1857-1931) volt, aki 1906-ban megalapította a Magyar Gyermektanulmányi Társaságot. Kérdőíves vizsgálatokra alapozva mondta ki, hogy a gyermeki és a felnőtt gondolkodásban *minőségi eltérések* tapasztalhatóak, és a gyermektanulmány feladata a gyermek fizikai és pszichés fejlődési fokozatainak megállapítása a fogamzás pillanatától kezdve a felnőttkorig bezárólag (NAGY, 1982).

A pedológia jelentősége abban áll, hogy a korábbi szemléletet, miszerint a gyermek „kis felnőtt” elvetették, és a gyermeket a nevelés középpontjába emelték. Azt hangsúlyozták, hogy a gyermek „minden életkorban funkcionálisan „tökéletes” működő egység” (PLÉH, 1992, 136. o.). A szisztematikus vizsgálatokat ösztökélő mozgalom legjelentősebb képviselője ALFRED BINET (1857-1911) volt, aki sajátos módon közelített a gyermekek tanulmányozásához. Abból indult ki, hogy a patológiás (a normálistól eltérő) reakciók segíthetnek megérteni a

normális folyamatokat. Elsődleges célja az egyéni különbségek leírása, illetve a kvalitatív jellegek hangsúlyozása volt. Vallotta, hogy a gyermek nem mennyiségi vonatkozásokban, hanem minőségében tér el a felnőttől. 1903-ban kifejlesztette Simonnal együtt az első *gyermekintelligencia-tesztet* (Simon-Binet Intelligenciateszt), melynek alap gondolatai még ma is használatosak. A teszttel valójában a gyermekek képességeinek vizsgálatára egy tudományosan elfogadott metodikát alkotottak meg (BERNÁTH – SOLYMOSSI, 2007).

5. A kísérletezések kezdetei

5.1. A pszichológia, mint tudomány kialakulása

A tudományok különböző ágainak képviselői (főként filozófusok, fiziológusok, orvosok stb.) már az ókortól kezdve foglalkoztak pszichológiai problémákkal, mégis az akadémikus pszichológia tudománya a XIX. század közepére alakult meg. A fiatal, feltörekvő tudomány egyik prominens alakja WILHELM WUNDT (1832-1920) volt, akinek nevéhez fűződik az első pszichológiai laboratórium megalapítása (1879). Tulajdonképpen erre az évre datálódik a pszichológia önálló tudományként való születése (PLÉH, 1992). Az alapító atya nagy szerepet vállalt a pszichológia tudományának népszerűsítésében, jelentős és nagyszámú publikációival, jó szervezőképességével megerősítette annak alapjait, ezáltal komoly bázison kezdődhetek el a korai kísérletezések.

5.2. Törekvés a viselkedés objektív vizsgálatára

Az új tudomány születését követően nem sokkal sajátos nézőpontokat képviselő iskolák alakultak, melyek az egyén fejlődését és jellegzetességeit különbözőképp közelítették meg. A kezdeti időszak egyik prominens alakja a *behaviorizmus* mozgalomának élharcosa JOHN B. WATSON (1878-1958) volt. WATSON forradalmi programját 1913-ban jelentette meg a „*Hogyan látja a behaviorista a pszichológiát?*” címmel (WATSON, 1913). Az egyének külső szemlélő által megfigyelhető viselkedéseire alapozott, és kizárólag objektívan vizsgálható, kísérletekkel alátámasztott állati és emberi megnyilvánulásokkal foglalkozott. A pszichológiai jelenségekre úgy tekintett, mint azok egy ingerrel kezdődnek, majd egy válasszal fejeződnek be. Tulajdonképpen ezért is nevezik *inger-válasz pszichológiának* ezt az iskolát. A környezetelvűségről alkotott markáns elgondolását a következő sorok hűen tükrözik: „Adjatok nekem egy tucat egészséges, ép gyermeket és az általam megjelölt környezetet felnevelésükre, s garantálom, hogy bármelyiket véletlenszerűen kiválasztva olyan szakembert neveljek belőle, amelyet csak akarok – orvost, ügyvédet, művészt, kereskedőt, főnököt s akár

koldust vagy tolvajt is, függetlenül elődei tehetségétől, hajlamaitól, képességeitől, foglalkozásától és fajától.” (Pléh, 1992, 151. o.). A hangsúlyeltolódás ebben a megközelítésben igen szemléletes módon a viselkedés oldalára billen. WATSON nem arra kereste a választ, hogy mit vagy miért gondolhat az ember, hanem rendszerezett, tudományosan megalapozott, laboratóriumi körülmények között megvalósuló objektív vizsgálatokon keresztül törekedett a magatartás vizsgálatára. Napjainkban már így gondolkodunk a tanulás környezeti meghatározottságáról, bár elgondolása olyannyira erőteljes volt, hogy az 50-es években – főként angolszász országokban – igen meghatározó kutatási irányokat jelölt ki (Pléh, 1992).

6. A fejlődéslélektan módszerei

A többi tudományhoz hasonlóan, a *fejlődéslélektan* is a vizsgálati tárgyát – mely az egyén fejlődése – tudományos módszerekkel vizsgálja és kutatja, majd az eredményekből szintén a tudományosság kritériumainak megfelelően vonja le következtetéseit (BARON, 1989). A fejlődéslélektan a viselkedést és a mentális folyamatokat kívánja tanulmányozni, melyekhez a tudományosság alapkritériumainak betartására törekszik.

6.1.A tudományosság négy alapkövetelménye

Négy általános kritériumot különböztetünk meg a tudományos következtetések levonása céljából, melyet a fejlődéslélektan is követ (COLE – COLE, 1997):

1. **Objektivitás** arra vonatkozik, hogy az adatoknak a megfigyelő vagy kísérletező személyétől *függetlennek* kell lennie, tehát a vizsgáló saját emócióit, szubjektivitását nem viheti bele a metodikába.
2. **Reliabilitás** szerint *megbízhatónak* kell lenniük a kutatásoknak. Egyrészt a megfigyelni kívánt viselkedés időben eltérő vizsgálatokor a leírásoknak azonosnak kell lenniük, másrészt a megfigyelni kívánt magatartás jellemzésében a külső, objektív megfigyelőknek egyet kell érteni.
3. **Validitás** követelménye alapján a módszernek *érvényesnek* kell lennie, a leírt adatoknak azokat a pszichológiai mechanizmusokat kell tükrözniük, melyekre a vizsgálódás vonatkozik, tehát ténylegesen azt kell mérni a megfelelő eszközökkel, melyekre kíváncsiak vagyunk.

4. **Megismételhetőség** szerint meg kell teremteni a feltételeket, hogy az eredeti vizsgálat anyagai alapján az eljárás megismételhető legyen, és hasonló eredményeket hozzon. Csak akkor tekinthetünk tudományosan megalapozottnak egy elméletet, ha különböző kutatók is megismételték az eljárást.

6.2. Kutatási módszerek

Megfigyelés

A megfigyelésnek nagy hagyománya van a pszichológián belül (FREUD, 1993). *Introspekcióról* (önmegfigyelésről) akkor beszélünk, amikor a személy saját cselekményeit figyeli meg és azokról részletes beszámolót készít. Ezen alapszik az *önbeszámoló*, amikor a személyeknek magukra vonatkozó kérdésekre kell válaszolniuk.

A XIX. században a kutatók *természetes megfigyeléseiket* naplóban rögzítették. Egyik leghíresebb közülük DARWIN naplója legidősebb fiáról, melyben a gyermek fejlődését módszeresen vezette.

Azonban az önmegfigyelésnek, de még a természetes megfigyelésnek is jelentős korlátai vannak, hiszen a megfigyelő személye saját prekoncepciói alapján – bizonyos mértékben – szelektálja a tapasztalt információkat, így azok nem minden esetben bírnak kellő objektivitással.

Klinikai módszer

Egyik legjelentősebb gyermekpszichológus PIAGET volt, aki gyermekeiről való megfigyelései alapján megalkotta a *klinikai módszert* és a ma is jelentős fejlődéselméletet (PIAGET, 1999: b). A gyermeki világlépet az általa használt sajátos kikérdezési módszer alapján vizsgálta. Lényege abban áll, hogy a kérdéseket a kérdező az egyénre szabja, és az újabb kérdés az előzőekben hallott válaszra épül. Ez egy olyan dinamikus eljárás, mely az egyén magatartásának, gondolatvilágának és érzelmeinek a mechanizmusait igen alaposan fel tudja térképezni.

Piaget: „...azt mondja, hogy az álmok „az éjszakából jönnek”. Hova mennek?

Gyerek: Mindenhova.

Piaget: Mivel álmodsz?

Gyerek: A szájjammal.

Piaget: Hol van az álom?

Gyerek: Az éjszakában.

Piaget: Hol történik?

Gyerek: Mindenhol. A szobákban. A házakban.

Piaget: Merre?

Gyerek: Az ágyban.

Piaget: Most látod?

Gyerek: Nem, mert az csak éjjel van.

Piaget: Bárki tudhatja, hogy álmodsz?

Gyerek: Nem, mert az a közelünkben van.

Piaget: Megérintheted?

Gyerek: Nem, mert alszunk, mikor álmodunk.” (Piaget, 1929, 93. hiv. Cole – Cole, 1997, 54.).

Kísérletek

Kísérletek során a megfigyelni kívánt személy tapasztalataiban változást eszközölnek, melyek hatását objektív módszerekkel mérnek (Pléh, 2004). A kísérletvezető alkotja meg a kísérlet feltételeit, melyeket bizonyos körülmények mentén változtat. A kísérlet megkezdése előtt *hipotézist* állít fel, melyet kísérletileg próbál igazolni. A kísérlet során kauzális összefüggéseket keres a különböző változók között. Két változót különböztetünk meg, a függő változót és a független változót. Azok a feltételek, amiket változtathat a kísérletvezető *független változóknak* nevezzük, a független változó következtében módosuló események pedig a *függő változók*. A hipotézis tulajdonképpen a függő változókra vonatkozik és vagy igazolást nyer, vagy sem (ATKINSON et al, 1990).

Longitudinális kutatás

A módszer során a kutatók a kiválasztott mintát több alkalommal, sok esetben éveken keresztül vizsgálják. A fejlődéslélektan szempontjából azért jelentős ez a fajta tanulmányozási módszer, mert az időben elhúzódo vizsgálat megbízható adatokat szolgálhat például a temperamentum vagy az intelligencia területén, de a különböző életkori változások is megfigyelhetővé válhatnak ezáltal.

Keresztmetszeti kutatás

A módszer során egy adott időpontban, több eltérő korosztályba tartozó gyermekről gyűjtenek információt a kutatók. A keresztmetszeti kutatás előnye, hogy több életkorról szereznek ismereteket és ezáltal az életkori különbségek vizsgálatára igen alkalmas.

Kultúrközi összehasonlítás

A módszer mindenképpen figyelembe veszi azt a kulturális kontextust, amiben a gyermek él. A különböző kultúrákban felnövő gyermekek, különböző jegyeket hordoznak magukon, így magatartásukban, sőt fejlődésükben is különbségek lehetnek. Egy klasszikus példa DANZINGER és FRANKL osztrák gyerekek és albán gyerekek teljesítményeinek összehasonlításával végzett vizsgálata (MÉREI – BINET, 1993). Eredményeik szerint jelentős különbségeket tapasztaltak a két csoport között a mozgásfejlődés terén. Az albán gyerekek elmaradtak az osztrák gyerekekhez képest, azonban szociális kapcsolatkézség próbáikban az albán gyerekek mutattak sokkal jobb teljesítményt. A jelenség hátteréhez hozzátartozik, hogy az albán csecsemőket egy ősi szokás szerint első életévükben lekötözve tartották egy fabőlcsőben, nem volt lehetőségük játékokkal játszani, vagy éppen a mászást, a kezdeti lépéseket gyakorolni. Csak a fürdés idejére naponta egyszer szabadították meg a kötözéstől őket, mely önmagában megmagyarázza a megkésett mozgásfejlődést, amit később maradéktalanul behoztak. Ennél fontosabb viszont, hogy az ingerszegény élettér ellenére az anya sokat foglalkozott a gyermekével, szociálisan így gazdaggá váltak.

6.3. Vizsgálati módszerek

Vizsgálati módszerek azok a metodikák, melyeket többnyire a gyakorlatban alkalmaznak. Ide tartoznak a tesztek és a műszeres eljárások.

Tesztek

Személyiségtesztek

A *kérdőívek* segítségével viszonylag gyorsan fontos információkhoz juthatunk (pl. EPQ). Azok a *projektív tesztek*, melyek során a személyiség mélyebb struktúráit vizsgáljuk alapvetően a *projekció* (kivetítés) folyamatán alapulnak. A tesztfelvétel során a személy kivetíti problémáit, majd ezek kerülnek később analizálásra, illetve értelmezésre. Ide tartoznak például a rajz-tesztek; a Világ-teszt, a PFT, a C.A.T., a Szondi-teszt, a Rorschach-teszt stb.

Teljesítménytesztek

Elsősorban azokban az esetekben használatosak teljesítménytesztek, amikor valamilyen differenciáldiagnózisra, vagy szindrómák diagnosztizálására van szükség. Ide tartoznak az *intelligenciatesztek* (Budapesti-Binet-teszt, HAWIK, MAVGYI-R, színes RAVEN-teszt), melyek a mentális színvonalat határozzák meg. Továbbá az *egyéb teljesítménytesztek*, melyek közé soroljuk a Bender próbát, ami a vizuomotoros koordináció vizsgálatára dolgoztak ki, és a Goodenogh-féle skálát, mely emberrajzból következtet az intelligencia fokára.

Műszeres vizsgálatok

Funkcionális képalkotó eljárások

Ezek közé tartozik a pozitronemissziós tomográfia (PET), mely során pozitron sugárzó izotópokkal jelölt molekulák segítségével a műszer képes a szervezet biokémiai folyamatait ábrázolni. A funkcionális mágneses rezonancia (fMRI) eljárása, viszont egyes megnövekedett aktivitású idegszövet környékén felerősödött véráramlás jelenségén alapszik.

Elektroencefalográf (EEG)

Az egyik leggyakoribb vizsgálati mód az EEG, melyből az idegrendszer funkcionális működésére következtethetünk. A fejre szerelt elektródák segítségével vizsgálják a cortex elektromos aktivitását, az idegsejtek kisülését. Az EEG az agyi neuronok elektromos aktivitását jeleníti meg jellegzetes hullámok formájában, melyet a fejbőrre helyezett elektródák segítségével regisztrálnak. A vizsgált személy életkorától, éberségi szintjétől és egészségi állapotától is függ a mért EEG frekvencia, és a jelentkező hullámokat pedig frekvenciájuk és amplitúdójuk alapján hullámokra oszthatók (alfa-, béta-, delta-, théta-, gamma hullámok).

Irodalomjegyzék

- Atkinson, R. L. – Atkinson, R. C. – Smith, E. E. – Bem, D. J. & Hilgard, E. R. (1990): *Introduction to Psychology*. Harcourt Brace Jovanovich Publishers, Geneva
- Baldwin, J. M. (1930): Autobiography of James Mark Baldwin. In Murchison, Carl (Ed.), *History of psychology in autobiography* (pp. 1-30). Clark Iniversity Press, MA
- Balogh É. (2003): *Fejlődéslélektan*. Didakt Kiadó, Debrecen
- Baron, R. A. (1989): *Psychology the Essential Science*. Allyn and Bacon, London
- Bereczkei T. (2008): *Evolúciós pszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest
- Bernáth L. – Solymosi K. (szerk.) (1997): *Fejlődéslélektan Olvasókönyv*. Tertia Kiadó, Budapest
- Cole, M. – Cole, S. R. (1997): *Fejlődéslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest
- Crystal, D. (2003): *A nyelv enciklopédiája*. Osiris Kiadó, Budapest
- CTI Reviews (2016): *Health Psychology, A Biopsychosocial Approach: Psychology*. CRAM101
- Csépe V. (2005): *Kognitív fejlődés-neuropszichológia*. Gondolat Kiadó, Budapest
- Freud, A. (1993): *Normalitás és patológia a gyermekkorban*. Animula Kiadó, Budapest
- Freud, A. (1994): *Az én és az elhárító mechanizmusok*. Párbeszéd Könyvek, Budapest
- Grewal, S. I. – Moazed, D. (2003): Heterochromatin and epigenetic control of gene expression. *Science*, 301, (5634): 798-802.
- Harold, M. L. (ed.) (2016): *The SAGE Encyclopedia of Theory in Psychology*. SAGE Publications, USA
- Klemme, H. F. – Kuehn, M. (2016): *The Bloomsbury Dictionary of Eighteenth Century German Philosophers*. Bloomsbury Publishing, London
- Mérei F. – V. Binét Á. (1993): *Gyermeklélektan*. Gondolat Kiadó, Budapest
- Mönks, F. – Knoers, A. (1998): *Fejlődéslélektan*. Fitt Image – Ego School, Szentendre
- Nagy L. (1982): *A gyermek érdeklődésének lélektana*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Péley B. (2000): Az evolúciós gondolkodás szerepe a lelki fejlődés modelljében. *Pszichológia*, 3, 271-303.
- Piaget, J. – Inhelder, B. (1999: a): *Gyermeklélektan*. Osiris Kiadó, Budapest

- Piaget, J. (1999: b): *Szimbólumképzés a gyermekkorban*. Paulus Hungarno/Kairosz Kiadó, Budapest
- Pléh Cs. (1992): *Pszichológiatörténet*. Gondolat Kiadó, Budapest
- Pléh Cs. – Boross O. (2004): *Bevezetés a pszichológiába*. Osiris Kiadó, Budapest
- Vajda Zs. (1999): *A gyermek pszichológiai fejlődése*. Helikon Kiadó, Budapest
- Vikár Gy. – Vikár A. (2001): *Dinamikus gyermekpszichiátria*. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest
- Watson, J. B. (1913): Psychology as the behaviorist views it. *Psychological Review*, 20. 158-177.

A határrendészeti szervek tevékenysége a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása érdekében¹⁰²

1. A kiskorúak jogellenes külföldre vitele megakadályozásának aktualitása és tartalma

A biztonság fogalmába „értett és még inkább beleértett tartalom egyre szélesebb körű, újabb és újabb kihívásokkal, egyéni és közösségi kockázatokkal, veszélyhelyzetekkel terhelt.”¹⁰³ A kiskorúak jogellenes külföldre vitele olyan globális probléma, amelynek történeti és jelenkori tartalma bőven ad okot a vizsgálatra. Mindennapi életünk példái alapján joggal tekinthetjük a magyar társadalom és az Európai Unió fontos, aktuális problémájának is. Az egykor és a napjainkban zajló eljárások szabályaiban és gyakorlati végrehajtásában lényeges különbségek vannak aszerint, hogy a jogellenes tevékenység a határon átnyúló családjogi ügyekhez, az emberkereskedelemhez, az illegális migrációhoz, a menekültek védelméhez, vagy más kategóriákhoz kapcsolódik e.

Tudva azt, hogy a kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása jelentős mértékben függ a jogellenes tevékenységnek az adott helyzetben való megjelenési formájától, a tanulmány a megoldási lehetőségeket a téma egy speciális rendészeti területén, a rendőrség határrendészeti szerveinek tevékenysége során vizsgálja a határon átnyúló családjogi ügyekre, az emberkereskedelemre és az illegális migrációra fókuszálva.

A határátlépés iránya újabb differenciálást eredményez, hisz az államhatár átlépése történhet kifelé, egy másik ország területére átlépve, vagy befelé — hazánkba, s egyben a szabad mozgás egységes schengeni térségébe is érkezve.

1.1. Határon átnyúló családjogi ügyek

A határon átnyúló családjogi ügyekben a magyar elkövetők felfedése érdekében a határátlépés irányát tekintve elsősorban a kifelé irányuló forgalom ellenőrzésére kell az erőket és az eszközöket összpontosítani. Ám azt is fontos kiemelni, hogy nemcsak arról a közvetlenül

¹⁰² A tanulmány a Nemzeti Közszerológati Egyetem „Kiskorúak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása” című, BBA-2.4.2-2015-00003 számú projekt támogatásával készült.

¹⁰³ Varga János: A nemzeti biztonsági stratégia és a határőrizet. Főiskolai Figyelő, 1999/2. 27-37. 27.

szemünk elé tűnő gyakori esetről van szó, amikor magyar kiskorút szeretnének jogellenesen Magyarországról külföldre vinni. A problémamegoldás szempontjából fontosak a következő esetek is:

- magyar kiskorút a szabad mozgás schengeni térségének más országából (nem a magyar rendőrség által őrzött külső határon) kívánnak az unión kívülre vinni;
- uniós állampolgárságú, vagy a szabad mozgás szempontjából kedvezményezett kiskorút a magyar államhatáron át szeretnének jogellenesen külföldre vinni.

Az Európai Bizottságnak az uniós polgárságról készített jelentése jól tükrözi a családi viszonyok változásának mértékét és érzékelteti következményei súlyát is: „Egyre több és több polgár költözik a nemzeti határokon túl olyan hazájától eltérő uniós országba, ahol tanul, dolgozik, él – és szerelembe esik. Egyre több pár él olyan tagállamban, amelynek nem állampolgára. Az Unióban létező körülbelül 122 millió házasság közül körülbelül 16 millió (13%) rendelkezik ilyen határokon átnyúló vetülettel. 2007-ben a 2,4 millió Unión belül kötött házasságból körülbelül 300 000 párt jelentett; ugyanez az arány a 140 000 válásnál (13%) az Unión belül ebben az évben bekövetkezett 1 040 000 válás közül.”¹⁰⁴ Márpedig a válások a kiskorúak jogellenes külföldre vitelében meghatározó szerepet játszanak.

A családjogi ügyekkel, családi vitákkal összefüggésben az egyik szülő, vagy gondviselő által illegálisan külföldre juttatni szándékozott kiskorúak esetében a határforgalom-ellenőrzés során való felfedést nehezíti az a körülmény, hogy az esetek nagy részében a másik szülő, gondviselő nem, vagy csak későn észleli, hogy a kiskorút külföldre akarják vinni, ezért a kiskorú nem is szerepel a határrendészeti nyilvántartásokban. Tovább nehezíti a hathatós intézkedést az is, hogy ha az a szülő, vagy gondviselő, aki a kiskorút külföldre akarja vinni, egyébként rendezett kapcsolatban van a kiskorúval, mert ez esetben észlelni sem lehet pl. olyan gyanúokat, hogy a kiskorú fél a vele utazó kísérőtől. Egyáltalán nem fedhető fel a határforgalom-ellenőrzés során az az elkövetési módszer, amikor az egyik szülő, vagy gondviselő a másik fél írásos hozzájárulásával viszi a kiskorút külföldre, de onnan őt nem viszi vissza és ennek már a kiutazáskor tudatában volt, arra tudatosan fel is készült.

1.2. Emberkereskedelem

¹⁰⁴ 2010. ÉVI JELENTÉS AZ UNIÓS POLGÁRSÁGRÓL: Az uniós polgárok jogainak érvényesítése előtt álló akadályok lebontása. EURÓPAI BIZOTTSÁG Brüsszel, 2010.10.27. COM(2010) 603 végleges. 2.1.1. |

A modern kor rabszolga kereskedelme az emberi jogok egyik legsúlyosabb megsértése. Az emberkereskedelem a migrációhoz hasonlóan globális problémaként jelenik meg, amely nemcsak az egyes országokat érinti, hanem a szervezett bűnözéshez való szerves kapcsolódása révén az egész világot. Mindemellett világosan látható a kapcsolódási pont migrációval is, mivel a migrációs folyamatokban megjelenő személyek kiszolgáltatott helyzetük révén gyakran válnak emberkereskedelem áldozatává. Fontosnak tartjuk ugyanakkor a migrációra ráépült embercsempészet és az emberkereskedelem tartalmi elhatárolását, mivel nemcsak büntetőjogi szempontból lényeges a két fogalom közötti különbség, hanem a velük szemben történő bűnügyi és rendészeti (határrendészeti) fellépés is más-más eszközöket és eljárást igényel.

Az embercsempészet során az államhatárt, államhatárokat engedély nélkül, vagy meg nem engedett módon átlépni kívánó személy (irreguláris migráns)¹⁰⁵ embercsempész segítségét veszi igénybe és részére anyagi ellenszolgáltatást nyújt azért, hogy őt segítse az államhatár átlépésében, vagy akár a célországba történő eljutásban. Mindez világosan visszatükröződik a magyar Büntető Törvénykönyvben meghatározott embercsempészes törvényi tényállásában is.¹⁰⁶

Az illegális migrációs folyamatokban részt vevő kiskorúak esetében külön kockázati tényezőt jelent személyazonosságuknak, valamint a valódi szülő, gondviselő személyének megállapítása, mivel az irreguláris migránsok többsége a schengeni külső határszakaszokon velük szemben fogatosított hatósági intézkedések során nem rendelkezik okmányokkal, 12 éves életkor alatt pedig az ujjnyomat alapján történő ellenőrzésnek sincs relevanciája. Ezekben az esetekben a hatóságok csak a személyek által „bemondott” adatokra tudnak támaszkodni, amelyek az esetek többségében kitalált, vagy az embercsempészek által betanított adatok, amelynek következtében többek között azt sem lehet pontosan meghatározni, hogy a 2015-től bekövetkezett tömeges méretű illegális migrációs folyamatok során hány kiskorú lépett az Európai Unió területére a valós szülő, vagy gondviselő kíséretében. Külön problémát jelent az az embercsempészek által alkalmazott módszer, amelyet a tanulmány egyik szerzője több esetben személyesen tapasztalt a magyar–ukrán viszonylatban a 2000-es években, amelynek során az embercsempészek még a túloldali területen úgy állították össze a migráncsoportokat, hogy azokban minden esetben legyen

¹⁰⁵ Hautzinger Zoltán–Hegedűs Judit–Klénner Zoltán (2014): A migráció elmélete. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Budapest, pp. 17-18.

¹⁰⁶ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény, 353 §.

kiskorú, amelyre azért volt szükség, mert ilyen módon akarták a migránsokat nagyobb eséllyel a menekültstátuszhoz jutáshoz segíteni. Ezekben az esetekben okmányok hiányában szinte lehetetlen feladatnak tűnik egy adott migráncsoporton belül a kiskorúak valódi szüleinek, gondviselőinek azonosítása.

Ezzel szemben az emberkereskedelem törvényi tényállása¹⁰⁷ szerint az emberkereskedelem elkövetője más személyt elad, megvásárol, elcserél, ellenszolgáltatásként átad vagy átvesz, illetve ennek megvalósítása érdekében személyt szállít, elszállásol, elrejt vagy másnak megszerez. Ebben az esetben a bűntett megvalósulása során a sértett az elkövető „uralma” alá kerül, nem biztos, hogy beleegyező magatartást tanúsít, állhat kényszer, fenyegetés, megtévesztés hatása alatt, illetve a bűncselekmény elkövetésének célja a személy szexuális jellegű kizsákmányolása, tiltott orvosi beavatkozásra felhasználása, vagy más szabálysértések, bűncselekmények elkövetésére történő felhasználás, pl. kiskorúakkal történő kolduttatás, betörés, lopás, zsebtolvajlás, stb.

Az emberkereskedelem áldozatai között is a legkiszolgáltatottabb kategóriába tartoznak a kiskorúak, akikkel kapcsolatban a magas látencia miatt nem állnak rendelkezésre pontos statisztikai adatok, de közülük egyes becslések szerint világszerte kb. egymillió gyermek kerül, esik áldozatul szexuális kizsákmányolásnak, illetve 170 millióval végeztetnek illegálisan akár megterhelő fizikai munkát is. Mindezek természetesen az áldozatok fizikai és lelki sérüléséhez vezet. Az áldozatok a világ fejletlenebb régióiból ((Délkelet Ázsia, Afrika, Kelet-Európa, Latin-Amerika) kerülnek ki, de egyre többen válnak áldozattá Romániában, Ukrajnában, Bulgáriában, Albániában és Oroszországban. Sok esetben a gyermek családja a megélhetési források hiányában maga adja el a gyermeket az emberkereskedőknek.

Az Európában zajló emberkereskedelemmel összefüggésben mértékadónak tekinthető az Európai Bizottság Európai Parlamentnek készített 2016-os jelentése¹⁰⁸, amelyből az alábbi sarokszámok rajzolódnak ki:

- Az EU-ban az emberkereskedelemnek összesen 15 846 „regisztrált áldozata” (azonosított és feltételezett) volt.
- Még mindig a szexuális kizsákmányolást célzó emberkereskedelem a legelterjedtebb (a regisztrált áldozatok 67%-a), amit a munkaerő-kizsákmányolás követ (a regisztrált

¹⁰⁷ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény, 192 §.

¹⁰⁸ A BIZOTTSÁG JELENTÉSE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK ÉS A TANÁCSNAK az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről szóló 2011/36/EU irányelv 20. cikkében előírtak szerinti jelentés az emberkereskedelem elleni küzdelem terén elért eredményekről (2016), p.4-5.

áldozatok 21%-a). A többi 12%-ot a kizsákmányolás egyéb formáit célzó emberkereskedelem áldozataiként regisztrálták.

- A regisztrált áldozatok több mint háromnegyede (76%-a) nő volt.
- A regisztrált áldozatok legalább 15%-a **gyermek** volt.
- A regisztrált áldozatok 65 %-a uniós állampolgár volt.
- A regisztrált áldozatok tekintetében állampolgárság szempontjából az öt kiemelt uniós ország Románia, Bulgária, Hollandia, Magyarország és Lengyelország volt 2013-2014-ben. Ugyanezek az országok voltak a kiemelték a 2010-2012 években is.
- Az állampolgárság szempontjából kiemelt öt nem uniós ország Nigéria, Kína, Albánia, Vietnam és Marokkó volt.
- 6 324 személynek volt hivatalos kapcsolata a rendőrséggel vagy a büntető igazságszolgáltatási rendszerrel az emberkereskedelem mint bűncselekmény kapcsán;
- Az EU-ban emberkereskedelem miatt összesen 4 079 büntetőeljárásról és 3 129 elítélésről tettek jelentést.

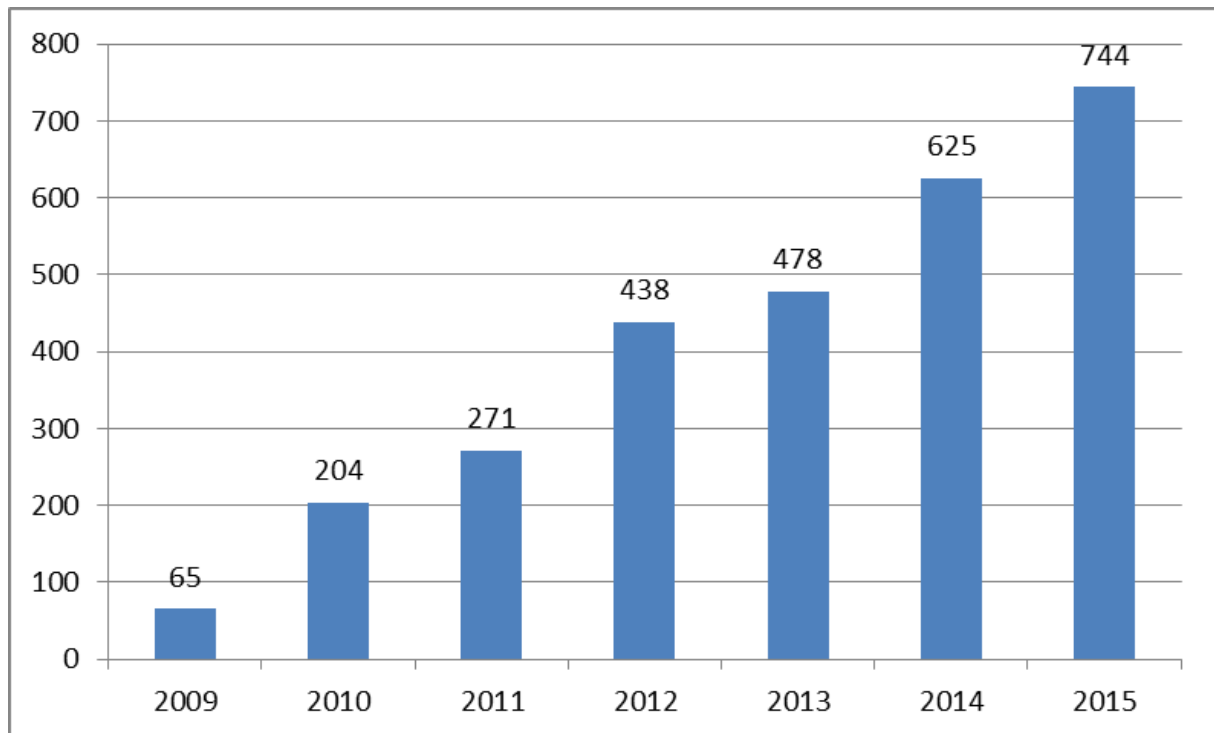
Az adatok alapján látható, hogy az emberkereskedelem Európában komoly mértékben van jelen és veszélyezteti a térség biztonságát, illetve a becslés szerint az áldozatok között kb. 2400 fő volt gyermek.

Pintér Sándor belügyminiszter szerint „Az emberkereskedelem áldozatainak száma évente több százezerre tehető. Az áldozat kiszolgáltatottságát kihasználó kizsákmányolási formákat a társadalmak nem kezelik súlyuknak megfelelően.”¹⁰⁹ Mivel az esetek nagy részében az áldozatoknak nincs lehetősége kiszabadulni kényszerű sorsukból, vagy éppenséggel alávetettségük ellenére mégis úgy értékelik, hogy szabadulásuk esetén még létfenntartásuk is veszélybe kerül, ennek a jelenségnek nagy a látenciája. A magyar kormány által az emberkereskedelem elleni küzdelem támogatására létrehozott weblap az egész problémát konkrétan, s egyben társadalmi összefüggéseiben tárja elénk.

Az EUROPOL 2015. évi emberkereskedelemmel kapcsolatos statisztikái szerint az emberkereskedelemmel kapcsolatos ügyek száma 2009 óta dinamikusan növekszik, s 2015-ben már 744 ügyet regisztráltak. Sajnálatos módon a magyar állampolgárok aránya magas

¹⁰⁹ <http://emberkereskedelem.kormany.hu/> Letöltés: 2017. június 18.

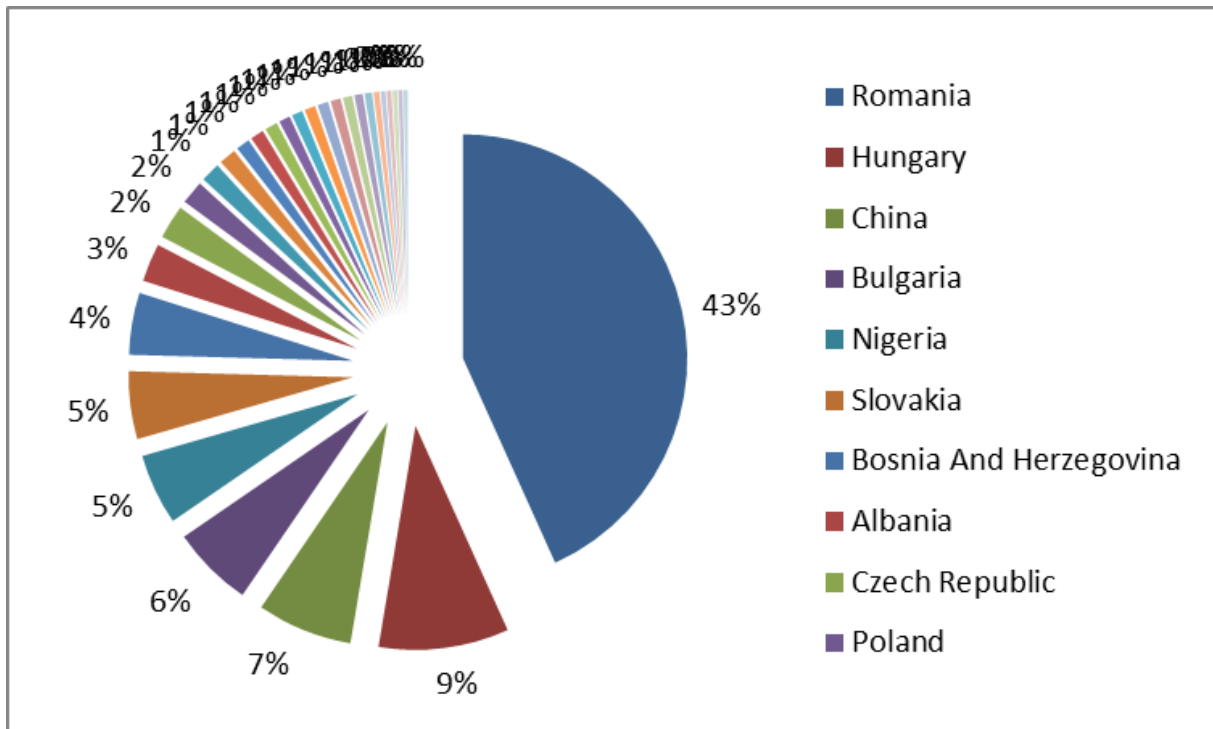
mind az elkövetők (9 %), mind az áldozatok között (10 %), s ez hazánk lakosságának az Unió lakosságához viszonyítottan aránytalanul nagy! (Lásd az 1-3. számú ábrákat.) Az emberkereskedelemben a kiskorúak sérelmére elkövetett arányszám 12 %.¹¹⁰

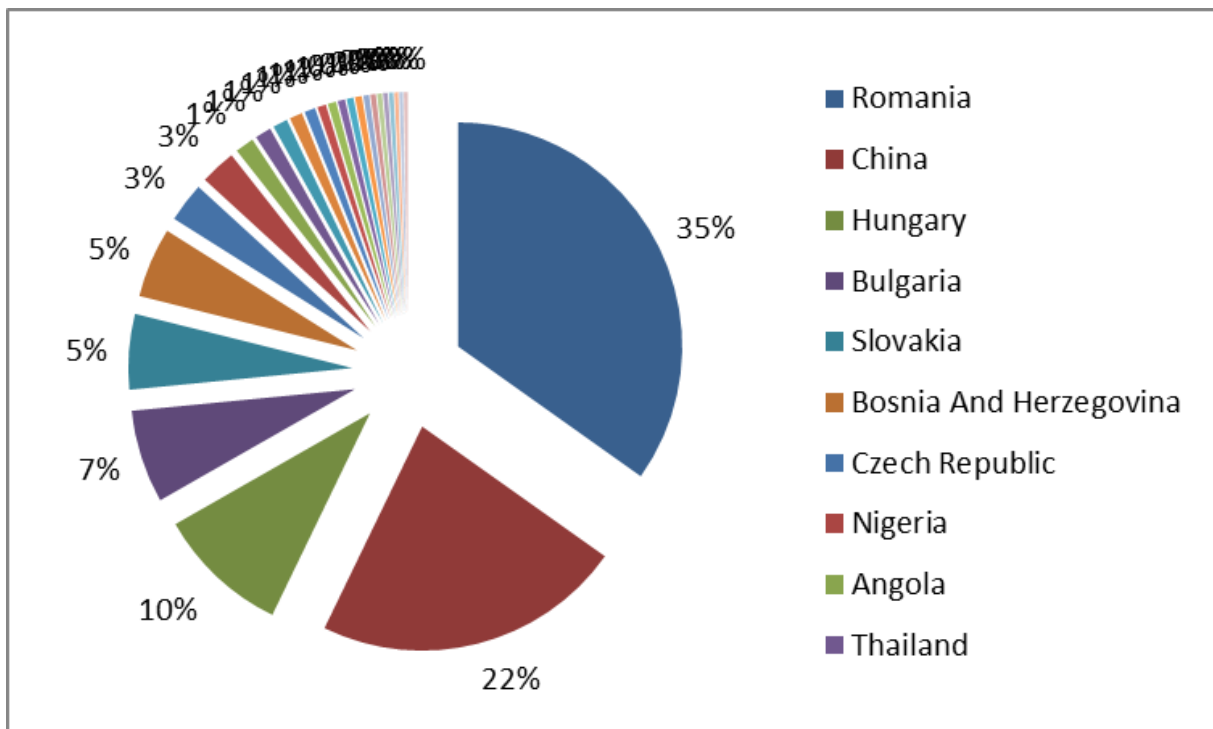
1. számú ábra: Az EUROPOL-hoz beérkező emberkereskedelem ügyek száma 2015-ben.
Forrás:¹¹¹

¹¹⁰ EUROPOL - Szervezett Bűnözés Elleni Főosztály Phoenix Fókusz Pont. Molnár Angelika Projekt vezető előadása. Budapest – 2016. április 11-12.

¹¹¹ mint. 105.

2. számú ábra: Az emberkereskedelem EUROPOL adatbázisában regisztrált elkövetőinek aránya állampolgárságuk szerint 2015-ben. Forrás:¹¹²

¹¹² mint 105.

2. számú ábra: Az emberkereskedelem áldozatainak az EUROPOL adatbázisában regisztrált aránya állampolgárságuk szerint 2015-ben. Forrás:¹¹³

A Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) által 2010-ben elvégzett vizsgálat szerint az emberkereskedelem megismétlődése – mintában szereplő – 79 esetének 84%-a érintett gyermekeket vagy 25 év alatti, fiatal felnőtteket. Továbbá ezen esetek 18%-ában a kiskorú később, felnőttkorában ismételten emberkereskedelem áldozatává vált.¹¹⁴ Több más kutatás is felhívja a figyelmet arra, hogy ez a jelenség erősödő tendenciaként tovább él, ami azt is jelenti, hogy az emberkereskedelem áldozatává vált kiskorúakat a jövőben is fenyegeti annak veszélye, hogy felnőtt életükben ismételten emberkereskedelem áldozatává válnak.

Ennek megfelelően az Európai Bizottság intézkedései között külön iránymutatást dolgozott ki a konzuli szolgálatok és a határőrök számára az emberkereskedelem áldozatainak azonosításához.¹¹⁵ Az iránymutatás egyik konkrét eredménye lett „Az emberkereskedelem kockázati profiljainak kézikönyve.”¹¹⁶

2.1. Illegális migráció

A világ menekültjeinek több mint fele gyermek. Ezt alátámasztja az ENSZ Menekültügyi Főbiztosának (UNHCR¹¹⁷) hivatala is. A hivatal által elérhető adatok alapján a gyerekek tették ki 2015-ben a világ menekült népességének 51 százalékát. Különösen aggasztó, hogy közülük nagyon sok gyermek volt elszakítva a szüleitől, illetve utazott egyedül. Összesen 98 400 olyan menedékkérelmet regisztráltak 2015-ben, amelyet kísérő nélküli vagy a családjuktól elszakított gyerekek nyújtottak be. Ez a minden korábbinál magasabb szám

¹¹³ mint 105.

¹¹⁴ IOM: „The Causes and Consequences of Re-trafficking: Evidence from the IOM Human Trafficking Database” (Az emberkereskedelem megismétlődésének okai és következményei: bizonyítékok az IOM emberkereskedelmi adatbázisából), 2010.

https://publications.iom.int/system/files/pdf/causes_of_retrafficking.pdf Letöltés: 2017. június 11.

¹¹⁵ A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, A TANÁCSNAK ÉS AZ EURÓPAI GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK Az emberkereskedelem felszámolására irányuló európai uniós stratégia (2012–2016). 2. intézkedés.

Brüsszel, 2012.6.19. COM(2012) 286 final

¹¹⁶ A FRONTEX kiadványa. A magyar nyelvű kiadás készült az Országos Rendőr-főkapitányság Rendészeti Főigazgatóság Határrendészeti Főosztályán. Fordította: dr. Vas Gizella r. ezredes. KORLÁTOZOTT TERJESZTÉSŰ.

¹¹⁷ United Nations High Commissioner for Refugees. A főbiztos hivatalát gyakran főbiztossággként is megnevezik.

tragikus bizonyítéka annak, hogy a kényszerű menekülsors szerte a világon aránytalanul nagy számban sújtja a gyermekeket és kiskorúakat.¹¹⁸

A tanulmány 1.2 alfejezetében az emberkereskedelem és az embercsempészet tartalmi összehasonlítása során már érintettük az illegális migrációs folyamatokban megjelenő kiskorúak kérdéskörét. Megállapítható, hogy a probléma a nyugat-balkáni migrációs útvonalon lezajlott tömeges méretű illegális migrációs folyamatok lezárultát követően is aktuális, egyrészt mivel sokkal kisebb méretekben bár, de a nyugat-balkáni útvonalon továbbra is jelen van az illegális migráció, másrészt pedig nehezen lehet prognosztizálni a jövőbeli folyamatokat és számolni kell az útvonal esetleges újbóli aktivizálódásával is.¹¹⁹

A zöldhatáron lebonyolódó illegális migrációs cselekmények mellett figyelmet érdemelnek a határátkelőhelyeken zajló folyamatok is. A határrendészeti kockázatelemzést végzők előtt régóta közismert annak ténye, hogy ha a zöldhatáron felerősödött illegális migrációval szemben célzott, hathatós intézkedések kerülnek bevezetésre, az illegális migrációval összefüggő jogellenes cselekmények növekedni kezdenek a határátkelőhelyeken. Mivel Magyarország tekintetében jelenleg ez a tendencia figyelhető meg¹²⁰, a határátkelőhelyeken is kiemelt figyelmet szükséges fordítani a határforgalomban részt vevő kiskorúak, kísérőik és okmányaik ellenőrzésére.

3. A határellenőrző szervek tevékenysége

3.1. A kiskorú fogalmának értelmezése

A kiskorúakkal kapcsolatos eljárási szabályok érvényesítésének feltétele annak felismerése, hogy a határátlépésre jelentkező személy, vagy az illegális migráns kiskorú. A jogkövető határátlépők esetében ez jó esetben már a személyazonosítás során az eredeti és érvényes okmányok alapján eldönthető.

A kiskorúak jogellenes külföldre vitelének eseteiben ez már nem ilyen egyszerű. Az emberkereskedelem áldozatai esetében az emberkereskedők arra törekszenek, hogy a velük

¹¹⁸ <http://www.unhcr-centraleurope.org/hu/hirek/2016/ujabb-rekord-szinten-a-menekultek-szama-a-vilagon-minden-113-ember-erintett.html> Letöltés: 2016. december 4.

¹¹⁹ Varga János: Embercsempészés a tömeges méretű migráció során. Magyar Rendészet 2016/6. 65-78.

¹²⁰ Az ORFK határrendészeti helyzetképe alapján 2017. január-május között az előző év hasonló időszakához képest országos szinten 18%-os növekedés állt be a felfedett közokirathamisítások számában, ezen belül is 82%-os a horvát viszonylatban, 66%-os a szerb viszonylatban.

együtt utazó kiskorút a hatóság felnőttnek vélje, s ezzel elkerüljék a kiskorú védelme érdekében végrehajtott szigorúbb vizsgálatot.

Az illegális migráció során ugyanez a törekvés főleg a határátkelőhelyek közötti terepszakaszokon — az un. zöldhatáron — zajló tömeges méretű illegális migráció során elfogott kísérő nélküli kiskorúak esetében szintén tetten érhető. Ez mellett azonban gyakori az is, hogy a felnőtt korú illegális migráns gyermeknek vallja magát azért, hogy az ügye a menedékjogi eljárás során kedvezőbb elbírálás alá essen.¹²¹

A magukat kísérő nélküli, kiskorúnak valló migránsok életkor meghatározására vonatkozó szakmai módszertani ajánlás szerint még — a határellenőrzéshez képest hosszú (az idegenrendészeti jogszabályok által biztosított 12-24 óra időtartamú) — orvos szakmailag megalapozott és egységesített eljárás alapján is, csak becsülni lehet az életkort, a legjobb esetben is 1-2 éves hibahatárral kell számolni. Hangsúlyozza, hogy az ajánlott vizsgálatokkal nem a tényleges kronológiai, hanem a biológiai életkor kerülhet meghatározásra, melyek között adott esetben jelentős eltérés lehet.¹²²

A kormegállapítással kapcsolatos korlátozott lehetőségek a határellenőrzés szempontjából nem kedvezőek, ugyanakkor az útlevelkezelők, járőrök és határrendész szakértők speciális szakmai felkészültsége és a rendelkezésükre álló adatbázisok, valamint a hazai és nemzetközi együttműködési lehetőségek akár a hiteles kormeghatározást, illetve végső soron a jogellenes külföldre vitel sikeres megakadályozását is eredményezheti.

Az uniós irányelvek értelmében a kísérő nélküli kiskorúak „harmadik ország állampolgárai vagy hontalan, 18 év alatti személyek, akik a jogszabályoknak, illetve a szokásoknak megfelelően érték felelős személy kíséréte nélkül érkeztek a tagállamok területére, mindaddig, ameddig nem kerülnek ténylegesen ilyen személy felügyelete alá, illetve olyan kiskorúak, akik a tagállam területére történő belépésüket követően maradtak kísérő nélkül”.¹²³

¹²¹ Varga János: A magyar határrendészeti rendszer működése a tömeges méretű migráció kezelése során. HATÁRRENDÉSZETI TANULMÁNYOK (ISSN: 1786-2345) 2016/3, 94-108.

¹²² Szakmai módszertani ajánlás a kísérő nélküli, magukat kiskorúnak valló migránsok életkor meghatározására. Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet. Szám: 29200/196/2014. Ált. http://www.bszi.hu/e107_files/downloads/szakmai_modszertani_ajanlas_kiskoru_migrans.pdf Letöltés: 2017. június 17.

¹²³ A TANÁCS 2001/55/EK IRÁNYELVE (2001. július 20.) a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek tömeges beáramlása esetén nyújtandó átmeneti védelem minimumkövetelményeiről, valamint a tagállamok e

Ezt az értelmezést két külön alpontba foglalva találjuk a nemzetközi védelmet kérelmezők befogadására vonatkozó szabályok megállapításáról szóló irányelvben:

„d) „kiskorú”: 18. életévét be nem töltött harmadik országbeli állampolgár vagy hontalan személy;

e) „kísérő nélküli kiskorú”: olyan kiskorú, aki jogszabály vagy az érintett tagállam gyakorlata alapján érte felelős nagykorú személy kíséréte nélkül lépett a tagállamok területére, mindaddig,

amíg ilyen személy tényleges felügyelete alá nem kerül; ide tartozik azon kiskorú is, aki a tagállamok területére történt belépést követően maradt felügyelet nélkül”¹²⁴.

A magyar határrendészeti, idegenrendészeti és menekültügyi eljárásban az életkor értelmezése az uniós irányelvtől történő eltérést eredményez. Magyarországon a jogi helyzet megítélésénél figyelembe kell venni azt, hogy a 2017. évi XX. törvény a határőrizeti területen lefolytatott eljárás szigorításával kapcsolatos egyes törvények módosítása óta a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény hatálya nem minden esetben követi az irányelvet: A törvény hatálya kiterjed:

„c) a menedékjogról szóló törvény szerint, arra a tizennyolcadik életévét be nem töltött menedékjogi kérelmet benyújtó külföldi gyermekre - kivéve a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet idején a tizennegyedik életévét betöltött és tizennyolcadik életévét be nem töltött elismerését kérő kísérő nélküli kiskorúra -, aki jogszabály vagy szokás alapján felügyeletéért felelős nagykorú személy kíséréte nélkül lépett Magyarország területére, vagy a belépést követően maradt felügyelet nélkül, mindaddig amíg ilyen személy felügyelete alá kerül - feltéve, hogy az illető gyermek kiskorúságát a menekültügyi hatóság megállapította.”¹²⁵

3.2. A határrendészeti eljárás

személyek befogadása és a befogadás következményeinek viselése tekintetében tett erőfeszítései közötti egyensúly előmozdítására irányuló intézkedésekről. 2. cikk f.

¹²⁴ AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2013/33/EU IRÁNYELVE (2013. június 26.) a nemzetközi védelmet kérelmezők befogadására vonatkozó szabályok megállapításáról (átdolgozás).

¹²⁵ A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 4. § (1) bekezdés c).

https://net.jogtar.hu/ir/gen/hjegv_doc.cgi?docid=99700031.TV Letöltés: 2017. június 17.

Az irányelv 23. cikkének értelmében a határellenőrző szerveknek eljárásaik során elsődlegesen a gyermek mindenképp felett álló érdekét kell szem előtt tartaniuk. Ennek vizsgálata során a különösen az alábbi tényezőkre fordítanak kellő figyelmet:

- a családegyesítés lehetőségei;
- a kiskorú jóléte és szociális fejlődése, különös figyelmet szentelve a kiskorú háttérének;
- biztonsági megfontolások, különösen ha fennáll a veszélye annak, hogy a kiskorú emberkereskedelem áldozatává válik;
- a kiskorú véleménye, életkorának és érettségi fokának megfelelően.

A fenti az elveket látjuk viszont a magyar nemzeti jogban közvetlenül érvényesülő Schengeni Határellenőrzési Kódex által meghatározott normákban, s így a határrendészeti jogalkalmazásban is. Figyelemre méltó, hogy a kódex a kiskorúakkal a határforgalom-ellenőrzések során a személyek egyes kategóriáinak ellenőrzésére vonatkozó különleges szabályok között foglalkozik. Előírásai szerint határőrök különleges figyelmet fordítanak az – akár felnőtt kíséretében, akár a nélkül utazó – kiskorúakra. A külső határt átlépőt a be- és kiutazáskor a felnőttekkel azonos módon ellenőrzik. Külön szabályozza azt az esetet, ha a kiskorút felnőtt kíséri, illetve ha kísérő nélkül utazik.

- Ha a kiskorút felnőtt kíséri, a határőrnek ellenőriznie kell, hogy a kiskorút kísérő személyek rendelkeznek-e szülői felügyeleti joggal, különösen ha a kiskorút csak egy felnőtt kíséri, és alapos a gyanúja annak, hogy a kiskorút jogellenesen vitték el a szülői felügyeleti jogot jogszerűen gyakorló személy(ek) felügyelete alól. Ez utóbbi esetben a határőrnek további vizsgálatot kell folytatnia az érintettek által adott információk közötti ellentmondások kiderítése érdekében.
- Ha a kiskorú kíséret nélkül utazik, a határőröknek – az úti okmányok és az igazoló okmányok alapos ellenőrzésével – azt kell biztosítaniuk, hogy a kiskorúak a szülői felügyeletet gyakorló személy(ek) akarata ellenére ne hagyják el a tagállamok területét.

3.3. Az egy útlevel — egy személy elv érvényesítése

Magyarországon a XIX-XX. század fordulóján kritikus méreteket öltött a kivándorlás. A szabályozására hozott kivándorlási törvény a kiskorúak védelmében elrendelte, hogy

„c) a kiskorúak csak atyjuk vagy gyámjuk által írásban adott és hatóságilag hitelesített beleegyezés mellett, s a 15 éven alóli férfiszemélyek és a kiskorú nőszemélyek ebben az esetben is csak úgy vándorolhatnak ki, ha megbízható, felnőtt személy kíséretében utaznak s rendeltetési helyükön elhelyezésükről gondoskodva van; nem vándorolhatnak ki továbbá: d) azok a szülők, akik 15 éven alóli gyermeküket itthon hagyni szándékoznak, anélkül, hogy azok kellő gondozását biztosították.”¹²⁶

Az útlevelügyről alkotott törvény szerint a kiskorúak, gyámság vagy gondnokság alatt állók részére csak törvényes képviselőjük beleegyezésével állíthattak ki útlevelet.¹²⁷

A rendőri hatóságok szigorú ellenőrzéssel szereztek érvényt ezeknek a szabályoknak. Azokat a kivándorlókat pedig akik az útlevelükbe bejegyzett 15 éven aluli gyermekeik nélkül utaztak, feltartóztatták és lakhelyükre visszautasították. Útleveleiket bevonták.¹²⁸ A határrendőrség fontos feladata volt, hogy a kivándorlás ürügye alatti nőcsempészetnek minden titkolt és leplezett módját megakadályozza.¹²⁹ A külföldről becsempészett és feltartóztatott nőket — akár kiskorúak, akár nagykorúak voltak — utazásuk célja, személyi viszonyaik, származási helyük, stb. felől azonnal kihallgatták, és személyazonosságuk megállapítása után az illető hatóságokat ideérkezésükről, itteni feltartóztatásáról és annak okáról táviratilag értesítették... A további eljárásrendben a kiskorúak jogait következetesen érvényesítették.¹³⁰

Ezek az intézkedések a tervezett célokat nem szolgálták eléggé, ezért 1909-ben további szigorításokat vezettek be. „Atyai hatalom alatt álló kiskorúak atyjuk nélkül csak atyjuknak írásban adott és hatóságilag hitelesített, a gyámság alatt lévők pedig gyámjuknak gyámhatóságilag jóváhagyott beleegyezése mellett s ezen felül mindkét esetben csak akkor vándorolhatnak ki, ha igazolva van, hogy rendeltetési helyükön való elhelyezésük biztosított. Kiskorú nők és 15 éven aluli férfiszemélyek szülők egyike nélkül csak akkor vándorolhatnak ki, ha az előbbi bekezdésben felsorolt feltételeken kívül az is igazolva van, hogy rendeltetési helyükig teljesen megbízható felnőtt személyek kíséretében utaznak.”¹³¹

Az egy évszázaddal ezelőtti szabályozás több eleme — a megváltozott körülményekhez szükséges változtatással — ma is él. Ezek között fontos a szülőknek, illetve a gondviselőknek a kiskorú külföldre viteléhez való hozzájárulása, s a fuvarozók, szállítók felelőségének

¹²⁶ 1903. évi IV. törvénycikk a kivándorlásról. 1.§ c-d).

¹²⁷ 1903. évi VI. törvénycikk az útlevelügyről. 5.§

¹²⁸ B.M. 1907. évi 50.953.

¹²⁹ 1903. évi VIII. törvénycikk a határrendőrségről.

¹³⁰ Rédei Miklós - Laky Imre (szerk.): Rendőri Lexikon. Közrendészeti és büntetőjogi tudnivalók betűrendes kézikönyve. Budapest, Pátria, 1909. Nőcsempészet. 833-835.

¹³¹ 1909. évi II. törvénycikk a kivándorlásról. 2. § a).

érvényesítése. Az úti okmányokat illetően azonban lényeges változás történt. 2012. június 26-tól ugyanis az uniós polgárok útlevelét egyéni okmányként kell kiadni. Életkortól függetlenül valamennyi gyermeknek saját uniós útlevéllel kell rendelkeznie, és nem utazhatnak pusztán a szüleik útlevelében szereplő bejegyzés alapján.

3.4. Gyanúokok

3.4.1. Az emberkereskedelem gyermek áldozatára vonatkozó gyanúokok:

- nem tarthat kapcsolatot szüleivel vagy gondviselőjével;
- megfélemlítettnek tűnik, vagy egyébként az életkorának nem megfelelő magatartást mutat;
- nincsenek a kortársai között, a munkahelyen kívül barátai;
- nem járhat iskolába;
- nem játszhat;
- szegényes körülmények között, más gyermekektől elszigetelten él;
- a vele együtt élőktől elkülönítve étkezik;
- csak maradékot ehet;
- életkorának nem megfelelő munkát végez;
- felnőtt kíséret nélkül utazik;
- olyan személyekkel utazik együtt, akik nem a hozzátartozói.

További, gyermekkereskedelemre utaló jelek:

- gyermek méretű, kifejezetten fizikai munkához, vagy prostituáltak által viselt ruhadarabok jelenléte a gyermek környezetében;
- játékok és gyermekruhák jelenléte szokatlan helyeken, mint például bordélyban vagy üzemben;
- egy felnőtt korú személy olyan állítása, amely szerint „talált” egy magára hagyott gyereket;
- magára hagyott gyermek telefonnal, amelyet csak taxi hívására használhat;
- jogellenes örökbefogadás felfedése.¹³²

¹³² http://emberkereskedelem.kormany.hu/?_preview=63cc4f4f-1be1-5f08-5220-00002a504cac Letöltés: 2017. május 17.

A gyanúokok esetére a tagállamok nemzeti kapcsolattartó pontokat jelölnek ki a kiskorúakkal kapcsolatos konzultáció céljából, és ezekről tájékoztatják a Bizottságot. A nemzeti kapcsolattartó pontok listáját a Bizottság a tagállamok rendelkezésére bocsátja.¹³³

3.4.2. A határátkelőhelyen kiskorú illegális külföldre juttatásával kapcsolatban észlelhető specifikus gyanúokok:

- Az ellenőrzés alá vont gépjárműben kiskorú jelenlétére utaló tárgyak (ruházat, játék, stb.) található, azonban kiskorú nem észlelhető az utastérben, illetve a gépjárművel utazó felnőtt/felnőttek ellentmondásosan nyilatkoznak a tárgyakkal kapcsolatban. Ebben az esetben célszerű a gépjármű alapos átvizsgálása esetleges rejtkehely felkutatása érdekében.
- A kiskorú kísérő nélkül utazik.
- A kiskorú kísérővel utazik, de nincs névazonosság, vagy állampolgársága eltér a kísérőtől.
- A kiskorút szállító gépjárműben nincs, vagy csak kevés olyan csomag található, amely a kiskorúval hozható kapcsolatba.
- A kiskorú útlevelében, vagy vízumában hamisításra utaló jelek találhatóak.
- A kísérő nem tud szülői hozzájárulást bemutatni, illetve a bemutatott hozzájárulásban hamisításra utaló jelek találhatóak.
- A kísérő nyelvi akadály miatt nem tud kommunikálni a vele utazó kiskorúval.
- A kiskorú kábult állapotban van.
- A kiskorú láthatóan fél a vele utazó kísérőtől, vagy indokolatlanul idegesnek tűnik.
- A kiskorún látható sérülések vannak, vagy alultáplált és a kísérő nem tud erre életszerű magyarázatot adni.
- A kiskorú kimerült, ruházata szegényes.
- A kiskorú kísérője túlzottan együttműködő az ellenőrzés során, vagy indokolatlanul ideges.

3.5. A gyanúokok tisztázása

¹³³ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/399 rendelete (2016. március 9.) a személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről (Schengeni Határellenőrzési Kódex). VII. melléklet 6.

A Schengeni Határellenőrzési Kódex végrehajtását segítő „Határőrök Gyakorlati Kézikönyve” szerint amennyiben bármilyen aggály merülne fel a gyermek külső határátlépésre való jogosultságát illetően, a határőröknek értesíteniük kell a gyermek állampolgársága vagy lakóhelye szerinti schengeni tagállam nemzeti kapcsolattartó pontját. Ezeknek a felsorolása a kézikönyv 37. mellékletében található. Abban az esetben, ha bármilyen információ alapján felmerül a gyermekrablás vagy a gyermek nem engedélyezett távozásának gyanúja, a határőrök megtagadhatják a gyermek kiléptetését, vagy összegyűjthetik a gyermek és az őt kísérő személy úti céljával kapcsolatos valamennyi információt.¹³⁴

A rendőrségi eljárás során a nemzetközi emberi jogi egyezményekből fakadó kötelezettségek teljesítése érdekében a rendőri szervek biztosítják, hogy az áldozatok a jogszabályok alapján az őket megillető jogokat gyakorolhassák. Gondoskodnak arról, hogy az áldozat megfelelő segítségben és védelemben részesüljön. A tanúkihallgatást végző személy emberkereskedelem áldozataként történő, beazonosítást célzó beszélgetést (azonosító beszélgetést) folytat le. Ha az azonosítást végzők megállapítják, hogy a sértett valószínűsíthetően emberkereskedelem áldozata, - az áldozat írásbeli hozzájárulásával - az azonosító adatlap egyidejű megküldésével haladéktalanul értesítik a területi áldozatsegítő szolgálatot. Ha azt állapítják meg, hogy az áldozat biztonságos szállással nem rendelkezik, - az áldozat írásbeli hozzájárulásával - az azonosító adatlap egyidejű megküldésével haladéktalanul értesítik az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálatot.¹³⁵

3.6. A határforgalom-ellenőrzést végzők rendelkezésére álló lehetőségek az ellenőrzés végrehajtása során

A Határforgalom-ellenőrzési Szabályzatról szóló 24/2015. (X. 15.) ORFK utasítás taxatív módon határozza meg az útlevelezékek részére a határforgalom ellenőrzése során végrehajtandó feladatokat, amelyek közül az alábbiak emelendők ki, mint elsődleges felfedési lehetőségek a kiskorúak illegális módon történő külföldre juttatásának megakadályozására:

¹³⁴ A Bizottság C(2008) 2976 végleges ajánlásával módosított, a tagállamok illetékes hatóságai által a személyek határokon történő ellenőrzése során használandó közös „Határőrök gyakorlati kézikönyve (Schengeni kézikönyv)” létrehozásáról szóló, C (2006)5186 végleges bizottsági ajánlás. 1. rész 3.7.

¹³⁵ 13/2014. (V. 16.) ORFK utasítás a prostitúcióval összefüggő jogsértések és az emberkereskedelem kezelésével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtásáról. 26.

- *A jármű ellenőrzési ponton (fülkén kívül) történő fogadása, meg szemlélése.* Ennek végrehajtása során az útleve lkezelő már alapvető információkat szerez az átlépésre jelentkező gépjármű jellegéről, honosságáról.
- *Az úti okmány átvétele, típusának megállapítása.* Az útleve lkezelő ennek során megállapítja, hogy hány fő utazik a gépjárműben, konstatálja a kiskorú jelenlétét.
- *Az úti okmány alapján a személy állampolgárságának megállapítása, a szabad mozgás uniós jogának kizárása, a személy vízummentességének, vízumkötelezettségének megállapítása.* Végrehajtásakor az útleve lkezelő megállapítja, hogy milyen állampolgárságú és életkorú személyek utaznak a gépjárműben. Ha a kiskorú és kísérője eltérő állampolgárságú, vagy nincs névazonosság, fokozott figyelem szükséges a további ellenőrzési feladatokhoz.
- *Az úti okmányban található arcképmás alapján a személyazonosítás végrehajtása.* Az egyik legfontosabb ellenőrzési feladat, mivel ennek során fedhetőek fel az esetleges személycserék, illetve az útleve lkezelő megfigyelheti a kiskorú megjelenését, kísérővel kapcsolatos viselkedését, illetve a kísérő viselkedését.
- *A jármű, annak csomag-és utasterének (szükség szerint a motorterének), a jármű forgalmi engedélyének, jogszerű használatának, a szemrevételezéssel megállapítható műszaki állapotának, a gépjármű felelősségbiztosítása meglétének, továbbá - amennyiben a jármű vezetéséhez szükséges - a járművet vezető személy vezetői engedélyének ellenőrzése.* Ekkor nyílik lehetőség a jármű tüzetesebb meg szemlélésére, az esetleges rejtkehelyre utaló gyanúokkok észlelésére.
- *Az úti okmány és mellékletei eredetiségének, érvényességének ellenőrzése (szükség szerint technikai eszközökkel történő vizsgálata).* Szintén nagy fontosságú mozzanat, amely lehetővé teszi az ellenőrzésre átadott okmányok eredetiségével, érvényességével kapcsolatos gyanúokkok felfedését.
- Amennyiben az szükséges, vagy ha az útleve lkezelő kockázatelemzés alapján úgy dönt, az úti okmányok gépi eszközzel történő beolvasása és az adatok határrendészeti nyilvántartásokban történő priorálása során fennáll a lehetősége annak, hogy a kiskorúra vonatkozó esetleges SIS-találat elérése esetén végrehajthatóak legyenek a SIS-jelzésben meghatározott további szükséges intézkedések.
- *Az úti okmányban lévő bejegyzések, bélyegzőlenyomatok ellenőrzése.* A kiskorú további, alapos ellenőrzése indokolt abban az esetben, ha úti okmánya új, vagy abban nem találhatóak korábbi határátlépésre utaló jelek.

- *Az úti okmány személyenkénti visszaadása ismételt személyazonosítás után.* Ennek során még mindig fennáll a lehetősége annak, hogy az útlevéltelkező észzeleje, hogy a kiskorú, vagy kísérője nem természetes módon viselkedik.

4. Bevált gyakorlatok

Az Európai Unió intézményei közül több is foglalkozik a kiskorúak külföldre vitelének problémájával. Közülük a Bizottságnak az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a tagállamok külső határait átlépő gyermekekkel kapcsolatos követelményekről tett 2013. évi jelentése részletesen áttekinti az uniós szabályokat és közzé tesz több jól bevált gyakorlatot is:

- a határőröknek szóló különleges képzés a gyermekek védelméről; egyes tagállamokban a légitársaságok légi és földi személyzete is részesül ilyen képzésben;
- a fő határátkelőhelyeken minden műszakban szolgálatban van egy olyan határőr, aki speciális képzésben részesült a gyermekekkel való bánásmódról;
- szoros az együttműködés a határőrök és az utasfelvételt végző személyzet között a fő repülőtereken;
- szülői engedély szükségessége esetén, gyanús helyzetekben az okmányok hitelességének ellenőrzése a (másik) szülő(k) megkérdezése révén, és tényleges személyazonosságuk megállapítása ellenőrző kérdések segítségével;
- bizonyos életkor alatti gyermekek esetében biztonságosabbnak tartják a határőrök által végzett határon történő ellenőrzést, mint az automatikus ellenőrzést;
- a határőrök közvetlen hozzáféréssel rendelkeznek a nemzeti lakosságnyilvántartásokhoz;
- egyértelmű áldozatkezelési mechanizmusok kialakítása abban a tekintetben, hogy kockázati helyzetekben mikor és melyik hatósággal kell felvenni a kapcsolatot.¹³⁶

5. Összegzés

Jól látható, hogy a kiskorúak illegális módon történő külföldre juttatása valós és komoly problémát jelent globális és európai szinten egyaránt, amellyel szembeni fellépés a határrendészeti szervek részéről napi szinten megköveteli, hogy a különböző típusú hatósági intézkedések (zöldhatáron átlépő irreguláris migránsok ellenőrzése, határforgalom-ellenőrzés) során erre a körülményre vonatkozóan is beható vizsgálatokat folytassanak. Az ezen a téren

¹³⁶ A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a tagállamok külső határait átlépő gyermekekkel kapcsolatos követelményekről. Brüsszel, 2013. 8. 2. COM (2013) 567 final. 4. fejezet.

végzett ellenőrzések a jogszabályi alapok és a szervezetszabályozó normák, valamint a jelen lévő tendenciák beható ismeretét feltételezik, amelyhez a határrendészek részéről nagyfokú szakmai gyakorlati ismereteknek (rutinnak) kell társulnia. Mindez azért is indokolt, mivel az ilyen jellegű jogellenes cselekményeket a családi vitákat, családjogi eseteket leszámítva jól szervezett bűnözői csoportok tagjai követik el, amely tovább nehezíti az ellenőrzést végző szolgálati személyek feladatát, azonban célirányos felkészítéssel, a szakmai ismeretek ilyen irányú gyarapításával hosszabb távon megfelelően elő lehet segíteni az ilyen jellegű jogellenes cselekményekkel szembeni eredményes határrendészeti fellépést.

Irodalomjegyzék:

- 1903. évi IV. törvénycikk a kivándorlásról. 1.§ c-d).
- 1903. évi VI. törvénycikk az útlevelügyről. 5.§
- 1903. évi VIII. törvénycikk a határrendőrségről.
- 1909. évi II. törvénycikk a kivándorlásról. 2. § a).
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény
- A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 4. § (1) bekezdés c). https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700031.TV
Letöltés: 2017. június 17.
- 2010. ÉVI JELENTÉS AZ UNIÓS POLGÁRSÁGRÓL: Az uniós polgárok jogainak érvényesítése előtt álló akadályok lebontása. EURÓPAI BIZOTTSÁG Brüsszel, 2010.10.27. COM(2010) 603 végleges. 2.1.1.|
- 13/2014. (V. 16.) ORFK utasítás a prostitúcióval összefüggő jogsértések és az emberkereskedelem kezelésével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtásáról. 26.
- 24/2015. (X. 15.) ORFK utasítás a Határforgalom-ellenőrzési Szabályzatról
- A Bizottság C(2008) 2976 végleges ajánlásával módosított, a tagállamok illetékes hatóságai által a személyek határokon történő ellenőrzése során használandó közös „Határőrök Gyakorlati Kézikönyve (Schengeni Kézikönyv)” létrehozásáról szóló, C (2006)5186 végleges bizottsági ajánlás. 1. rész 3.7.
- A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a tagállamok külső határait átlépő gyermekekkel kapcsolatos követelményekről. Brüsszel, 2013. 8. 2. COM (2013) 567 final. 4. fejezet.

- A BIZOTTSÁG JELENTÉSE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK ÉS A TANÁCSNAK az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről szóló 2011/36/EU irányelv 20. cikkében előírtak szerinti jelentés az emberkereskedelem elleni küzdelem terén elért eredményekről (2016)
- A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, A TANÁCSNAK ÉS AZ EURÓPAI GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK Az emberkereskedelem felszámolására irányuló európai uniós stratégia (2012–2016). 2. intézkedés. Brüsszel, 2012.6.19. COM(2012) 286 final
- Az emberkereskedelem kockázati profiljainak kézikönyve. A FRONTEX kiadványa. A magyar nyelvű kiadás készült az Országos Rendőr-főkapitányság Rendészeti Főigazgatóság Határrendészeti Főosztályán. Fordította: dr. Vas Gizella r. ezredes. KORLÁTOZOTT TERJESZTÉSŰ.
- A TANÁCS 2001/55/EK IRÁNYELVE (2001. július 20.) a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek tömeges beáramlása esetén nyújtandó átmeneti védelem minimumkövetelményeiről, valamint a tagállamok e személyek befogadása és a befogadás következményeinek viselése tekintetében tett erőfeszítései közötti egyensúly előmozdítására irányuló intézkedésekről. 2. cikk f).
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/399 rendelete (2016. március 9.) a személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről (Schengeni Határ-ellenőrzési Kódex). VII. melléklet 6.
- AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2013/33/EU IRÁNYELVE (2013. június 26.) a nemzetközi védelmet kérelmezők befogadására vonatkozó szabályok megállapításáról (átdolgozás).
- Database” (Az emberkereskedelem megismétlődésének okai és következményei: bizonyítékok az IOM emberkereskedelmi adatbázisából), 2010. https://publications.iom.int/system/files/pdf/causes_of_retrafficking.pdf Letöltés: 2017. június 11.
- <http://emberkereskedelem.kormany.hu/> Letöltés: 2017. június 18.
- Europol - Szervezett Bűnözés Elleni Főosztály Phoenix Fókusz Pont. Molnár Angelika Projekt vezető előadása Budapest – 2016. április 11-12.

- http://emberkereskedelem.kormany.hu/?_preview=63cc4f4f-1be1-5f08-5220-00002a504cac Letöltés: 2017. május 17.
- <http://www.unhcr-centraleurope.org/hu/hirek/2016/ujabb-rekord-szinten-a-menekultek-szama-a-vilagon-minden-113-ember-erintett.html> Letöltés: 2016. december 4.
- IOM: „The Causes and Consequences of Re-trafficking: Evidence from the IOM Human Trafficking.
- Szakmai módszertani ajánlás a kísérő nélküli, magukat kiskorúnak valló migránsok életkor meghatározására. Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet. Szám: 29200/196/2014. Ált.
http://www.bszki.hu/e107_files/downloads/szakmai_modszertani_ajanlas_kiskoru_mi_grans.pdf Letöltés: 2017. június 17.
- Hautzinger Zoltán–Hegedűs Judit–Klenner Zoltán: A migráció elmélete. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Budapest 2014.
- Rédei Miklós - Laky Imre (szerk.): Rendőri Lexikon. Közrendészeti és büntetőjogi tudnivalók betűrendes kézikönyve. Budapest, Pátria, 1909. Nőcsempészet. p. 833-835.
- Varga János: A nemzeti biztonsági stratégia és a határőrizet. Főiskolai Figyelő, 1999/2. p. 27-37.
- Varga János: Embercsempészés a tömeges méretű migráció során. Magyar Rendészet 2016/6. p. 65-78.
- Varga János: A magyar határrendészeti rendszer működése a tömeges méretű migráció kezelése során. Határrendészeti Tanulmányok (ISSN: 1786-2345) 2016/3, p. 94-108.